Hunedoara-Deva

NICHITA STĂNESCU: VERSURI

RADU BOUREANU: 4 DESENE INEDITE

ANDRÉ MAUROIS: CUVÎNTUL UNUI PROFAN CĂTRE MEDICI

PROLETARI DIN TOATE ŢĂRILE, UNIŢI-VĂ!

gazeta literară

Anul XIII ● Nr. 43 (730) ● Joi 27 octombrie 1966 ● ORGAN SĂPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ● 10 pagini: 1 leu

SENTIMENTUL PLENITUDINII

Prin Ţara Haţegului şi Ţara Moţilor, în minunata noastră ţară cu ţări, în decorul unei toamne sărbătoresc de frumoase şi în aclamaţiile unei mulţimi prin care se rostea întreg poporul român, am trăit nu demult acel sentiment major al plenitudinii în care patosul şi sobrietatea, solemnul şi bucuria, modestia şi victoria, simplitatea şi triumful se armonizează perfect ca razele gemene ale aceluiaşi cerc. În aceste două zile de înaltă temperatură sufletească, regiunea Hunedoara, simetrică cu întreaga patrie, îşi sărbătorea ziua onomastică sub mărturia a două milenii de istorie vitează şi în altorelieful unei geografii tulburătoare, cu bogată zestre socialistă. Căci o nouă Românie pitorească ni se desfăşoară privirii în toată splendoarea ei, iubită cu patimă de poporul patriot şi admirată cu loialitate de omenirea întreagă. Mîndria civică de a munci şi a visa pe aceste meleaguri se conjuga cu fericirea de a călători, gîndi şi vorbi cu conducătorii de partid şi de stat, de-a analiza în spirit de partid realităţi istorice, cu demnitatea de scriitor comunist, faţă de care partidul nutreşte sentimente de dragoste şi stimă. Drept care emoţia se metamorfoza frumos în acel simţămînt stenic pe care îl stîrnesc certitudinile. Căci, fără doar şi poate, asemenea momente devin unice în biografia scriitorului, luminîndu-i solar zilele calendarului şi întipărindu-se ca o efigie în bronzul memoriei sale.

Cu acest sentiment al plenitudinii, prima zi de vizită stătea simbolic între două paranteze industriale: dimineaţa bazinului carbonifer al Văii Jiului şi seara învăpăiată a Hunedoarei siderurgiste. Era în acest răstimp de douăsprezece ore drumul de la energia cărbunelui la demnitatea oţelului în temelia industrială a socialismului. Plenitudinea era, totodată, a istoriei, în vecinătatea Sarmizegetusei, pe vatra dacică a izvoarelor noastre naţionale. Printr-o fericită coincidenţă, aici, pe piciorul de plai hunedorean, s-au concentrat sintetic evenimente şi virtuţi eroice ale poporului român. De la fruntea de stejar a lui Decebal, la sabia lui Litovoi, la braţul bărbătesc al Huniazilor Corvini, la intrarea lui Mihai Vodă Viteazul în Alba-Iulia ca prim act de unire a pămînturilor româneşti, apoi la triumviratul moţesc al unor Horia, Cloşca şi Crişan, cu tribunară continuare în Avram Iancu, la Lupenii primei atestări revoluţionare a comuniştilor din România, apoi la fuzionarea, sub gorunul lui Horia, a tuturor grupărilor antifasciste, printre care Frontul Plugarilor, în frunte cu marele patriot dr. Petru Groza.

Deci, tradiţii istorice glorioase şi bogate, lăsate cu investitură testamentară de către înaintaşii noştri. Străbunii armatelor şi precursorii culturii româneşti îşi au astăzi idealul materializat. Mesajul lor răspicat şi durabil este maturizat în ideile ştiinţifice ale socialismului, creator de valori. Partidul, port-drapelul acestor idei, este totodată vistiernicul credincios al tradiţiei cu atît de omenească lui cinstire pentru întreaga noastră continuitate istorică, în eroism, civilizaţie şi cultură. Iată sentimentul plenitudinii cu pivotul lui comunist, fără de care el nu ar mai putea să existe. Mai limpede spus, acest sentiment al plenitudinii se numeşte partinitate.

Geografia trăia, cu zonele ei etnografice, în costume naţionale de nuntă, într-o adevărată renaştere şi într-un adevărat clasicism al datinilor. Peste doi kilometri de şosea erau flancaţi de călăreţi, o parte pe cai albi, o alta pe cai murgi. Părea o nuntă cosmică, a cărei ovaţii o rosteau munţii din tulnice. Caii păreau stînci ţîşnite din pămînt, cu călăreţii drepţi ca o sabie, în umanizate statui ecvestre. Colinele erau covîrşite de oameni. Plin, deplin, plinătate, plenar, plenitudine erau cuvinte cu circuit electric în conştiinţa existenţei noastre. Seara, la cină, ca într-un corolar al chermezelor populare, conducătorii de partid şi de stat au discutat cu noi interesante şi moderne probleme de etnografie. Tovarăşul Ceauşescu remarca deosebirile între costumaţia naţională a două zone folclorice, tovarăşul Drăghici descria ritualul unei nunţi văzute, pe acele meleaguri, mai de demult. Luam împreună cina. Prilej ivit pentru interesante discuţii despre artă, despre destinele presei din provincie, despre tradiţie şi modernitate în lirică. Ajunseserăm aşadar la cuprinderile ştiinţei şi literaturii. Iar acum stau şi mă gîndesc la faptul că vizitasem casa natală a lui Vlaicu, la faptul că, în discursul de la tribună al primului secretar al raionului de partid Sebeş erau pomenite figurile proeminente ale oamenilor de frumos: Blaga, Medrea, Sava Henţia, — la faptul că tovarăşul Ceauşescu evocase, în discursul său rostit în piaţa de la Orăştie, pe creatorul Paliei, pe Ion Budai Deleanu, apoi la faptul că tot secretarul general al partidului ne-a vorbit, seara, la cină, despre Miorița. Stau şi mă gîndesc şi-mi dau seama încă o dată de dragostea şi respectul pe care conducătorii de partid şi de stat le au faţă de oamenii literaturii şi artelor, de fuziunarea lor spirituală cu cultura românească, fuzionare programatică şi continuă. Aici şi numai aici trebuie căutate rădăcinile frontului nostru literar şi artistic unit în jurul partidului. Aşa s-a dărîmat taciturnul turn de fildeş al autoostracizării şi ieşirea conştientă în masele de muncitori şi ţărani. Căci sentimentul inutilităţii îl paraliza pe scriitorul de odinioară. O dată observat şi numit ajutor de nădejde al partidului, el a devenit el, s-a ridicat pe sine şi s-a împlinit în sensul comunist al cuvîntului. Este aici cel mai desăvîrşit şi mai nobil mecenat din istoria culturii noastre naţionale.

E greu să conduci o Sahară, necum o ţară bogată în de toate, ca România socialistă, o ţară în care creierul şi maşina electronică, braţele, mintea, uneltele şi condeiul, conlucrează ştiinţific şi raţional pentru fericirea obştească.

E un sentiment al plenitudinii izvorîte din polivalenţa preocupărilor intelectuale ale conducătorilor noştri. Cultura este paragraf în statutul de partid. Acest fapt este dovada deplinei noastre democraţii, pavăză promptă a unităţii de granit între revoluţie şi cultură.

Domeniile se interferează.

Tovarăşul Ceauşescu se interesa matematic de soarta a zece mii de tone de oţel pe care Combinatul siderurgic din Hunedoara trebuie să le dea, peste plan, urgent, pentru un şantier foarte important. La cooperativa agricolă din Galda, tot domnia sa punea acute probleme de economie agrară. Ne găseam într-o cooperativă milionară. Cu toate succesele ei vestite, ea însă se mai lăsa descoperită la capitolul şeptel. Grija faţă de cooperatori, faţă de nivelul lor de trai, l-a determinat pe secretarul general să facă unele critici austere, dar la tonul cel mai prietenesc şi omenesc posibil. Şi, în continuare, un amănunt pitoresc: în drum către Lancrămul lui Blaga am fost copios ospătaţi într-o cramă. Ajunşi pe o suprafaţă podgoreană cu renume, ni s-au dat să gustăm vinuri învestite cu medalii de ţinută internaţională. Între un Riesling de Alba şi un Muscat de Alba, tovarăşul Ceauşescu a optat pentru primul. Reproduc cu aproximaţie dis-

Al. ANDRIŢOIU

(Continuare în pagina 9)

Imagine din expoziţia „DEZVOLTAREA ŞTIINŢEI ÎN ROMÂNIA"
(Dalles, septembrie—octombrie 1966)

În pag. a 3-a:
CONŞTIINŢA CONTINUITĂŢII
de IOAN GRIGORESCU

INSCRIPŢIE PE SCRIPCĂ

M-aş împăca mai bine, bunăoară,
Să te socot de scîndură şi sfoară.
Tu eşti de lemn, dar glasul vostru nu e
Numai un şir de coarde prinse-n cuie.
Ca şi vioara singură, tăcută
Şi coarda e o strună mută.
E duh în voi, dar peste vieţi şi moarte
Şi sufletul vă vine de departe.
Vioara-ncepe să semene cu mine,
Însufleţită-n grai de nu văd ce şi nu ştiu cine.
Cînd începeam să cuget la ceva
Se strecura parcă-n gîndire cineva.
Gîndul meu nu-i de pe pămînt, nu-i vîntul,
Parcă desprins din ce fusese cîndva Cuvîntul,
Plutind naintea Vremii, peste ape.
Şi-acum întreg în tine-ncape.

Tudor ARGHEZI

DIALOG: PROBLEME ACTUALE ALE CRITICII LITERARE

EFIGIE ŞI REVERS

TOMA PAVEL: Aţi observat cu siguranţă, în ultimii cîţiva ani, cum, o dată cu apariţia unei noi generaţii în critica literară, s-a întins influenţa regretatului G. Călinescu asupra stilului şi viziunii multor critici tineri. Fenomenul mi se pare explicabil. Din timpul vieţii, G. Călinescu fascina tineretul atras de o triumfătoare multilateralitate, de o frondă subţire, de un peegalat echilibru între umor şi cultură. Într-o perioadă cînd unele teze simplificatoare propagate de o seamă de critici stînjeneau procesul de maturizare a criticii, o tendinţă firească de compensaţie ducea la un adevărat cult al criticii lui Călinescu. Pro-călinescianismul a avut deci, la început, aspectul unei reacţii. Adeziunea la îndrăzneală, independenţă, rafinament s-a făcut prin intermediul adeziunii la spiritul călinescian, chiar dacă admiratorii nu puteau suporta toate năzdrăvăniile divine ale maestrului. Dar a nu fi în „tabăra" entuziaştilor lui G. Călinescu însemna de la început o descalificare.

Cum se întîmplă însă mai întotdeauna cu influenţa marilor oameni, de la un timp fidelitatea discipolilor faţă de **literă** începe să contrazică fidelitatea faţă de **spirit.** Spiritul călinescian înseamnă spontaneitate, umor, o anume atitudine liberă faţă de reputaţiile constituite. Litera călinesciană îngheaţă în schimb într-o serie de formule stilistice caracteristice, într-o falsă seriozitate opintită, într-o ierarhie precisă de valori. Există tineri critici excelenţi al căror scris seamănă **perfect** cu scrisul maestrului, începînd cu construcţia în „neglije" a articolelor şi terminînd cu preferinţa pentru anumite sufixe substantivale. Partea ciudată la acest mimetism este că el nu se manifestă la critici incapabili, pentru care îndeminarea imitaţiei să ascundă nimicnicia puterilor proprii, ci, dimpotrivă, călinescianismul „literal" se observă la o seamă de critici dintre cei mai buni. Şi, reciproc, cu cît sînt mai călinescieni, cu atît pentru unii sînt mai buni.

Dar nu credeţi că acest „dogmatism" călinescian poate fi, la urma urmei, şi dăunător? Oprindu-se la sinteza lui G. Călinescu, nu riscă oare critica tînără să devină nereceptivă la alte orientări şi curente din critica secolului nostru? Şi, dacă ar fi să punem problema filiaţiei în cultura românească, nu greşeşte entuziastul lui Călinescu renunţînd prea pripit la alte valori exemplare ale criticii noastre din trecut?

CORNEL REGMAN: *În ce mă priveşte, n-aş putea vorbi despre călinescianism fără cîteva raportări la idealurile şi aspiraţiile generaţiei mele şi la ce a însemnat pentru noi revelaţia G. Călinescu. Pentru că fascinaţia despre care vorbeaţi nu e de azi, de ieri. Iar dacă cineva a exercitat cu adevărat asupra mea şi a altora o fascinaţie, acesta a fost tocmai G. Călinescu, aşadar nu un „mag", nu un „profet" (cum au fost atîţia), ci un critic literar, un creator şi un distribuitor de opinii şi judecăţi literare. Primul contact cu spiritul călinescian l-am avut citind chiar de la apariţie* Jurnalul literar, *dar nu aşa cum se citeşte îndeobşte, ci tînjind după numărul imediat următor al revistei, dorind cu toată patima ca anul să se comprime, să pot avea înaintea mea colecţia întreagă. A fost un interes cum nici Jules Verne al anilor adolescenţei şi nici romanele senzaţionale în fascicole săptămînale cu „va urma" n-au putut trezi la vremea lor în mine. Pentru întîia oară — simţeam acest lucru fără să-mi dau prea bine seama — cineva deschidea încuietori complicate cu un gest foarte simplu, dar şi foarte personal, pentru întîia oară expresia servea nu ca mijlocitoare a unor adevăruri ce se alcătuiseră în afara ei, ci devenea o miere specială adăpostind în sine acele adevăruri; în fine, fiecare iniţiativă a criticului, fie că era vorba de* Cronica mizantropului, *de micul foileton de pe pagina întîia a revistei, de* Prostologhiconul *din interior, sau chiar de* Poşta redacţiei *(redactată într-un stil telegrafic, dar parcă mai miezoasă decît multe — mult prea desfăşurate — de azi), totul satisfăcea în mine trebuinţe intelectuale acute şi răspundea simţonic unei măsuri pentru care zadarnic chemasem pînă atunci melodia potrivită. Au venit apoi* Principii de estetică, Istoria literaturii române *(cunoscută mie, pentru epocile mai noi din* Jurnalul literar) Şun sau Calea netulburată *etc. opere care îmi dezvăluiau faţete inedite ale acestui vrăjitor şi cîmpuri noi peste care spiritul său se purta. Dar cum să spun? Toate aceste manifestări scăpătoare aveau loc pe un cer scăpărînd el însuşi dintr-o mulţime de constelaţii. Al. Piru, Adrian Marino şi alţii ar putea mai bine vorbi despre privilegiul de a fi stat sub chiar raza astrului, dar nici ei nu vor ezita să mărturisească un fapt evident şi anume că alcătuirea lor intelectuală s-a săvîrşit sub acţiunea conjugată a mai multor factori. Citeam* Revista Fundaţiilor *unde îi întîlneam reuniţi pe G. Călinescu, Perpessicius şi Tudor Vianu, pe Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu, pe Pompiliu Constantinescu şi, mai rar, pe E. Lovinescu. La Seminarul de estetică al profesorului Liviu Rusu comentam* Estetica *lui Tudor Vianu. Rigurosul Dimitrie Popovici ne orienta paşii în domeniul istoriografiei literare, oferindune spectacolul unei alte fizionomii spirituale: de la el am deprins mulţi o bună disciplină intelectuală şi probitatea, iar cîţiva, mai puţini, n-au scăpat prilejul de a se împărtăşi din farmecul personalităţii sale, o speţă aparte de umor, o detaşare ironică faţă de lumea fantomelor reînviate, fără de care literatura comparată ar fi cumplit de anostă.*

Şi încă n-am vorbit de Lucian Blaga (Artă şi valoare era cursul ţinut de el în anul 1938—1939, mi se pare) şi de D. D. Roşca, cele două personalităţi filozofice ale Clujului din acea epocă şi de mai tîrziu... Şi nu mă îndoiesc că argumente aproape identice ar putea aduce şi colegii mei bucureşteni, ieşeni etc. din acea epocă. Ce vreau să spun cu toate acestea? Că deşi, personal, mă găseam în situaţia unuia care stă sub puterea vrăjilor (iar aceste vrăji aveau un singur nume: G. Călinescu), hrana mea se alcătuia firesc, iar spiritul încorpora ca pe ceva de la sine înţeles îndemnuri felurite, care se întregeau, şi mai ales menţineau o stare de echilibru. Nu sînt tocmai sigur dacă aceste circumstanţe s-au repetat 15—20 ani mai tîrziu, cînd o nouă generaţie scriitoricească începea să se afirme, cînd un nou contingent de critici se pregătea să intre în arena literară. Cred mai degrabă că prestigiul lui G. Călinescu (ajutat miraculos de o vitalitate spirituală fără precedent) ajunsese să scînteieze pe o boltă cu constelaţii ceva mai obosite. Ajuns aici, nu pot să omit din tabloul cauzelor una, foarte însemnată, tipul de simplificare sociologizantă, izbutind să descurajeze şi să zădărnicească destule iniţiative. În toate acestea — o singură continuitate evidentă: a spiritului călinescian, ajuns —

(Continuare în pag. 9)

Note de lectură

Un nou poet: GHEORGHE PITUŢ

Ţinînd seama de dimensiunile unei cronichete, am încercat să prind poezia lui Pituţ[1]) într-o formulă. Dar mi-a fost imposibil. Am încercat atunci să compun cîteva propoziţii definitorii, tautologice, dar şi întreprinderea aceasta mi s-a părut a fi extrem de dificilă: Pituţ scrie o poezie greu de definit; în cazul lui, mecanismul asociaţiilor şi filiaţiilor nu mai funcţionează cu eficacitate. Pituţ nu scrie **à la manière de**, el este întotdeauna al său, înspăimîntător de complex în simplitatea lui ostentativă.

Poezia lui Pituţ este o poezie a raporturilor pure dintre poet şi univers, dintre poet şi ceilalţi oameni, dintre poet şi el însuşi. Poezia lui este o continuă şi atroce pendulaţie între întrebări şi ipoteze, între fatalităţi şi elanuri, între „cetate" şi vegetal. Poezia lui Pituţ îmi apare ca o poftă nebună de a face filozofie, dar o filozofie absolută, fără convenţie şi fără relativizare, ca în gîndirea populară. Nu dau decît un singur exemplu din forţa intuiţiei acestui poet, care vă va declanşa dorinţa de a le căuta pe celelalte: „O stea a răsărit în clipa asta / din nimic / o alta a căzut înzdrăvenind / nimicul / şi-aşa se trece orice clipă" **(Fragment continuu).**

Lirismul său este unul paradoxal. El face din simplitate mit şi din imagine magie. Dar simplitatea sa nu este aceea a primitivismului ca formă a rafinamentului modern, ci a stilizării populare. Şi, ca în poezia magică populară, poetul nu spune tot, semnificaţia poemului se găseşte dincolo de ţesătura cuvintelor. Şi, pretutindeni, o gravitate imensă, prevestiri, incertitudini fără nume şi fără obiect. Dar, pretutindeni, dorinţa de comunicare, căci singurătatea sa nu este rezultatul fatalităţii condiţiei. Singurătatea lui e singurătatea omului aruncat într-un univers de care se simte legat osmotic, dar un univers misterios asupra căruia face ipoteze. Care sînt legăturile sale cu realitatea care-l înconjoară? Poetul nu le numeşte dar el le simte, le bănuie. Pădurea lui este plină de arcane. Şi, pentru că am ajuns la motivul pădurii, motivul său obsedant, voi afirma că el este unul foarte puţin metaforic în intenţie. Dar forţa de persuasiune a inventarului său de motive pădureţe este atît de mare, încît totul este transferat în zona mitului.

Am vorbit de fapt pînă acum de ciclul său intitulat **Singur.** Ar fi trebuit să vorbesc mai mult despre acest animal uriaş care la Pituţ se numeşte univers. Ar trebui să amintesc că am citit şi recitit fragmentul XI, acel cîntec funebru al stejarilor căzuţi ca şi bătrînii satului, sau fragmentul V cu sugestiile şi corespondenţele sale subtile. Îmi pare rău că nu pot reproduce cîteva poeme din volum în întregime. Fragmentarea lor este nu numai nesemnificativă, dar chiar primejdioasă: Pituţ trăieşte prin totalitate şi nu prin detaliu. Dar nu pot să nu amintesc cel puţin titlurile unor poeme excepţionale: **Copiii, Părinţii, Dor, Desen atomic** sau **Portret.** Şi nu pot să uit acel sentiment al terifiantului pe care-l degajă unele dintre poemele sale care aduc aminte de Lucian Blaga din **Lauda somnului,** sau de ciclul **Satul meu,** o revenire la o poezie referenţială, fără imagini, fără metafore, o poezie care trăieşte numai prin forţa şi adevărul vieţii aduse prin cuvinte.

Îl citim pe Pituţ şi avem în credere în el. Poetul ştie ce spune, îl urmăm pe drumul său sinuos. Îl urmăm şi-i ascultăm ecourile din noi. Există o demnitate a poeziei sale pe care o vom regăsi întotdeauna şi în noi.

IOANID ROMANESCU despre singurătate

Preocuparea fundamentală a lui Ioanid Romanescu din acest volum[2]) este, după toate aparenţele, Ioanid Romanescu. Încercînd să se analizeze, să se cunoască, să se definească, el încetează de a mai căuta punţi de legătură cu restul muritorilor, ba uneori îşi refuză deliberat ceea ce ar putea fi comun lui şi altora. Aplecat asupra lui însuşi, el sfîrşeşte prin a se găsi singur şi, în consecinţă, începe să-şi descrie singurătatea. Cu un egoism simpatic, el reuşeşte să compună **Ultimul autobuz** şi să scrie că... „Străin de eu şi mulţumit puţin / mă voi opri mi-nchipui cum şi cînd, / să nu uitaţi, repet: aşa sînt de străin, / parcă-s plecat din mine — şi n-am să vin curînd" **(Nisipuri călătoare).** Singurătatea în doi comunică şi ea sentimentul alienării atît de drag poetului, căruia i-am găsit atît de puţine justificări. Dar poetul ţine să ne demonstreze cu orice preţ principiul matematic al obiectului care există şi se defineşte prin sine însuşi: „...trăiesc pe spinarea mea, sar din mine..." etc. **(Singurătatea în doi).** El îşi găseşte astfel explicaţii pentru singurătate, dar nu înţelegem totuşi de ce şi sfîrşim prin a constata că singurătatea lui nu este şi singurătatea noastră.

Şi totuşi, Ioanid Romanescu e un poet serios, adică un poet preocupat de mici probleme grave pe care se străduieşte să le agraveze prin-

tr-o inteligenţă lirică neîndoielnică **(Durere, Juglans regia, Sapa, Casa părăsită).** Sau, dimpotrivă, devalorizează prin vulgarizare nişte lucruri despre care nici el, nici noi nu avem din păcate prea multe informaţii. Un astfel de poem se numeşte **Domnul Infinit** şi prin el luăm cunoştinţă de existenţa unui concept mult prea obscur pentru a fi sortit banalizării.

De la teoretizarea singurătăţii nu mai e decît un pas pînă la justificarea singularităţii. Pentru că e singur, poetul trebuie să fie sarcastic, rău, ironic. El ţine bunăoară să distrugă cu dispreţul său o biată femeie care a avut neinspirata idee de a nu-l înţelege, preferînd o căsnicie anonimă cu copii şi tată universitar **(Natură moartă cu femeie).** În contrast cu răutatea lui apar acele mici absurdităţi imagistice, preţioase şi gratuite, care se pot înlănţui la infinit şi din care se poate încropi balastul necesar menţinerii unui titlu oarecare: „Strada ta era infinită, deşi / s-ar fi putut opri foarte bine la numărul doisprezece. / Mai ales / îmi plăcea să te visez apropiindu-te / cu buzele gotice, în stilul / turnului bisericii catolice. Tîrziu / măturătorii îmi răneau paşii, ancoram la capătul celălalt al meu" **(Natură moartă cu femeie).** „Ferestrele s-au făcut romburi de cînd / singurătatea prin ele priveşte" **(Casa părăsită).** Nu lipsesc nici impertinenţele prozodice, căci autorul denumeşte **Sonete albe,** un ciclu pestriţ. Unul sonet el îi înlocuieşte unele versuri cu puncte de suspensie, avînd impresia că e mai interesant, mai enigmatic. Ajungînd aici, am afirma într-adevăr o tentaţie a enigmei, a ermeticului, a singurătăţii metrice. Dar insuficient de stăpîn pe cea mai grea dintre tehnicele lirice, ermeticul său pare mai curînd o confuzie **(Cu faţa la perete, Metempsihoze, Pseudosonet).** Foarte frumoase totuşi cîteva poezii: **Ave Maria, Ciuleandra, Talisman, Regn.**

Iată aşadar un poet interesant, care are însă aproape treizeci de ani şi ne vorbeşte de singurătate.

Alte semne ale frămîntărilor galactice

Că astăzi se vorbeşte despre cosmos la fel de mult ca şi despre fotbal, este un lucru prea evident pentru a mai fi demonstrat. Romancierii fantastico-ştiinţifici, textierii de muzică uşoară şi directorii observatoarelor astronomice se întîlnesc în anumite momente ale activităţii lor intelectuale creatoare în acelaşi punct. Poeţii nu puteau rămîne mai prejos. Volumele, ciclurile, poeziile cu asemenea temă nu au întîrziat să apară. Şi ceea ce părea la început o constelaţie, s-a dovedit a fi o galaxie: adică un lucru extrem de dificil de definit — cel puţin din punct de vedere cantitativ. Căci, mai toate volumele cosmice tipărite ne apar prin perspectiva astronomică a istoriei literare, ca o acumulare cantitativă, descriptivă a fenomenului cosmic şi cosmonautic şi mai rar poezie de substanţă. Cu alte cuvinte, poeţii mai mult vorbesc despre cosmos decît îl înţeleg, iar atunci cînd îl înţeleg fac mai mult asociaţii decît descoperiri.

În **Freamăt galactic**[3]), Victor Kernbach, căruia nu-i lipsesc fluenţa, acurateţea şi un simţ al expresiei lapidare, ilustrează şi el în anume măsură fenomenele amintite. Una dintre marile speculaţii lirice ale descoperirilor teoretice moderne este aceea a continuităţii şi omogenităţii lumii. Omul care a descoperit universul nu poate fi decît un „ins cosmic" **(Strigătul stelelor)** şi problema care se pune nu mai este aceea a comunicării dintre obiecte şi fenomene, ci aceea a comuniunii. Sufletul lumii intră şi arde în sîngele poetului **(Iată, nu ştiu),** totul este unitate şi corespondenţă. Transferate din structurile explicative tradiţionale în structurile comprehensive moderne, obiectele şi gesturile nu primesc dimensiuni noi, dar li se aduc mai multe precizări şi semnificaţii. Şi, atunci, poetul îşi poate permite să scrie fără remuşcări: „Un pas galactic s-a surpat sub mine, cu altul poate am trecut prin timp" **(Întîiul gest)** sau: „În ora purpurie îmi tremură în muşchi / Efortul strămutărilor astrale" **(Strigătul stelelor).** O altă parte din poezia cosmică pare a se constitui ca o consecinţă a aplicării unor formulări teoretice. Sînt actualizate fenomene fizico-chimice, în general cam declarativ, căci, metoda de lucru nu este aceea a comutării sau intersecţiei, ci aceea a paralelismului. Sufletul e asociat cu cuanta **(Sufletul meu aleargă)** şi poetul pune nişte întrebări în stil neopozitivist („Cine să-mi spună? Poate întrebarea însăşi..."). Autorul caută combinaţii între timpul interior şi cel exterior, între cei absolut şi cei relativ **(Ţărm. O intuiţie).** Ceas ciudat vorbeşte despre cosmonauţi şi gravitaţie: paralelismul se face între forţa gravitaţiei şi fatalitatea structurii umane de care nu ne vom putea desprinde niciodată. Însetat de absolut, poetul refa teoria corpusculară a luminii, dorind să găsească luminii echivalenţe convenţionale **(Umbra luminii).** Nu lipsesc dulcegăriile intelectuale **(Citind)** şi anticipative **(Tren de noapte)** şi nici metaforele antropocosmice cam incicite („Din noaptea cerească a marelui fus galactic / Poate din inima sau pletele ei"... — **Mă uit spre Calea Lactee)** sau chiar hazlii („Iată, parcă se ridică puţin căciula / De pe tîmpla stîngă a lumii / şi simt / sau poate am aflat").

În galaxia volumelor cu temă cosmică, Victor Kernbach nu aduce poate noutăţi, dar el ne obligă să recunoaştem, dacă nu întotdeauna succesul preocupărilor cosmico-lirice contemporane, cel puţin seriozitatea, consecvenţa şi frecvenţa lor.

Marian POPA

[1]) *Gheorghe Pituţ*, Poarta cetăţii, *col. Luceafărul.*
[2]) *Ioanid Romanescu*, Singurătatea în doi, *col. Luceafărul.*
[3]) *Victor Kernbach*, Freamăt galactic, *Ed. pt. literatură.*

TELEGRAMĂ

Tovarăşului academician
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

La aniversarea celor 75 de ani pe care îi împliniţi, vă rog să primiţi, în numele Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România şi al meu personal, cele mai calde felicitări cu urarea de multă sănătate, viaţă lungă şi noi izbînzi în munca scriitoricească ce o desfăşuraţi cu pasiune şi neîntrecută vrednicie.

Revelatoarea dumneavoastră operă de poet şi cărturar strălucit, aplecat asupra literelor româneşti şi redînd poporului chipul nepieritor al Luceafărului şi nenumăratele pagini de glorioasă istorie şi poezie, pentru noi şi pentru cei ce le vor urma, sînt şi rămîn de o neîntrecută valoare şi de o neprecuţită frumuseţe.

Vă doresc din inimă noi succese în activitatea şi munca neobosită ce o desfăşuraţi pentru creşterea limbii româneşti şi a patriei cinstire.

La mulţi ani!

În numele Comitetului de conducere al Uniunii Scriitorilor

PREŞEDINTE,
ZAHARIA STANCU

Aqua Forte

„MAI BINE DECÎT SCRIITORII"

O „masă rotundă", apărută în revista *Tomis*, nr. 3/1966 sub titlul „Gramatica în şcoală" izbuteşte să ne descopere nucleul activ şi viu al unei teme aride. De altfel noua publicaţie dobrogeană se ilustrează, de la început, în mai toate sectoarele sale, prin predilecţia pentru formula publicistică atrăgătoare.

Punctul de pornire îl constituie o foarte energică formulare aparţinînd acad. Iorgu Iordan: „Sînt îndreptăţit să-mi exprim nemulţumirea faţă de felul cum se scrie şi se vorbeşte româneşte de către cei care au nu numai studii medii, ci adesea universitare. Cauza nu este alta decît modul nepotrivit de predare a gramaticii în şcolile elementare". Citind într-un preambul această afirmaţie, menită să ne cam pună pe gînduri, redacţia iniţiază o anchetă printre profesori specialişti din învăţămîntul de toate gradele şi din institutele de cercetare.

Răspunsurile excelează printr-un sever spirit critic şi, uneori, constructiv.

Acad. Al. Graur, primul înscris la cuvînt, semnalează cîteva serioase anomalii manifeste în modul de predare al gramaticii în şcoli. Alţi participanţi la masa rotundă cer să se preîntîmpine contradicţia între cunoştinţele de gramatică impuse pe diversele trepte ale şcolarizării, iau în discuţie sistemul de predare, subliniază regretabilul decalaj existent între stadiul actual al cercetării de specialitate şi cunoştinţele de gramatică românească predate în şcoală etc.

De observat că deficienţe de un ordin similar se fac simţite şi în ceea ce priveşte iniţierea literară a elevilor! Şi pentru că problemele sînt, în fond, complementare, să ni se îngăduie să primim cu oarecari rezerve una (numai una!) dintre opiniile susţinute de acad. Al. Graur. Domnia sa combate „ideea falsă că limba nu o cunosc decît scriitorii şi, cu cît operele lor sînt mai mari, cu atît sînt şi mai potrivite ca să fie analizate din punct de vedere gramatical. În realitate fără să ai talent literar poţi redacta texte perfecte în ceea ce priveşte normele limbii, *aş zice că în orice caz mai bine decît scriitorii* (s.n.) care urmăresc, în primul rînd, alt scop decît acela de a servi drept furnizori de material pentru analize gramaticale."

Cînd tema enunţată chiar în introducere o reprezintă *„felul cum se scrie şi se vorbeşte româneşte"* ni se pare, totuşi, de la sine înţeles, că textele alese din scriitori (fie şi din operele lor „mari") nu trebuie să fie trecute, cu atîta iritare, într-un plan secundar.

Iar dacă elevii nu ştiu totdeauna să vorbească şi să scrie corect, explicaţia nu e de căutat în excesul de cultură literară, ci, am spune, tocmai dimpotrivă.

Falsă revistă a revistelor: PARADIS IMAGINAR

S-ar părea că dulceaţa sadoveniană a acestei toamne îşi pune direct amprenta pe rubricile de note ale publicaţiilor literare. Natura răspunde cu un zvon de împăcată melancolie tihnei care domneşte în cuprinsul lor. Cu tablouri de Grigorescu în faţă, mîngîiaţi de priveliştea carelor cu boi şi cu o adîncă pace în suflet, redactorii noştri compun, fără grabă, comprehensive, duioase comentarii întru lauda şi gloria confraţilor. Pentru a se inspira şi a lua tonul exact, adecvat generoaselor simţăminte care le umplu inima, ei mai citesc odată *Bunicul* de Delavrancea. Lectura recentă a povestirilor bunului Brătescu-Voineşti îşi dezvăluie şi ea binefăcătoarele efecte.

Adesea cu ochii împăienjeniţi de lacrimi, se complac în a semnala meritele publicaţiilor surori şi cînd dau peste o bucată remarcabilă, peste un eseu pertinent, nu-şi ascund emoţia şi se bucură copilăreşte. Pene altruiste aleargă atunci sprintene pe hîrtie. În *Luceafărul* ca şi în *Amfiteatru*, la *Gazeta literară* dar şi la *Tribuna*. În *Familia* orădeană şi în *Cronica* ieşeană înfloresc prin coloane fructele mature ale dragostei de semeni. „Iubesc pe Dumitru Mircea, sînt gata să-mi dau viaţa pentru el, mi-e drag fiecare rînd al său, silabele sale răsună ca nişte acorduri divine" scrie Ulysse. Blîndul I. Mureşan de la *Luceafărul* e specializat în ode solemne. Într-o limbă ca un fagure de miere el nu osteneşte a slăvi înţelepciunea criticilor de la *Amfiteatru* sau ultima piesă a dramaturgului Dumitru Radu. La umbra unui copac, Doina Mantu (asterisc) alege vorbe din cele mai curate şi mai îmbietoare, smulse din inimă, pentru iubitorul portret al interlocutorului de la *Luceafărul*. Doar *Contemporanul* face notă aparte, hărţuind săptămînă de săptămînă revistele din provincie. Ce are cu ele? De ce tulbură peisajul bucolic al vieţii literare? Anonimul de la *Familia* nu distonează: însemnările sale impresionează printr-un nu ştiu ce angelic şi o sfială poate prea afectat feciorelnică. Încolonaţi doi cîte doi, cu cercei în urechi şi ghiozdanul în spate, redactorii revistelor amintite merg simbăta în excursie la *Muzeul literaturii* unde ascultă imprimate pe benzi de magnetofon note polemice al căror înţeles azi s-a pierdut sau a rămas accesibil doar cîtorva iniţiaţi. Cu un gîngurit de uimire, ei cer să li se explice ce vor să însemne expresii ca: „enormităţi lirice", „penibile platitudini", „a vorbit şi nea cutare", „ce mă, ce te bagi?" ş.a.m.d. Nimeni nu ştie la ce foloseau. Cîte un bătrîn erudit lămureşte sensul acestor aprecieri ieşite de mult din uz.

OGORUL MĂNOS AL PREFEŢELOR...

Citim în prefeţele semnate de Mihai Murgu (la romanul *Negrul Ricardo* de José Lins do Rêgo) şi de Voislava Stoianovici (la volumul de nuvele al lui Ivo Andric, *Povestea cu elefantul vizirului*) fraze de felul acestora: „*Din 1937*, cînd începe o epocă de confuzii şi de acute contradicţii politice, *el scrie în continuare*, chiar şi în ciuda unor represiuni la care e supus" (subliniere noastră; din prefaţa la *Negrul Ricardo*, pag. 8); „Dar, *în ciuda lipsei de menajamente cu care evocă trecutul, Lins do Rêgo îl idealizează* (s.n.) totuşi" (idem, pag. 9); „Copiii mahalalei, acolo unde mizeria dizolvă pudoarea şi declanşează instinctele, se nasc din împăcările animalice ale soţilor certaţi, din odihna telurică de duminică, sau dintr-o indiferentă imperechere întîmplătoare" (idem, pag. 10); „Avînd locul acţiunii deplasat de la plantaţiile de trestie de zahăr în oraşul Recife, romanul de faţă...." (idem pag. 10); „Dar Lins do Rêgo se plimbă cu dezinvoltură prin cele mai diverse medii, le surprinde trăsături de o adîncă semnificaţie şi ştie *să potenţeze chiar şi banalul, descifrînd în faptele anodine ale existenţei sensuri neaşteptate*" (s. n., idem, pag. 14).

„Se înfruntă în această poveste două lumi — Gelaludin-paşa cu tot conacul lui, başca elefantul, şi tîrgul Travnikului, *anonim* dar *viguros...*" (s. n.; din prefaţa la *Povestea cu elefantul vizirului*, pag. 13); „*Podul peste Zepa* a fost scris în anul 1925 şi constituie prima asaltare a istoriei de către scriitor" (idem, pag. 14); „Autorul enunţă problemele de care se loveau muncitoarele..." (idem, pag. 15).

Aşadar, *cuvîntul introductiv* continuă să reprezinte în anumite cazuri un ogor mănos pe care diverşi stilişti îl cultivă în linişte, cu seninătatea anticului Cincinatus.

arta pentru toţi

Francisc Şirato

GREŞEALĂ REGRETABILĂ

În ultimul său număr, *Contemporanul* reproduce la dimensiunea 4/5 cm. un portret sub care scrie negru pe alb: „Perpessicius la 75 de ani". Sub acest titlu din pagina a 3-a, o inspirată coloniţă anunţă cititorii că săptămînalul respectiv îşi va exprima abia în numărul următor, mai deplin, stima şi dragostea pentru noblețea de vîrstă şi de prestigiu a maestrului Perpessicius. Din păcate, toate cuvintele frumoase sînt involuntar umbrite de o nefericită eroare: portretul reprodus (acum reprodus şi în coloanele noastre, dar cu întreaga copertă a albumului din colecţia „Arta pentru toţi") nu-l reprezintă pe Perpessicius, ci pe... Francisc Şirato. După cum spune limpede ca lacrima şi textul: „Pe copertă: AUTOPORTRET. Ulei pe carton, 0,540 x 0,450 m, semnat dreapta sus, nedatat. Muzeul de artă al R.S.R., Galeria Naţională".

De unde se vede că superficialitatea poate să ducă la greşeli inadmisibile.

CONVORBIRE CU IONEL PERLEA

Citim în *Contemporanul* declaraţiile pline de interes — şi emoţionante, pentru noi, cu deosebire — ale celebrului dirijor Ionel Perlea. Ele sînt însoţite de fine consideraţii ale interlocutorului său, Dragoş Vrînceanu. Cîteva opinii privind, mai întîi, prezenţa spiritului folcloric în muzica noastră cultă: „— Înainte de război existau puţine lucruri, afară de *Năpasta* lui Sabin Drăgoi şi *Nunta în Carpaţi* de Paul Constantinescu care atingeau în mod demn această latură. Mi-am dat seama că faptele s-au schimbat aproape în totalitatea lui. S-a creat o puternică muzică românească, plină de spontaneitate şi rafinament compoziţional, care luptă cu muzica dodecafonică, pentru care nu am nici cea mai mică stimă".

Aflăm că Ionel Perlea se găsea la Roma spre a dirija imprimarea pe discuri a operei *Lucrezia Borgia*, pe care, nu de mult, la Carnegie Hall din New York, îi dăduse o strălucire nouă. „Cînd am intrat în marea sală de imprimare, s-a făcut o tăcere religioasă — consemnează autorul interviului. Ajutat de secretara lui, Ionel Perlea s-a urcat la pupitru. Reluările au fost numeroase, puternicul bas Krauss era prea expansiv. Ionel Perlea ţinea să-l introducă în context cu o implacabilitate surîzătoare. «— Ies perfecte, după atîtea repetiţii, aceste imprimări — mi-a spus la sfîrşit Ionel Perlea — dar eu prefer înregistrarea din primă lovitură a concertului întreg. Ea redă avîntul, poate cu toate defectele sale, dar cu întreaga lui căldură»".

ULYSSE

Caricatură de CIK DAMADIAN

TRAIAN FILIP — cronica literară — „DESEN DUPĂ NATURĂ"

Iată o carte a cărei apariţie credem că va suscita, în rîndul scriitorilor, un interes de natură specială. La originea ei este de presupus că a stat un jurnal zilnic în care au fost înregistrate, de un martor decis să le fructifice mai tîrziu, cum a şi făcut-o, evenimente mari sau mărunte din viaţa fostei şcoale de literatură „M. Eminescu", instituţie notorie în lumea scriitoricească de acum un deceniu şi jumătate. Mulţi dintre autorii care, la acea epocă, abia băteau la porţile cetăţii literare frecventară acest aşezămînt, instalat în somptuoasa clădire din şoseaua Kiseleff. Eroii întîmplărilor de altă dată se află aşadar printre noi şi sînt lesne de închipuit sentimentele cu care vor parcurge ei volumul lui Traian Filip, omenească nerăbdare de a se confrunta cu imaginea pe care le-a păstrat-o memoria indiscretă a confratelui lor. Asta cu atît mai mult cu cît autorul nostru, deşi apelează la nume fictive, nu găseşte cu cale să afişeze, în fruntea lucrării sale (inutilă măsură de precauţie!) obişnuita formulă: „Orice asemănare cu persoane reale e întîmplătoare..." ş.a.m.d.

Dar implicaţiile de asemenea factură, care fac, pentru avizaţi, deliciul de a citi o scriere cu cheie, rămîn, în conştiinţa publicului larg, fără nici un ecou şi, neatingînd, la urma urmei, sfera interesului estetic se cuvine a nu-l preocupa nici pe critic. Iată pentru ce, după aceste preliminarii totuşi necesare, ne vom abţine să mai facem vreo referinţă la sensurile „cifrate" ale cărţii care, de altfel, în majoritatea lor, ne şi scapă, nefiind unul dintre martorii nici măcar mai îndepărtaţi ai evenimentelor din care autorul şi-a extras materia evocării sale.

Considerată ca entitate independentă, Desen după natură este o carte ce intenţionează să fixeze atmosfera spirituală şi simptomele caracteristice unui răstimp de tranziţie din viaţa unor tineri sau, cum spune mai exact decît noi chiar autorul, o carte despre „confluenţa dintre adolescenţă şi maturitate". Vom face de la început observaţia că Traian Filip este un bun povestitor; pe nesimţite ne-a şi atras în largul unei naraţiuni luminoase şi calme, legănaţi de vălurirea ei potolită, redîndu-ne acea întăritoare senzaţie de linişte şi destindere epică pe care proza confraţilor săi pare să o fi pierdut aproape cu totul. Într-o perfectă bună dispoziţie literară, chiar şi atunci cînd e nostalgic, crispat nicidecum, precipitat niciunde, el face să se desfăşoare înaintea privirilor noastre un spectacol mereu dinamic, mereu atrăgător. În esenţă cartea e o colecţie de portrete caracteristice, uncle schiţate numai, siluete fugare traversînd scena doar pentru o clipă, altele menţinute însă îndelung în raza vederii noastre, compuse cu migală de romancier realist, prin infinite acumulări de amănunte, prin reveniri stăruitoare. Din mulţimea chipurilor evocate, cîteva ne urmăresc şi după ce închidem cartea: negurosul Măcicăşan, contondentul Nicolae Zaur, enigmatica Silvia Timotei, inefabilul Valentin Pascu, cuplul dioscurilor Anestin Poenaru — Nicuşor Vasiliu, dar mai ales fascinantul Saşa Monteoru, purtătorul unui destin de poete maudit, mereu deconcertant în manifestările sale, sublime şi groteşti în acelaşi timp.

Aici mai ales, arta portretistului se vădeşte complexă, eroul nefiind privit dintr-o singură latură, aceea a acţiunilor sale imediate, dar şi din perspectiva efectelor pe care personalitatea sa le produce asupra celor din jur: „Mulţi dintre colegi voiau să-şi încerce valoarea producţiilor în acest «laborator ambulant». Saşa Monteoru lua manuscrisul în mînă, scuipa scîrbit fiecare cuvînt, prefăcea într-o pastă dezgustătoare toate imaginile şi figurile de stil şi deseori aruncînd poezia refuza să o mai discute. Alteori prindea o sclipire, un vers, declara că, în sfîrşit, a dat de un poet de categoria «muscă» şi discuta o noapte întreagă despre el. Făcea incursiuni transversale şi verticale în istoria literaturii, ţinea prelegeri variate, în care se întrezărea masiva lui cultură căzută pradă paraginii şi ne lăsa buimaci, pe un mal încărcat cu buturugi şi aluviuni, ca pe nişte snopi de cînepă topită şi spălată în toate valurile luminoase!" (pag. 274).

Un curent liric însoţeşte mereu perindarea acestor chipuri şi imagini, perceptibil mai ales în paginile de evocare a Bucureştilor, îndeosebi zona de nord a metropolei, şoseaua, Herăstrăul, Arcul de triumf, cartierul vilelor îmbrăcate în iederă, cadru poetic al numeroaselor evadări clandestine din incinta şcolii, cu furişări printre tufele de trandafiri înmiresmaţi, încheiate apoi cu baia nocturnă în lacuri. Toate laolaltă, de fapt, întîmplări şi situaţii eterne în cărţile cu adolescenţi.

Traian Filip nu rămîne totuşi, cum s-ar putea deduce, la fabulaţie pură, la poveste adică, deşi partea cea mai rezistentă a cărţii sale aici o aflăm, totuşi. Observator al evenimentelor, eroul-povestitor nu înregistrează placid ceea ce constată, cartea sa fiind, într-o anumită măsură, şi un jurnal interior. Naratorul e un lucid care mereu se confruntă cu cei din apropiere, preocupat să descifreze procesele tainice, de adîncime, ce determină devenirea lăuntrică, în epocile tulburi, de trecere de la o etapă a existenţei la alta. El vorbeşte despre adolescenţă ca despre o „vîrstă a hazardului", „informă", „în care nimic nu se fixează definitiv", vîrstă torturată de nevoia „cunoaşterii mecanismelor intime", chinuită de o stranie sete „de necunoscut", tulburată de porniri contradictorii, de „impulsuri spre sacrificiu sau spre acaparare". Dar mai mult decît o analiză a răzvrătirilor biologice, cartea tinde să aducă în centrul ei aventura intelectuală pe care o presupune adolescenţa. Desen după natură izbuteşte astfel să prindă ceva din fierberea spirituală a unor tineri care, în chip dramatic, îşi caută o soluţie de existenţă, avizi de cunoaştere, tentaţi să păşească pe o mie de pîrtii deodată, însetaţi să investească într-un teren ferm imense energii interioare. Meditaţia intelectuală se dizolvă totuşi, citeodată, în generalităţi şi dăm, în felul acesta, peste pagini de tensiune mai joasă, prea uscate, prea reci. Scenele din provincie, consacrate unui episod sentimental întîmplat autorului, şi de asemenea, paginile de reportaj despre Mînăstirea Neamţului sînt iarăşi elemente eterogene, în cadrul unui volum care altfel menţine o structură unitară şi armonioasă.

Traian Filip a debutat în 1963 cu romanul Amar, o carte despre războiul ce anunţa un prozator matur, neîntrat încă, poate, în posesia unei teme proprii, în stare să-l împingă spre afirmarea deplină a personalităţii sale. Au urmat volume de reportaje şi apoi această scriere care confirmă şi ea, din plin, talentul său bogat, născînd, totodată, la rîndu-i, noi întrebări asupra drumului pe care va evolua prozatorul în viitor. Este vorba încă, la el, avem impresia, de exersări în vederea unei cărţi de anvergură şi sînt destule semne că Traian Filip o va da la iveală.

G. DIMISIANU

NICHITA STĂNESCU

O, LUCRURILE

O, lucrurile, exacerbare a vidului ;
de aceea poate ele atrag asupra lor
obiectele cosmice.

O, lucrurile, vid absolut, mai vid decît
ventuze ramificate sugînd oriunde
obiectele cosmice.

Încerc să mă salvez
și nu pot decît
cuvintele înstelate să le ridic deasupra

Numai cuvintele au ființă,
numai ele există, există fugind
speriate de moarte de lucruri.

O, lucrurile deschid un ochi pironitor
și-l clatină în dreapta, în stînga
după cuvinte.

Cuvintele fug, se fac străvezii,
lucrurile stau, se fac vizibile.
O, lucrurile, exacerbare a vidului.

CÎNTEC

Pînă la urmă, rămîne doar osul ;
ce-a fost mai străin, mai înlăuntrul meu.
Cuceriți-l pe el, pe gloriosul,
al cărnii și-al vinelor drept dumnezeu.
El e alb, el e necioplit, pentru că nu se vede,
pentru că rămîne, pentru că stă și nu mișcă.
Așa cum flutură totul în iarbă afară de verde
care-i același, cînd totu-i morișcă,
de zi-noapte, de zi-noapte, de zi
de noapte venită, învinsă...
Pînă la urmă rămîne „a fi"
care-i alb, care are fibula ninsă.

CASA DE AER

Se-ntunecă. În casa de aer
filfîie păsări cu gîturi lungi.

Numai case de aer.
Numai ziduri de aer.
Numai uși de aer
cu mînere și lacăte și chei
mari de aer.

Nu se vede nimic.
Cel mai apropiat lucru
sînt stelele.

În mijlocul încăperilor
aerul e moale.
Spre margini, devine solid
și-ngheață în ziduri
de aer.

Deschid ușa și ies.
Înapoia mea nu se văd
decît stelele,
înaintea mea, numai stelele.

Aud păsările cu gîturi prelungi.
Lipsa de aer mă sugrumă.
Mă lipesc de zidul de aer
al casei de aer.

Pipăi cu mîinile
căutînd o fereastră, o ușă
dar n-o găsesc.

Lipsa de aer mă sugrumă.
Stau lipit cu gura
de zidul de aer.
Și caut cu mîinile
mînerul de aer al ușii de aer
dar nu-l găsesc.

Văd înaintea mea stele.
Între mine și ele
e casa de aer.

Aud zburînd în casa de aer
păsări cu gîturi prelungi.

Caut cu mîinile, mînerul de aer
al ușii de aer
și nu-l găsesc.

Înaintea mea stele,
înapoia mea stele.

M-as duce pe strada de aer
spre o altă casă de aer,
dar lipsa de aer mă sugrumă.

Peste tot case de aer
cu ziduri de aer
cu uși de aer
cu chei de aer.

Stau cu gura
lipită de zidul de aer.

Crau, aud o pasăre.
Crav, aud altă pasăre.

Galben I strigă o cometă.
Vînăt I murmură un iconostas.

Foc un salt și mă așez
în brațele femeii.

Aud cum se trage deasupra noastră
argintul.

OROLOGIU CU STATUI

Pietrele deschid un ochi de piatră,
oasele deschid un ochi de os.
Cîte-un bot au ciinii-n loc de ochi, și latră
din trei boturi, generos.
E un schimb de ochi mereu în aer.
Ochiul de pisică trece-n frunze.
Frunzele foșnesc cu dulce vaer
în orbitele pisicilor lehuze.
Eu rămîn cu pleoapele deschise, aburite.
Ochiul meu sticlește-n turnul primăriei,
și, deodată simt cum prin orbite,
cu un prunc în brațe-apar statuile Mariei.

CONSERVE DE TIMP

Și totuși, cîte mișcări dulci, ale morților
pe sub pămînt ; deasupra aerului.

În fiecare orbită iluzia
unui răsărit de soare.

Cîte doi, cîte patru,
ca un banc de pești invizibili.

Călcăm de-a dreptul
pe trupuri de ființe moarte.

Alergăm în interiorul
unui sarcofag.

Inimă din ce în ce mai vie
bătînd într-un trup
din ce în ce mai mort.

Și totuși, ce dulce mișcare,
ce dulce ocupare
a spațiilor.

MARINĂ

N-a mai rămas nimic. Nu se mai poate recunoaște
și nici bănui, și nici presupune.
Înapoia pasului, un cal de vid mai paște
o iarbă invizibilă și fără nume.
Și-abia se întărește înainte, priveliștea să țină
privirea atîrnată cu undițe de care-ncetul
cu încetul, vre-un pește de lumină
se-agață, și-l mănînci și îi azvîrli scheletul ;
sau i-l înfigi -nainte, în loc de brad, pe-un munte
lăsat pe fundul mării în care te abați
sub apăsarea norului prelung și vînăt
format din trupurile celor înecați.

TOAMNĂ

Crezi tu că da ? Din frunze-n jos
verdele cade și se schimbă.
Pe negîndite am ajuns
să și vorbesc o altă limbă
și pasul din greșeală, stins,
să calce-o coajă de planetă –
desigur alta, ridicînd
o aură de somn, concretă.
Pești mari și Capricornul, steaua
cea galbenă, Canopus, o desfid...
Crezi tu că da ? Mai bine somnul
cu pleoape-l învelesc, de vid,
și-adorm pe-o frunză-n legănare
zburînd spre polul alb din Nord.
Și mă înalț zvîrlind nervura
verdeții grele peste bord.

CONȘTIINȚA CONTINUITĂȚII

de IOAN GRIGORESCU

Intrați cu sfială, aici, oameni buni. Sub fiecare piatră, sub fiecare ciob, între coperțile tomurilor cu filele îngălbenite pulsează circumvoluțiunile unui creier în forța căruia s-a strîns geniul unui întreg popor. Strada principală a metropolei, e parcă în altă lume, cu toate că numai un zid ne desparte de cea mai animată arteră a Bucureștiului. Un scut convex ca o secțiune de lentilă opacă, alb ca puritatea sau ca pagina neîncepută deschide frontonul Dalles-ului. O sută de ani — vîrstă ce se înscrie în dimensiunile istoriei, o sută de ani și mai mult decît atît : o imagine amplă a dezvoltării culturii noastre, a locului pe care l-am ocupat și îl ocupăm noi în lume, începînd cu timpurile cele mai străvechi și pînă în zilele glorioase ale prezentului socialist. Noi am aniversat cu temeinicie și probitate acum trei ani un secol de viață universitară bucureșteană, dar dacă am fi ținut să dovedim vîrste mai avansate, documente incontestabile ne-ar fi dus spre o vechime a învățămîntului superior românesc de un sfert de mileniu, dată pe care, dealtfel, anul 1941 era pregătit s-o sărbătorească, dar izbucnirea războiului a împiedicat acest lucru. Și oare alții nu s-ar fi simțit tentați să stabilească în loc de secolul 1866—1966, drept vîrstă a Academiei Române, începutul din anul 1574 cînd „Principem Despotam" a inaugurat Academia de la Cotnari ? Ori anul 1622 cînd la Alba Iulia a luat ființă vestitul pe vremea aceea Colegiu Academic, înalta școală a învățaților Jan Amos Comenius și a lui Martin Opitz ? Ori actul cu pecețile lui Vasile Lupu care a botezat cu numele său Academia Vasiliană la răscrucea veacului al 17-lea ? Ori brîncoveneasca Academie Românească de la Sfîntul Sava, ori Academia Domnească a Ieșilor din anul 1765, ori celebra Academie Mihăileană a lui Rădulescu și Asachi din prima jumătate a secolului XIX... ?

Am trecut toate acestea la capitolul „Începuturi" și, cu modestie, cu tact și bun simț, așa cum îi șade bine românului, ne-am fixat la mănunchiul de raze luminoase din epoca lui Alexandru Ioan Cuza, stabilind actul de naștere al Academiei Române în 1866, la data cînd a fost aprobat Decretul Locotenenței Domnești a Principatelor Unite Române, dat la București. E drept, și așa se cuvenea. Deși ceva mă trimite mai în adîncimea istoriei, către începuturile fie și în germene a marii culturi românești, simt în limitarea la un singur secol de viață academică, conștiința tinereții noastre.

Și totuși, zeițăților de marmură scoase aproape neștirbite din țărîna străvechiului Tomis își măsoară viața cu mileniile. Fascinantul Șarpe Fantastic, reptila de marmură încolăcită spre a-și putea înălța cu mai multă majestuozitate capul de înțelept, cu plete și urechi omenești, acel unicat al vechii arte eline care a primit pe pămîntul Dobrogei altoiul de inspirație crescut din acest pămînt, atestă diversitatea culturii în epoca dacică.

Simultan cu strălucirea urbiilor fortificate dunărene sau a orașelor maritime de la Pontul Euxin, Histria, Tomis, Calatis, sub crestele pleșuve ale Carpaților înfloreau cetățile dacice în care se bătea moneda proprie pe temeiul unei civilizații milenare. Sub scutul alb de pe frontonul Dalles-ului, dincolo de zidul pe lîngă care se scurge frenetică viața principalei străzi bucureștene, s-au adunat sub sticla vitrinelor ori sub protecția simbolică a respectului față de artă, comorile cîtorva muzee românești. Constanța a dat marmorele, Histria tanagralele și capitelurile, Deva — pietrele Sarmizegetusei și oalele cu arginți ale Daciei, Piatra Neamț strînsura vetrelor dezvelite de hîrletul și degetele fremătătoare ale arheologilor moldoveni, Sibiul, Iașul, Craiova și Clujul — manuscrisele scorojite în care vorbele vechi își desvăluie spiritul iar înțelepciunea poporului capătă nume și pronume : Macarie, Mihail Moxa, Grigore Ureche, Simion Dascălul, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce, Radu Popescu, Constantin Cantacuzino...

O incontestabilă continuitate de ființă și cultură națională se descoperă permanent pe ea însăși. Cei cărora le lipseau izvoarele dovezilor materiale intuiau această nedezmințită continuitate din memoria fără lapsus-uri a cronicilor și a creației orale. La noi a fost o vreme cînd basmul a arătat calea spre cetățile îngropate, cînd legenda dezvăluia tainițele comorilor, cînd datinile și obiceiurile strămoșești indicau fără tăgadă locul vetrelor străvechi. Hazardul a produs mai puțin decît povestea și cine a știut să citească în sufletul poporului și să-i asculte șoapta înfiorată de faptele bunilor și străbunilor, putea să capete probitate în cercetări și temeinicie, în deducția științifică. Așa au ieșit de sub țărînă Sarmizegetusa și Tezaurul de la Pietroasele, Catacombele Tomisului și fabuloasa Histrie peste trupul căruia se asternuse groasă țărîna și generații după generații de păstori dobrogeni mulseseră laptele scos din iarba crescută peste marmore străvechi.

Îmi aduc aminte, în satul copilăriei tatălui meu, la Drajna de Sus, sat românesc dintre Vălenii de Munte și Bătrîni, brutăria meșterului Chebale și zidul cuptoarelor de pîine țărănești erau căptușite cu cărămidă din castrele și cetățile romane de pe valea Teleajenului și coca dospită aruncată pe dogoarea pietrei încinse lua în trupul ei rumen și cald efigia legiunii a V-a Macedonica... Oamenii știau despre cetățile ascunse, căci sub vechile cetăți se aflau cetăți și mai străvechi și povesteau încet, la pescuit de mreană, la căutat de albine prin scorburile făgeților, la căratul clăilor de fîn prin fiorul nopților înstelate...

Prin părțile acelea, la Vălenii de Munte, se stabilise și Iorga, înțeleptul mult respectat de țăranii prahoveni care scoteau de prin lăițele strămoșești, hrisoave, monezi antice, oale și ulcele vechi de mii de ani, cioburi de marmură, bronzuri ori fiare mîncate de rugină pe care le încredințau cu dragoste și devotament, știind că strînsura de urme strămoșești e atît de necesară în reconstituirea celui mai drag chip, chipul țării.

La fel îl primiseră țăranii de pe Valea Buzăului pe Odobescu, vîlcenii pe Nicolae Bălcescu, dobrogenii pe Vasile Pîrvan...

Conștiința continuității pe care acești titani ai științei și literelor românești o dovedeau cu prisosință, îi dădea lui Nicolae Iorga acel umor hîtru, deprins probabil de pe la moldovenii care l-au fost strămoși, și curajul de a persifla ori a parodia usturător presupunerile nefundamentate ale unor istorici burghezi care dacă n-aveau dovezi la temeiul „teoriilor" lor, posedau bani, sprijin din afară, hîrtie și tipărnite pentru a-și pune în circulație controversabilele lor „descoperiri".

Într-o prefață la „Showing Roumania" — carte de imagini românești alcătuită după primul război mondial de un grup de autori francezi și tipărită de Cultura Națională într-o ediție trilingvă prin 1926 — Iorga parafraza cu un umor necruțător „opinia curentă asupra Românilor", pusă în circulație de o anumită parte a istoriografiei europene.

Privesc la Dalles într-un ungher al primei săli portretul în efigie al lui Miron Costin. Cărturarul pe care din gravurile manualelor îl vedem ca pe un patriarh blînd, coliliu, înconjurat de hrisoave, de pene și călimări, aduce mai mult cu pîrcălabul Hotinului sub Dabija Vodă, decît cu omul de duh încredințat cu sfîiciune hîrtiei: „Fostau în gîndul mieu, iubite cetitorule, să fac letopisețul țării noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintîi, carele au fost de Traian împăratul, și urzisem și începuta letopisețului ; ce sosită asupra noastră cumplite aceste vremi de acum, de nu stăm de scrisori, ce de grije și suspinuri...".

Citesc lîngă acest chip viril, țeapăn, cu mustață haiducească și privire de șoim, cuvintele scrise mai tîrziu : „Despre diferitele numiri ale poporului moldovean și muntean, numele cel mai adevărat autentic de la primul descălecat prin Traian, este român sau romanus, care nume acest popor l-a păstrat între dinșii pînă astă-zi. Același nume este dat în deosebi și munteniilor și moldovenilor și celor ce trăiesc în Țara Transilvaniei. Rumân este un nume schimbat în curgerea anilor din roman și astăzi cînd întreb pe cineva dacă știe moldovenește spun știi rumânește aproape ca sciis Roumanicae..."

Pe peretele opus, între Tudor Vladimirescu și Mihail Eminescu, chipul palid, privirea înflăcărată a Bălcescului. Și parcă-i aud vocea îndepărtată rostind cuvintele pe care le învață copiii la școală : „Patria, această ființă ideală pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viața, este identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge și-i unește în apărarea unui bun comun".

N-am mai făcut de mult reportaj. Mă sfiesc să scot carnetul și stiloul și să-mi iau note cînd în jurul meu sînt atîția oameni, cînd un grup de elevi se ridică pe vîrfuri să vadă ce-mi notez, cînd pe sub coatele mele se înghesuie alții chemîndu-se cu voci abia stăvilite, și arătîndu-și unul altuia ceea ce văd cu toții și citesc în șoaptă. Manuscrisul îngălbenit, cu partea de jos a filelor întunecată de mîngîierea degetelor, cu scrisul acela elegant, caligrafic și totuși nedesenat, dezvăluind armonia, vigoarea, credința nestrămutată a unui suflet pur : „Românii supt Mihaiu Voevod Vitejul. Cartea I. Libertatea Națională".

Și descopăr cu lăcomia privirii talna profundă a glasului : „Deschid sfînta carte unde se află înscrisă gloria României ca să pun înaintea ochilor fiilor ei cîteva pagini din viața eroică a părinților lor..."

Măcar năzuința spre carte, dacă nu posibilitatea deplină a luminii pentru toți, a străbătut de-a lungul veacurilor istoria țării mele. Cîțiva temerari, vehemenți prin pledoaria lor pentru smulgerea celor mulți din neștiință, au încercat înfăptuirea visului cu mijloace oricît de modeste, din cele mai îndepărtate vremi. La Dalles, cu prilejul centenarului Academiei s-au adunat de prin gravuri și bronzuri străvechi, de pe pînze și dagherotipuri, dascălii cărții românești. Chipul de heruvim îmbătrînit al dascălului Grigore Țamblac, ctitorul școlilor din Moldova lui Alexandru cel Bun, alături de diaconul Oprea din Brașov care scria prin 1570 în Osmoglasnic : „Să fie de învățătură ucenicilor care învață dăscălie și să fie mai ușor spre înțelesul oamenilor... Așișderea să învețe mai virtos românește (...) să înțeleagă feciorii, dară cum să înțelesagă dacă învață în limbă străină de nu înțelege nimea..." Imaginile unor clădiri vechi : Școala din Scheiul Brașovului — cea mai veche școală românească din Transilvania deschisă în veacul al XV-lea ; Școlile Moldovei din veacul următor (Axinte Uricariul scria că Nicolae Mavrocordat s-ar fi hotărît „Să facă școală ca să învețe cine ar vrea, fără de plată..."). Școala Sucevei unde împărtea lumină iluminatul Dosoftei, vestitele cărți ale lui Cantemir, Blajul lui Gheorghe Șincai, Goleștii cu școala lor pentru „Fiii norodului și măcar și robi, pămînteni și străini avînd toate și învățătură fără de nici o plată..."

Și aici nu pot să nu amintesc cîteva nume, căci înaintăm spre mierul veacului al XIX-lea, între revoluția lui Tudor și anul primăverii omenirii — 1848 — pentru a ne apropia de ceasul cînd, în 1866, un Decret al Locotenenței lui Alexandru Ioan Cuza avea să dea ființă deplină Academiei căreia i se puseseră atîtea pietre de temelie. Mă gîndesc la Petru Maior și Samuel Micu, la Ion Budai-Deleanu și Gheorghe Lazăr, la Eliade Rădulescu, Asachi și Petrache Poenaru... Strălucită pleiadă de iluministi români, din al căror mijloc avea să se înalțe impetuos geniul lui Bălcescu și Eminescu... Și anii veacului copt pentru a plămădi chipul modern al României, deceniile de strălucire intelectuală luminată de mințile celor ce aveau să se întrunească întru fundamentarea Societății Literare Române : Heliade Rădulescu, C. A. Rosetti, Laurian, V. A. Urechia, Timotei Cipariu, George Barițiu, Alecsandri, Titu Maiorescu...

Legăturile artei și culturii noastre cu arta și cultura altor popoare au fost permanente, aflîndu-se într-o determinare și influențare firești, reciproce. În pragul noului veac, noi aveam să ne înfățișăm lumii cu bărbați de valoare universală. S-au succedat, într-o continuă evoluție, generații după generații de savanți, cărturari și artiști și multe nume care au dat strălucire acestor generații s-au înscris pe coloanele nemuritoare ale Partheonului civilizației mondiale...

Nu pot să nu mă gîndesc, amintindu-mi splendoarea acelor fericite generații de începători sau de continuatori ai deschizătorilor de drumuri, la responsabilitatea generației mele, la sarcina atît de grea dar atît de nobilă care-i apasă umerii dar îi înaltă fruntea, de a duce mai departe spre cele mai înalte culmi, știința și cultura românească și a preda urmașilor ștafeta, de pe o treaptă și mai înaintată.

Și-a desfăcut larg aripile avionul lui Traian Vuia, uriașă pasăre albă vrînd parcă să cuprindă sub umbra ei întreaga cîmpie Montesson de lîngă Paris. Vibrează ca niște strune de tambal corzile aparatului lui Vlaicu, semănînd peste izlazul verde de lîngă Viena tînguirea unui cîntec transilvan. Coandă încearcă o adevărată revoluție în tehnica zborului pe pajiștea verde de la Issy-les-Moulineaux, locul unde-și frînseseră aripile atîți temerari, dar de unde avea să se avînte spre slăvile albastre primul avion cu reacție...

...Simt vibrația aerului, văd iarba culcîndu-se la pămînt, cerul explodînd într-un și mai mare necuprins, deasupra, iar jos pămîntul stingîndu-se, făcîndu-se tot mai mic, ca într-o viziune siderală. Și mă gîndesc că pentru ca omul să spargă tavanul stratosferei forțînd porțile cosmosului, dincolo de care se înalță drumul spre stele, a fost nevoie de aceste aripi de pînză ca de liliac alb, și de îndrăzneala și de jertfa transcarpatică a lui Vlaicu...

Pe un carton fotografic cu imaginea ușor încețoșată, plutește spre un colosal iceberg „Belgica" lui Racoviță spre descifrarea tainelor Antarctidei. O pagină dintr-un tratat german al explorărilor ni-i înfățișează pe Cook, pe Amundsen sau Janssen — nu mai știu precis care anume, căci în acest loc am fost trădat de mine însumi în probitatea profesională de reporter — și pe Emil Racoviță, așa cum arătau chipurile lor în viața citadină, și aceleași fețe înăsprite, devorate de bărbi încîlcite, arse de soare, parcă sălbăticite în lupta lor încrîncenată cu natura, și totuși cu izbînda în priviri și cu acel straniu și fermecător aer în zîmbet și în irisul colorat care îl deosebește pe cutezător de cel ce nu cutează, înobilîndu-l pe cel ce a luptat, a învins și își încredințează victoria oamenilor...

Zăbovesc îndelung aici, plec și revin căci ce-am văzut mai trebuie să văd odată, și tot mai rămîne ceva încă nevăzut, încă nerostit, încă neînchipuit.

Încep să-l scot din iconografia generației trecute pe cei ce au făcut punțea spre generația mea, și le regăsesc chipurile atît printre cei dispăruți de mult cît și printre cei vii de acum. Iorga, Rebreanu, Goga, Blaga, Călinescu, Ralea, Vianu... Le-au fost elevi celor dinaintea lor și ne-au fost profesori nouă. Eu n-am apucat decît cîteva lectii de-ale lui Vianu, furate prin 1949—'50 de la Universitate, în amfiteatrele căreia pătrundeam cu greu, și am mai apucat două-trei conferințe de-ale lui Călinescu pe care ani de zile l-am servit de la primirea manuscrisului în redacția „Contemporanului" pînă la pagina de plumb, la rotativă și la expediția pachetelor cu ziare spre diminețile crude ale chioșcurilor, dar niciodată n-am îndrăznit să-l tulbur mai mult decît prin a-i lăsa paginile imprimate cu cerneală de tipar încă proaspătă, pe „Cronica optimistului" în pragul căsuței din Floreasca... Și iar îmi fuge gîndul la generația mea, și îmi zic că e prematur să evaluez, și mă autoconving că fiecare generație și-a avut valorile ei, vîrfurile ei incontestabile, spre a-i da strălucire și a o lega prin demnitate de înaintași.

Drapelul acelei „bogate galerii de personalități ilustre, animate de pasiunea cercetătorului și de adînca dragoste de patrie" — cum îl numea tovarășul Nicolae Ceaușescu pe corifeii științei și culturii românești cu prilejul Sesiunii solemne consacrată sărbătoririi Centenarului Academiei Republicii Socialiste România — a fost devotamentul față de poporul căruia înțelepții i-au închinat toată energia lor creatoare, deoarece credeau cu nestrămutare în puterea, în vitalitatea și în viitorul luminos al acestui popor.

E tocmai ceea ce animă mai mult ca oricînd generația mea, această contopire totală cu interesele poporului, convingerea că tocmai servindu-i lui cu devotament și abnegație își poate dobîndi plenitudinea unei existente rodnice. Și înflorirea fără precedent a științei și culturii românești în anii puterii populare confirmă din plin aceasta. Din vîrsta de un veac a Academiei, o cincime s-a desfășurat sub altă zodie. Și roadele n-au întîrziat să se arate. Istoria României din ultimele două decenii este caracterizată de revoluționare prefaceri politice, economice și sociale. Tradițiile materialiste care au călăuzit activitatea multor savanți și cărturari români din veacul trecut aveau să fie încununate de transformarea structurală prin însușirea creatoare a concepției materialismului dialectic și istoric și a promovării celei mai înaintate gîndiri științifice în practica cercetărilor — domeniu în care geniul fiecărui popor își manifestă capacitatea de a făuri mari valori științifice și culturale. Iar poporul român a dovedit-o și o dovedește din plin.

În balanța acestor mari realizări, ultimele două decenii atîrnă greu, dar tocmai acest fapt ar umple de bucurie inima înaintașilor, căci ceea ce facem azi vrem să sporească însutit mîine, pentru că nu există fericire mai mare decît certitudinea că cei ce ne vor urma vor fi mai puternici, mai fericiți.

DETALIU DIN GRUPUL FORTUNA CU PONTOS
(Din Expoziția „Dezvoltarea științei în România")

O POVESTIRE DE

Alexandra

1.

După un timp avea să pornească și Filip. Dar conștiința lui își pierduse orice facultate de înregistrare a timpului, astfel că Filip nu știa nici în ce timp se petrecuseră celelalte și nici în ce timp se afla acum. Știa doar atît: că se tîra singur printr-un teritoriu fără hotar. Cel mai deprimant teritoriu pe care-l străbătuse vreodată. Copacii schilodiți de bombardament și iarba pîrjolită de explozii; tunuri căutînd spre cer cu țevile boante și tancuri răsturnate pe o rînă, fumegînd încă; soarele arzînd cu o violență incandescentă, care și începuse să topească materia, și pămîntul despicat în mii de crăpături prin care răzbăteau la suprafață valuri de abur fierbinte. Nicăieri, nici un semn de viață! Doar păsări nenumărate — albe, albastre, galbene, roșii, verzi, violete — păsări abia ieșite din găoace și păsări mature cu aripile larg desfăcute zăceau ucise pe cîmpuri, și-n ochii tuturora, ochi deschiși spre lume cu o imensă nedumerire, sclipeau lacrimi. Ce se întîmplase, oare, cu viața de pe pămînt?

Filip își aruncase de multă vreme bocancii și se tîra acum în picioarele goale, tălpile i se făcuseră carne vie și singerau din belșug. Îi era, astfel, drumul înapoi însemnat cu sînge și-l mistuia o sete grozavă, i se uscase limba în gură și ar fi dat orice pentru o picătură de apă. Cînd, zări foarte departe, cu o claritate de cristal, cumpăna unei fîntîni și găleata spînzurînd deasupra ghizdurilor de piatră. Dar pe măsură ce gonea înnebunit, urlînd de speranță și durere, vedenia se depărta neîncetat, pas cu pas, rînjind către el și hohotind. Ofițerul se împleticea și cădea, se ridica din nou și o lua razna la goană, fîntîna îi juca acum dinainte la numai un întins de braț, doar să întindă mîna și să-nhațe găleata, dar cumpăna se și pulverizase în văzduh iar deasupra ghizdurilor fîntînii ardeau flăcări. Filip se opri locului, frînt, și căută de jur împrejur să-și vadă moartea. Fiindcă-și da seama că alt sfîrșit nu poate să-l aștepte, moartea trebuie să fie pe undeva pe-aproape, pîndindu-i ca-ntotdeauna mișcările și apropiindu-se tiptil, hohotul de-acum o clipă nu putea să fie decît al ei.

Atunci, întorcîndu-și într-o doară ochii spre răsărit, descoperi zarea plină de oameni. De unde să fi răsărit în pustiul acela deprimant și cine să fi fost oamenii aceia necunoscuți?

Veneau de pretutindeni, fără sfîrșit, și zarea era plină numai de ei. Răsăreau de după coama dealurilor și se ridicau din bălării, ieșeau de prin păduri și uneori însuși pămîntul se sălta în sus, brazde-brazde, lăsînd s-apară la suprafață alți oameni, care doar își scuturau țărîna de pe umeri și se adăugau valului principal ce se scurgea de-a lungul șoselei. Călcau neauzit, mișcările lor aveau ceva din automatismul soldaților disciplinați, privirile le erau oarbe și ținteau avide același gol dinaintea lor. Unii purtau încă uniforme, alții erau îmbrăcați doar în izmene și cămăși. Unii aveau capetele sau piepturile înfășurate în bandaje, alții — frunțile însemnate de glonte ori de schijă. Se deosebeau și dintr-aceia betegi de-a binelea, amputați de mîini sau picioare, și alții care-și purtau ca pe niște ofrande scumpe mațele în mîini ori și-arătau la vedere burțile ciuruite de gloanțe. Ba se zăreau și cîțiva fără capete, și alți cîțiva făcuți ferfeniță, sugestii doar a ceea ce vor fi fost cîndva, greu de acceptat că mai puteau fi identificați. Dar și aceștia mărșăluiau în cadență, făceau parte integrantă din rostogolirea generală și fără oprire. Nu se împiedicau de nici o opreliște și materia dispărea din calea lor, făpturile lor n-aveau consistență și nici contur, doar un soi de cutremur se-apropia o dată cu ei, ceva gemea și se agita între cer și pămînt. Va fi avut desigur fiecare un nume și o biografie, ceva propriu care să-i distingă pe unii de alții, dar păreau cu toții pecetluiți de aceeași taină și înțeleși de la bun început să n-o dezvăluie nimănui.

Ca la un semn, însă, păsările (ucisele) începură să se ridice de la pămînt. Mai întîi într-un fîlfîit slab, fără vigoare, apoi cu mișcări din ce în ce mai precise și parcă ordonate de o forță unitară. Dar nu-și luau zborul, să se împrăștie de-a valma încotro le-ar fi bătut vîntul, ci zburau alene, planat cu pămîntul, însoțind astfel nesfîrșita coloană a umbrelor doar la cîțiva metri înălțime. Ai fi crezut că fiecărui om îi corespunde o pasăre, și păsările și oamenii trăiau din plin emoția acestei nesperate regăsiri, oamenilor le rîdeau ochii de bucurie iar păsările cîntau. Cerul tot devenise acum o vastă, ondulatorie umbrelă multicoloră, iar cîntarea păsărilor suna ca un triumf al vieții asupra morții, fiecare om cu iluzia lui înviată din morți!

În acest timp, coloana oamenilor se apropia tot mai mult de locul unde Filip zăcea frînt la pămînt. Filip era convins că oamenii vor trece peste el, ca peste nimic, preschimbîndu-l în pulbere și mărșăluind indiferenți mai departe. Zadarnic ar fi încercat să se dea la o parte din calea lor implacabilă, n-ar fi avut unde se ascunde și nici puterea să se miște din drum, așa îi fusese sortit, să moară acolo, neștiut de nimeni și călcat în picioare de oamenii-umbre. Cînd, simți deodată că e luat de subsuori și încadrat în primul rînd al coloanei, susținut să meargă o dată cu ei.

Filip se uită la vecinii din dreapta. la vecinii din stînga.

Dar nu recunoscu pe nimeni, întrebă:

— Cine sînteți?

— Floarea României! i se răspunse.

— De unde veniți?

— De sub pămînt.

— Și unde vă duceți?

— Acolo unde iarba crește deasupra pămîntului.

— Acasă?

— Fiecare la casa lui.

— Credeți că vă mai așteaptă cineva?

— Așa ni s-a făgăduit la plecarea în război.

— Dar cine să mai aibă nevoie de voi, așa cum sînteți acum?

Întrebarea păru că-i zguduie. Întrebarea străbătu înapoi, din gură în gură, pînă la ultimul ins din coloană:

— Am cules de pe drumuri un om viu. Îl ducem cu noi, în frunte. Omul acesta se îndoiește c-ar mai avea cineva nevoie de noi, acasă, așa cum sîntem acum. Ce să-i răspundem?

Se scurse un timp gol de așteptare, coloana aștepta locului încordată, valul tălăzui în cele din urmă spre cei din frunte:

— Răspundeți-i omului aceluia că e un idiot! De-aceea ne și întoarcem acasă, fiindcă am auzit glasuri care se tînguiau: **Ce o să ne facem noi fără voi, dacă rămîneți pe-acolo pe unde v-a dus războiul?** Erau glasuri de neveste și de copii, glasul vitelor și glasul ierbii. Noi le-am auzit și n-am mai putut răbda să întîrziem, zi și noapte veneau acele glasuri către noi, ne-am adunat laolaltă de sub pămînt și am pornit înapoi spre casă. Acesta este adevărul! Și dacă omul acela tot nu vrea să creadă în ce credem noi, dați-l în mama dracului și mergeți mai departe!

— Ai auzit? îl întrebă unul dintre însoțitori. Acum ce mai spui?

— Vă invidiez pentru credința voastră. Eu nu mai cred în nimic.

Dar locotenentul Filip continuă să meargă pas în pas cu ei, nici ei nu-l aruncară afară din mijlocul lor. Peisajul rămăsese neschimbat, priveliștea cîmpurilor de după sfîrșitul măcelului — aceeași. Tunuri holbate spre cer și tancuri lugubre răsturnate pe o rînă, copaci schilodiți de bombardamente și iarba pîrjolită de explozii. Doar păsările, cu penajele lor orbitoare și alunecarea lentă prin aer, acordau un anume fast mutei și dezolantei lor parăzi.

Nimic totuși n-ar fi tulburat această solemnă și pașnică întoarcere acasă, dacă deodată, pe înălțimea unui bot de deal, chiar pe direcția marșului lor, n-ar fi apărut o mogîldeață culcată la pămînt, grad și stea de general, cu mîinile încleștate pe o mitralieră. Era cel dintîi războinic viu, după atîta timp, care le ieșise în cale, așteptîndu-i parcă ostentativ, și de care privirile mulțimii se izbiră nedumerite.

Filip simți cum un fior îi clatină pe camarazii din frunte.

— Cine-i căpcăunul ăla de pe deal? întrebă careva.

— Vreunul, probabil, din cei care au gîndit și determinat războiul.

— Dar porcăria aia, din mîinile lui, ce este?

— Mă mir că n-o recunoașteți, e o mitralieră.

— Și ce vrea să facă cu ea?

— Să vă ucidă.

— Dar noi am murit o dată. Cine ne-ar mai putea ucide și a doua oară? Și de ce să ne mai omoare o dată?

— Asta e meseria lui.

— Adevărat, consimți umbra. Uitasem că sînt pe lume și meserii dintr-astea.

Porniră totuși să urce pieptiș. Căpcăunul se pricepuse ce poziție să aleagă, ideală pentru omorît oameni. Iar la gura mitralierei lui clănțăneau parcă toți dracii din infern. Rafală după rafală, fără-ncetare, în secerare lungă de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga, înapoi, focul lui ar fi fost menit să lase morți, val după val, toți morții care se-ntorceau acasă din război. Numai că morților puțin le păsa, continuau să urce dealul pieptiș, cu același pas fără zgomot și muți, cu o ațîțare sporită doar de cîntarea speriată acum a păsărilor multicolore. Gloanțele îi loveau în plin, pe cei din frunte de cîte zeci de ori, treceau prin ei și-i loveau la rîndu-le pe cei din spate, erau gloanțe diabolice gloanțele căpcăunului acela, de o forță pe care n-ar fi putut-o egala nici toate mașinile de război ale României. Cîteodată se întîmpla să pătrundă cu o precizie matematică prin înseși găurile gloanțelor de odinioară, prin aceleași frunți și prin crucea acelorași inimi, dar nici unul nu cădea.

Nici Filip nu cădea, gloanțele îl străpungeau și pe el dar nu-l omorau.

În schimb, pe măsură ce coloana înainta, gravă și sfidătoare, ochii căpcăunului se căscau tot mai intens îngroziți, propria lui făptură creștea diformîndu-se pînă la dimensiuni de fiară preistorică, mitraliera însăși (care tot își mai vărsa asupra coloanei ploaia de gloanțe ucigașe) se preschimbase acum într-o unealtă senzațională, pe care nici mintea celui mai netrebnic dintre constructorii de arme n-ar putea-o concepe vreodată. Dar pe buzele oamenilor-umbre stăruia același zîmbet de dispreț, nu se sinchisea nimeni de forma hidoasă pe care o căpătase acum căpcăunul, coloana trecea nepăsătoare mai departe, strivindu-l și risipindu-l, cu armă cu tot, în pămînt.

Cel puțin de s-ar fi sfîrșit acolo tristul lor pelerinaj! Sau poate că tocmai acela avea să le fie și sfîrșitul? Nici n-apucară să uite penibilul incident de pe deal, că numai după vreo sută de pași capul coloanei se izbi de un zid. N-aveai cum ști cine-l ridicase acolo ca din senin, dacă n-o fi fost acolo de cînd vecii! Era ca un hotar dintre o lume și altă lume, hotarul dintre infern și paradis, destul de înalt ca oamenii să nu-l poată escalada și suficient de lung ca să se teamă că, dînd să-l ocolească, laturile lui se vor lungi la infinit. Piatră peste piatră, deci, dură și impenetrabilă ca orice piatră de zid! Vor reuși oare morții aceia să străbată prin el și să-și continue drumul spre casă?

De pătruns, e adevărat că pătrunseră (și oamenii și păsările lor), dar de ieșit, morții și iluziile lor, nu ieși nimeni.

Doar locotenentul Filip străbătu pînă dincolo, n-avea să-și explice niciodată cum de reușise să se smulgă dintre pietre și să iasă de partea cealaltă a zidului. Mai zăbovi o vreme locului, întors cu fața către zid, și așteptă la început răbdător. Apoi se enervă și începu să bată cu pumnii în zid, strigă după ceilalți și-i imploră să iasă, măcar un semn de viață să dea, în măsura în care morții ar fi putut da semne de viață. Dar nu-i răspunse nimeni, morții tăceau și păsările amuțiseră, piatra era acum insensibilă și dușmănoasă, sigur că, de-ar fi încercat să treacă din nou prin zid, de astădată piatra l-ar fi refuzat.

— Proștilor! rosti el atunci. Voi care pretindeați că de asta vă întoarceți acasă, fiindcă sînteți așteptați și aveți convingerea fermă că aici o să mai fie nevoie de voi! Nu v-așteaptă nimeni, vedeți? Nici vitele și nici iarba, nici nevestele și nici copiii, nu mai sînteți necesari nimănui, chiar ai voștri v-au ridicat zidul în cale, anume, ca să vă interzică întoarcerea acasă. Țara n-are nevoie de niște morți ca voi, istoria pe care ați scris-o cu sîngele vostru n-ajută cu nimic României. Acum pricepeți că v-ați înșelat, că (mai ales) ați fost înșelați?

Peisajul era acum altul, nimic nu mai amintea de teritoriul deprimant pe care-l străbătuse pînă atunci, Filip nici memoria morților n-o mai avea. Fiindcă lui i se restituia altă fericire. De necrezut, dar acesta e adevărul! Alexandra se afla acolo, la numai zece pași, lipită de un copac. Era goală, doar frunzele copacului jucînd umbre pe carnea ei albă, și foarte frumoasă, cum niciodată n-o văzuse Filip mai frumoasă și mai lacomă de dragoste. Filip o privea fulgerat de uimire și simțea cum îl gîtuie o gheară nevăzută, ca-n ceasurile cînd el o dorea și ea venea de bună voie să i se dăruie.

N-avea totuși puterea să se apropie, nici ea puterea să se dezlipească de lîngă acel copac.

— Tu! șopti Filip. Ce-i cu tine aici, Alexandra?

— Te așteptam, răspunse femeia. Vino!

Filip porni către ea ca beat și i se păru foarte straniu să se găsească din nou, viu și nevătămat, în paradisul comun de altădată...

2.

Se trezi împotriva voinței sale, pe neașteptate, sub impulsul unei lovituri venite dinafara somnului. Starea de excitație și beție din vis încetă la fel de brusc, asemeni unei legături electrice smulse brutal din priză, și trupul cunoscu în aceeași clipă senzația unui gol dureros. Lui Filip îi trebui un anume timp ca să restabilească, puțin derutat, contactul cu realitatea. După-amiaza era fierbinte și camionul gonea de-a lungul unui drumeag de țară, printre porumburi și lucernă uscată. Încercă să-și dea seama cam pe unde s-ar afla față de orașul spre care se îndreptau, dar nu reuși să descopere nici un amănunt cunoscut. Constată în schimb că suflarea războiului nu ajunsese pînă aici, după toate semnele nici n-avea să ajungă vreodată, și asta fu cea dintîi certitudine cîștigată în nevoia lui de a-și recăpăta pacea.

L-auzi pe Toma spunînd:

— Ai dormit ceva, sper că somnul ți-a priit, acum ce gîndești?

Toma sta rezemat de peretele cabinei, cu genunchii la gură și bărbia proptită pe genunchi, privindu-l atent. Avea obrazul scofîlcit și barba crescută sălbatic, ochii arzînd în fundul capului și un aer de martiraj pregnant în toată făptura, ca o altă identitate, străină, pe care n-ai cum o refuza, ești osîndit s-o duci cu tine pînă la sfîrșitul vieții: **Probabil că la fel arăt și eu, nu-i înfățișarea cea mai indicată cu care să te prezinți înaintea unei femei, după trei ani de război!**

Filip și-aduse aminte de discuția lor, era convins că se lămuriseră. De-aceea se și lungise pe paiele de pe platforma camionului, convins că n-are rost să mai continue discuția. Totul era limpede și definitiv, va putea să doarmă liniștit și împăcat. Se vor despărți, fiecare urmîndu-și destinul, poate că n-au să se mai vadă niciodată: **Într-un fel, toți ne întoarcem mutilați din război, la ce bun să ne răscolim reciproc rănile? Destul că trei ani am fost considerați carne de tun, măcar noi să știm ce sîntem de-adevărat fiecare și să ne respectăm. Am jucat, am pierdut, jocul pe mai departe nu mă interesează. Sînt de acord că e necesar, dar joace-l cine o pofti!**

Nu pricepea rațiunea pentru care Toma îl sîcîia cu aceeași întrebare, zîmbi totuși:

— De ce-ți închipui că acum aș gîndi altceva?

Toma stăruia să-l privească țintă, întunecat și trist.

— Am avut impresia că refugiul tău în somn a fost mai degrabă regizat.

— Ba mi-era somn și mă bucur c-am adormit. Am avut un vis frumos.

— Te felicit pentru vis, dar te desfid pentru ironie. Continui să faci teatru.

— Dacă tu pui atît de puțin preț pe hotărîrile mele.

— Pretinzi, așadar, că ești hotărît?

— Da.

— Nu mergi mai departe cu mine, pe front?

— Nu.

— Rămîi să crești cățel și purcei, aici, pentru piață?

— Simplu, rămîn!

Gestul celuilalt fu prea spontan, ca să-l poată preveni. Se trezi încleștat și cu vocea lui Toma gîfîindu-i în obraz:

— Dar de ce, omule? De ce?

Se eliberă alene, parcă înlăturînd o povară. Erau cam de-aceeași vîrstă, locotenenți amîndoi, și erau prieteni. Se cunoscuseră în război, războiul le oferise destule verificări pentru o prietenie durabilă: **Dar, oricît de deschis ai comunica cu cineva, tot mai păstrezi ceva și pentru tine. Sînt zone misterioase personale, pe care nici ție însuți nu izbutești să ți le descifrezi, darămite altcuiva, oricît de apropiat ți-ar fi. În asta și constă bucuria de a exista, ai conștiința propriului tău mit. Poate că asta sună puțin a egocentrism, n-are decît fiecare să se substituie în centru al universului, eu nu mă supăr! O, dar e vorba de cu totul altceva...**

Filip nu-și justificase niciodată actele față de nimeni, cu atît mai mult nu găsea necesar s-o facă acum. Credea nestrămutat în libertatea omului de a alege între o atitudine și alta, fără să fie obligat la explicații publice: **Destul că trei ani am suportat calea impusă de alții, cel puțin acum, cînd catastrofa a devenit evidentă, să mi se lase dreptul să aleg singur!** Se ridică în capul oaselor și căută sprijin în peretele platformei. Toma nu-l slăbea din ochi: **Răspunde!** Filip îi suportă stoic atacul: **Nici o grijă, îți voi răspunde!** Scoase tabachera din buzunar și-și aprinse o țigară. Zîmbetul îi pierise de pe buze și fața lui arăta acum severă. Camionul străbătea aceleași lanuri de porumb pleoștit sub soarele fierbinte, dar privirea lui Filip, aruncată în gol, urmărea altă mișcare, tainică, a căderilor și salturilor propriei sale ființe, egale cu moartea și învierea, din trecutul imediat al războiului... **Dacă există o rațiune a cauzelor care explică un război, în schimb pentru actele inumane la care ne obligă războiul nu există nici o rațiune. N-o să pot niciodată să determin linia despărțitoare dintre omul care eram în timp de pace și omul care am devenit de-ndată ce m-au aruncat în război. Cum de-am renunțat la visurile mele umane, ca să accept condiția de gînganie războinică? E suficient un simplu ordin de mobilizare, al celor care se pretind singurii deținători ai formulelor de fericire a patriei, la un moment dat, ca să-mi justifice și de ce trebuie să ucid sau să mă las ucis pentru ei? Vrînd-nevrînd, trebuie să convin că de fapt ne aflăm înghesuiți cu toții într-un cerc închis ermetic din care nu poate ieși nimeni. Dumnezeu, la care apelăm adesea ca să ne salveze, nu-i în cazul de față decît un simplu corolar al imposibilității oricărei salvări și de care conștiința mea se izbește neîncetat. Fiindcă Dumnezeu niciodată n-a fost invocat pentru a interzice răul general, ci pentru a ne salva de inevitabilul finalității. Nu veți întîlni un singur om în război care să strige:** Dumnezeule, oprește-mă să ucid! **Toți vor striga disperați și numai în clipa în care au atins finalitatea:** Dumnezeule, nu mă lăsa să mor! **Pînă la acest ceas al derutei, conștiința soldatului trăiește în extaz. Certitudinea că banalul său gest de a apăsa pe trăgaci poate să împingă o viață de om spre moarte îi creează iluzia că e nemuritor. Abia în clipa în care și pe el l-a lovit de moarte un glonte, lăsîndu-i desigur și timpul să-și consume conștient agonia, conștiința lui suferă o sincopă: a fost înșelat, de fapt cineva s-a folosit de el ca de un instrument, așa-zisa lui nemurire e de fapt o minciună lugubră. Ei bine, asta e singura clipă care mă interesează! Nici un act presupus eroic de pînă atunci și nici o eventuală glorificare postumă nu valorează mai mult decît această clipă unică pentru un soldat, cînd pentru prima dată în război omul e singur cu sine însuși. Dar e prea tîrziu să te mai ridici în picioare și să ceri socoteală, ești mort!...**

Cum să-i explice Filip lui Toma că și el a trecut o dată prin asemenea clipă, clipa de-atunci îi e deajuns, de alta nu mai are nevoie, că datorează prea mult visurilor sale părăsite din cauza războiului, ca să nu se-ntoarcă pentru totdeauna la ele?

— Am obosit, băiete! începu el să vorbească. Acești trei ani de război m-au îmbătrînit prea mult, ca să mai pot suporta o nouă tinerețe războinică. I-am dat războiului tot, războiul nu mi-a dat în schimb nimic. Ba nu, uitasem, cu ceva tot m-am ales! rectifică el, nu fără o nuanță de batjocură în glas. Își dezlegă cureaua de la pantaloni și scoase de pe curea tocul de piele roșcată, cu pistolul înăuntru. I-l întinse pe palmă, ca pe un dar de preț, și zîmbi: Poftim, îl vrei?

— Mulțumesc! refuză însă Toma. Îl am și eu pe-al meu.

— Perfect! și-n clipa următoare pistolul zbură peste peretele platformei, undeva între cuiburile de porumb. Privi lung într-acolo: Dacă mi-aș putea arunca la fel de ușor și trecutul!

— N-ai să poți.

— Știu. Memoria e cel mai al dracului blestem cu care ne-a blagoslovit Dumnezeu.

— În cazul nostru nu-i vorba numai de memorie.

— Cît mă privește, da! Fiindcă eu vreau să uit.

— Ca și cum ai avea conștiința încărcată de cine știe ce nelegiuiri.

— Eu nu pot să-mi detașez conștiința din angrenajul general al războiului.

— Atunci, cu atît mai bine! Mi se pare c-a bătut și pentru noi ceasul unor clarificări.

Filip clătină amar din cap și scuipă:

— Uite ce e, băiete! Nu-mi vorbi ca o stație de propagandă. Sînt sătul pînă-n gît. La ce dracu' clarificări te referi? Așa, pe nepusă masă, numai fiindcă rușii ne-au bătut și noul guvern a ordonat să-ntoarcem armele împotriva nemților? Ce fel de clarificări or mai fi și astea, la ordin? Și-n ce măsură ești tu gata să țipi iar **Ura!** și să pornești iar la atac?

— Firește, lucrurile sînt ceva mai complicate...

— A, complicate! făcu Filip în silă. Ei, bine, eu m-am săturat de complicații. Mai ales de complicații care te-aduc pe pragul disperării și te-aruncă din nou în brațele morții. Nu pricep nimic din ce se-ntîmplă azi în România, ca atare nu mai am chef să mor pentru nimeni.

— Dac-ar gîndi toți ca tine...

— Nu-mi pasă de ceea ce gîndesc alții! strigă Filip. Sau, dacă vrei, foarte bine că sînt și dintr-aceia care gîndesc altceva. N-o să bage nimeni de seamă că eu absentez de pe front.

— Asta se cheamă loialitate?

— Spune-i cum vrei, mi-e indiferent!

— O să te doară.

— Am devenit imun.

— Mă rețin totuși. Fiindcă am uneori sentimentul că văd în tine mai adînc decît reușești singur.

— Și ce vezi, mă rog?

— Că abdicarea ta de azi e puțin artificioasă, nu e susținută de nici o rațiune solidă. În tine nu pot coexista, în părți egale, și lucidul și lașul. Te cunosc bine. A fost o vreme cînd...

— Mi-e teamă că greșești.

— Nu mă-ntrerupe! strigă la rîndul său Toma. Lasă-mă să termin. A fost, așadar, o vreme cînd tu singur așteptai ziua asta a dezastrului și a clarificării. Să-ți aduc aminte de toate convorbirile noastre, noaptea, în tranșeele de pe graniță? Cînd acuzai și războiul și obiectivele lui, propunînd în schimb război războiului, adică nemților, și forțarea porților spre altă lume decît asta în care trăim azi? **Dragă Toma, altă soluție nu există, trebuie să ne asumăm răspunderea acestei soluții!** Unde-i omul de-atunci, și ce s-a petrecut cu tine de-ai ajuns ce ești acum?

— Stai puțin...

— De ce confunzi, continuă însă nepotolit Toma, schimbarea de azi cu o schimbare de etichete, cînd de fapt e vorba de o simplă tranziție spre altceva, nu știu cum va fi și cum se va chema, dar sigur spre altceva? Crezi că se mai poate trăi cum am trăit pînă la război? Spune!

— Multe ar fi de spus, dacă...

— Nu, Filip! Fiindcă lucrurile încep să se limpezească. Dacă armistițiul și ordinul de întoarcere a armelor ne-ar fi surprins la dracu-n praznic, fără să poți fugi încoace, tu ai fi mers mai departe cu noi, în acest al doilea război. Ce te oprește s-o faci? Hai să spunem lucrurilor pe nume, chiar dacă prietenul Toma o să te cam disprețuiască. Undeva, în mașinăria ta de celule și glande, a apărut un dereglaj, un viciu de funcționare... Unde te duci acum, domnule locotenent Filip?

— Acasă.

— Și cine te-așteaptă acasă?

— Soția.

— Nu cumva asta-i și enigma?

— **Da, recunosc, ai dreptate. Dar mai e ceva, ceva foarte grav...**

— Cel puțin de te-ai opri doar pentru o noapte, regimentul și-așa deocamdată n-are nici un Dumnezeu, pînă se pune iar pe picioare ar fi timp și pentru cinci soții, în cinci ceasuri ai fi din nou la regiment, ce gîndești?

— **Nu, nu doar pentru o noapte. Fiindcă...**

— De ce taci, Filip?

— **Oricum nu m-ai înțelege!**

— Spune-mi, dacă prin absurd nu-ți găsești soția acasă, tot rămîi?

— Da! răspunse Filip.

Ar fi trebuit să se explice, el care avea oroare de explicații: **Adevărul, băiete, e că m-am săturat să fiu scos mereu la licitație ca bun numai pentru război, cînd simt în mine nevoia de a deveni și altceva decît un bun de sacrificat. Pînă de curînd eram convins că destinul le ordonează pe toate, constat acum că stă în puterea mea să înfrunt destinul și să-l îmblînzesc în favoarea visurilor mele. Grozav aș vrea să realizez și eu ceva în viața asta, e dreptul și rațiunea mea de a exista. Gloria de fum a eroilor din război nu m-a ispitit niciodată, visez la un lucru care să dureze mai mult decît mine. Îmi va fi greu să mă dezintoxic de toate veninurile cu care m-a otrăvit pînă acum războiul, dar mă voi bate să-mi recîștig umanitatea. Ce-mi rămîne altceva, atunci, decît să-mi caut vizuina de șoarece în care să m-ascund pînă la sfîrșitul războiului și-n care să nu răzbată nimic din tristețile de a nu se fi realizat ale celorlalți, de pe front? Nu sînt eu de vină că, întîmplător, în vizuina asta de șoarece se află și o femeie. Aș zice, dimpotrivă: cu atît mai bine! Va fi cine să m-ajute să dau viață visurilor mele, fiind ea însăși Visul meu cel mai de preț. Numai așa voi uita ce am fost în Răsărit și n-o să mă doară sufletul pentru că n-am mers mai departe cu voi. Îți sta adineauri pe buze un cuvînt, dar ți-a fost greu să mi-l zvîrli în obraz. Zvîrlă-mi-l acum: lașitate! Ha-ha, băiete! Cînd te-ntorci la visurile la care mă-ntorc eu, nu-ți mai pasă de disprețul nimănui...**

Toma schiță un gest a lehamite, părînd a nu mai avea nevoie de nici o explicație: **Degeaba, nu se mai poate face nimic, pentru mine ești un om pierdut!** Se rezemă din nou de peretele cabinei și oftă:

— Îmi pare rău. Eram prieteni buni.

Filip tresări, sincer contrariat, și-și mușcă buzele.

— De ce spui **eram**?

— Ceva s-a rupt între noi. Aș zice, ireparabil. Cînd două conștiințe nu mai au ce să-și comunice, după ce se verificase că sînt trainic legate una de alta, înseamnă că una a încetat să existe.

— A mea?

— Exact! Pînă azi eram convins că ne leagă și altceva decît mizeria războiului. Un anumit mod de a gîndi, comun, o anumită rezistență la filozofia crimei, care ne onora pe amîndoi. Să-ți spun c-am fost foarte fericit că te-am cunoscut și că-n bună măsură revolta ta m-a contaminat?

— Înseamnă că tot ți-am folosit la ceva.

— Dar revolta ta de pînă azi, pe front, era primară. Tu ai fost întotdeauna și continui să fii tributar al instinctelor. Acum îmi dau seama că de fapt jucai teatru, în esență sunai a gol.

— De ce crezi că-i necesar să mă blamezi?

— Fiindcă mă lași singur. Deși, acolo unde mă duc acum, nu singurătatea o să mă ucidă. Ci regretul că omul în care am crezut, exact în clipa în care trebuia să-mi dea dovada superiorității lui, m-a trișat. Prietenia care te-nșală e mai condamnabilă decît o dușmănie fățișă. Și asta n-am să ți-o iert niciodată... Ți-aduci aminte de zilele și nopțile petrecute împreună, atunci în **țara nimănui?**

— Oarecum.

— Printre altele mi-ai salvat viața.

— Nu ți-am cerut nici o recompensă pentru asta.

— Dar eu m-am simțit tot timpul obligat față de tine.

— Sper că n-o să-mi ceri acum, să merg anume în război ca să mă salvezi și tu!

— Firește, nu! Dar mi-ar fi plăcut să-ți demonstrez ce-am devenit prin tine.

— Mi-e suficient că mi-o spui.

— Hain mai poți fi, omule! De ce nu m-ai lăsat să mor acolo?

Amintirea explodă fulgerător sub frunte. Fusese un atac deznădăjduit, dacă nu, mai degrabă, neghiob. Fiindcă divizia îl gîndise cu picioarele, regimentul atacase în gol. Seara se trezise strangulat, pentru ca într-o singură noapte regimentul să fie supus unui masacru rece și calculat pe metru pătrat. Nici după ce, a doua zi, se-ncercase străpungerea încercuirii, n-au putut fi salvați toți supraviețuitorii. Mulți aveau să rămînă între linii, unii să-și consume agonia, alții s-aștepte coborîrea lui Cristos din cer. Așa-l descoperise Filip pe Toma, îngropat sub o explozie de obuz greu și cu mințile un pic învălmășite. Patru zile și patru nopți, neîntrerupt, se bătuse cu moartea ca să nu i-l înhațe. Îl hrănise ca pe un pui de bogdaproste, renunțînd la sine, și adesea îl acoperise cu propriul său trup împotriva altor explozii. N-ar putea spune de ce o făcuse, în război astfel de lucruri sînt comandate de un umanism specific, și cu un dușman s-ar fi purtat la fel, nu bătuse niciodată monedă pe treaba asta, asemenea fapte sînt atît de curente în război încît gloria lor rămîne de categorie minoră. Uluitor fusese altceva, prima lui manifestare de revoltă și nevoia nebună de a-și afla în Toma un confesor gata să-i recepteze revolta: **De-aici, băiete, vreau să spun din porcăria asta de război, nu se poate ieși decît scoțînd sabia și tăind capete, doborînd toți idolii la care ne-am închinat pînă azi: de la rege pînă la ultimul satrap de politician!** De-aici începuse totul: și modul deschis de a comunica unul cu altul, pe alte coordonate decît cele prescrise de război, și revelația mai ales (apoi confruntarea definitivă) că sînt atît de legați unul de altul încît pînă și gîndul despre un divorț posibil ținea de domeniul absurdului: **Hai să hotărîm o dată pentru totdeauna!** spusese într-o bună zi Filip. **Să mergem împreună pînă la capăt. Indiferent cîte iaduri ne vor sta în drum. Sînt convins că împreună o să le trecem pe toate. Iar ajunși la capăt, să bem pentru cea mai frumoasă și durabilă prietenie din lume... De acord?**

Filip se porni, pe neașteptate, să rîdă. Ceea ce îl cam descumpăni pe Toma.

— De ce rîzi?

Hohotele sunau vulgar și parcă-l pălmuiau. Dacă-n el n-ar fi dospit încă durerea, grea ca un cancer! Dacă doar cu cîteva clipe mai înainte nu s-ar fi mărturisit și, la urma urmei, nu s-ar fi umilit!

— De ce rîzi?

— Mi-aduc aminte de tembelii ăia de la regiment, răspunse Filip. Care, atunci, după dispariția noastră, s-au și grăbit să ne dea morți și să trimită acasă plicurile de consolare. Ai uitat? Mie, cel puțin, mi-au trimis și lada de campanie ca pe un sicriu. Rîsul izbucni din nou, de o satisfacție intensă tocmai prin contradicția cu adevărul sumbru de odinioară. Cînd mă gîndesc, reluă Filip, că-n ladă se găsea și un veston mînjit de sînge. cărasem o dată un muribund în spinare, și-mi închipui cu ce evlavie s-o fi uitînd nevastă-mea la el, m-apucă jalea și-mi vine să plîng. Ochii îi lăcrămară subit și buzele îi tremurau. Puteam să-i scriu imediat, s-o liniștesc. N-am făcut-o, îmi plăcea să-mi torturez imaginația anume în perspectiva acestei zile. Iar acum mă-ntorc viu dintre morți, nu-i grozav?

— O iubești mult?

— Cum să-ți spun? Mai presus de orice e altceva, după trei ani de castitate forțată...

— Înțeleg!

— E ca și cum mi s-ar face cadou o nouă noapte de nuntă, o...

— Înțeleg!

Și brusc, nebunia năvăli asupra lui Toma ca un val fierbinte, proiecția se declanșă dinaintea ochilor lui ca o sarabandă sălbatică. O vedea, îl vedea, îi vedea pe amîndoi. Clipă de clipă, într-o suită de imagini halucinante. Întîmpinîndu-se, uluindu-se, trezindu-se, căutîndu-se, încleștîndu-se, despuindu-se, iar încleștîndu-se, mușcîndu-se, despărțindu-se, chemîndu-se, din nou încleștîndu-se. Gemînd și țipînd, murind și înviind, temîndu-se de minuta epuizării și întîrziind cît mai mult epuizarea, topindu-se unul în altul și revendicîndu-l mereu unul pe celălalt, buimaci că se află unul lîngă altul și căutînd mereu să se încredințeze că nu-i minciună, răscolind mereu taine de mult cunoscute și descoperindu-și reciproc alte taine, pînă ce...

Toma simți că se îneacă și se înspăimîntă de slăbiciunea lui. Nu atît fiindcă se lăsase de bună voie victimă acestei crize, cît de faptul că dintre toate femeile pămîntului tocmai pe femeia prietenului său o vedea pervertindu-se în propria-i fantezie. N-o cunoștea, nici măcar nu știa cum arată, cum o cheamă. Filip îi înfășurase existența în mister iar el îi respectase discreția. Dar acum, datorită acelor capricii inexplicabile ale absurdului, iată că-n starea lui de frenezie nu pe Filip și pe nevasta-sa îi vedea, ci pe această femeie necunoscută și pe sine, reluînd de la capăt imposibila aventură. Trebui să facă un efort disperat ca să scape de tentațiile nălucii și să se trezească la realitate, cu un gust amar totuși pe buze: **Eu n-am pe nimeni. Dar chiar dac-aș avea, aș urma oare pilda lui Filip, aș rămîne adică și eu? Poți abdica la tine și la ideile tale pentru o femeie? Nu!**

Căută, eliberat, peste peretele platformei și spuse:

— Mi se pare că ne apropiem de orașul tău.

Într-adevăr, orașul se zărea departe, vag, prin apa morganatică a arșiței de august. Apoi se deosebiră coloane groase de fum înnegrind cerul, ardeau probabil ceva case, n-avea cine te lămuri cum și de ce. Camionul opri brusc, se auzi clar geamătul unuia din răniții aflați în cabină. Camionul se afla în căutarea regimentului prăpădit pe frontul Moldovei, se spunea că s-ar fi retras în zona munților (dincolo de orașul acesta) să-și tragă sufletul și s-aștepte noi ordine pentru războiul cu Germania.

Șoferul doar scoase capul prin fereastră, adresîndu-se locotenentului Filip:

— Dracu' știe ce se petrece acolo, nu prea am chef să intru în oraș. Cum putem ajunge în zona regimentului?

— Ocolește orașul pe la sud. Drumul spre munți pornește chiar din barieră.

— Dumneavoastră tot vreți să rămîneți?

— Da.

— Coborîți aici, eu în oraș nu intru.

— Bine.

Atunci Toma încercă ultimul argument:

— Ascultă, Filip, gîndește-te bine: comiți o mare eroare, mai tîrziu o să regreți, hai cu noi pe front!

— Inutil, băiete! Sorții au căzut. Îi întinse mîna: Cu bine și noroc! Dacă după război o să-ți mai amintești de mine, caută-mă. O să te revăd întotdeauna cu mare plăcere. Dar Toma sta țeapăn. Toma, nu-mi dai mîna?

Toma tăcea, privea încremenit podeaua.

Filip se învîrti de cîteva ori de jur împrejur, tot căutînd ceva, n-avea ce găsi, nu se vedea decît pe sine, părea prins într-o rețea nevăzută din care voia să scape, dar nu era chip. Ori poate că nu era totuși decît o ultimă rezistență, o șovăire? Șovăirea se spulberă însă repede, omul încălecă grăbit platforma și coborî. Căută încă o dată privirea lui Toma și-l strigă, dar acesta tot nu răspunse. Filip rămase stingher în mijlocul dru-

LAURENȚIU FULGA

...și infernul

mului, abia acum dezorientat de-a binelea și zîmbind strîmb, pînă ce depărtarea înghiți camionul într-un nor gros de praf...

3.

Ceva, așadar, nu mergea. Cuirasa confecționată anume, ca să-l ocrotească de orice lovituri, se dovedea încă de la început vulnerabilă. Filip simțea cum clipă de clipă îl invadează o neliniște, ceva insezisabil încă măcina temeliile disciplinei pe care o crezuse stabilă și definitivă, pînă și decizia care-l adusese acolo ceda sub presiunea tot mai puternică a îndoielilor: **Nu cumva am greșit, nu cumva Toma are dreptate?** Dar nici să fugă înapoi nu era capabil, o forță obscură îl împingea mereu înainte, camionul și-așa dispăruse, despre regiment nu știa nimic cert, singurul om prin care și-ar fi putut recîștiga liniștea și echilibrul pierise din viața lui disprețuindu-l, chiar și revenind să-l caute în zona munților cum l-ar mai fi putut convinge de sinceritatea revenirii lui?

În această scurtă luptă cu îngerul, Filip izbuti să-și îngenuncheze încă o dată conștiința și porni mai departe amețit, stăpînit de acea dulce beție a inconștienței prin aburul căreia binele și răul ne apar foarte confuze și la dimensiuni foarte grotești, binele înghesuit într-un colț ca un șoarece și răul rînjind din toate părțile ca o dihanie diformă, zadarnic instinctele ne alarmează neîncetat asupra primejdiei de moarte de la capătul drumului, alt drum nu mai sîntem în stare să căutăm, euforia e prea dulce și prea păcătoasă ca să ne mai batem pentru altă soluție.

Tot ce mai spera, disperat, era să stabilească o relație de compromis cu oamenii de aici, din interior. Oamenii să-l accepte fără întrebări și să convină la hotărîrea lui fără a-i cere justificări. Mai mult decît atît, dacă s-ar ivi acuzatori ai gestului său, el să găsească partizani gata să-l apere. Să-l apere mai ales împotriva propriilor sale, eventuale, noi ezitări și mustrări de conștiință. Fiindcă nici un adevăr nu ne scutește de remușcări mai mult decît minciuna amabilă a prietenilor noștri: **Fii serios, bătrîne! Ai făcut foarte bine, dă-l dracului de război! Ce contează unul în plus ori în minus pe front, nemții au să mănînce bătaie și fără tine. Important e că-n sinea ta s-a petrecut ceva, o revoluție! Pledezi pentru libertatea absolută a individului de a adera sau nu la o cauză, noi îți respectăm libertatea. N-o să ne uităm pe fereastră cînd o să te culci cu nevastă-ta, culcă-te sănătos și fii fericit!**

Dar constată că oamenii orașului acela nu manifestă nici un interes față de ofițerul în uniformă boțită și sălbatic la înfățișare, nebărbierit de cîteva zile și cu ochii arzînd încercănați, care se îndrepta stingher spre centrul orașului. Nu păreau nici măcar curioși să afle din ce iad se întoarce, cu ce mînii pe suflet și ce găoace a trecutului caută în care sa se refugieze. Orașul oferea imaginea unei bălți stătute, prin suprafața căreia acaparată de alge putrede mișcările populației acvatice abia se întrezăresc. Impresia se datora mai puțin zăpușelii toride a după-amiezii, care preschimbase casele în simple blocuri inerte de carton, cît unui anumit aer de tristețe generală care copleșea umanitatea orașului ca o molimă.

O primă încercare a lui Filip de a descoperi cauza acestei atmosfere stranii, pentru un oraș cunoscut îndeobște ca exaltat și superficial, se izbi de muțenia acerbă a interogaților. Ai fi zis că ori oamenii pierduseră facultatea de a comunica, ori legi speciale le interziceau să comunice cu străinii ca Filip. Nu se poate spune însă că oamenii se izolau sau fugeau din calea lui. Deși tăcuți și sumbri, ei arătau totuși foarte preocupați, urmăreau ca duși de o vrajă un obiectiv la fel de ciudat și greu de descifrat din prima clipă, lui Filip îi lipsea tocmai amănuntul revelator, cert este că-și părăseau pe rînd casele și porneau spre o țintă deocamdată necunoscută.

Dar amănuntul revelator nu întîrzie să i se prezinte. Dacă oamenii de pînă acum își purtau tristețea numai întipărită pe obraz, următorii și-o aduseră chiar în ținuta vestimentară. Nenumărate femei tinere și femei bătrîne, copii și bătrîni deopotrivă, în doliu, apăreau de pe ulițele lăturalnice, în grupuri mai mici sau mai mari, să se adauge valului mereu crescînd de pe strada principală. N-aveau nimic somptuos în veșminte, se vedea bine că se-mbrăcaseră așa la repezeală, cu ce aflaseră negru la îndemînă, doar să facă față unei anume ceremonii. Ceremonia părea însă de neînțeles, fiindcă aproape fiecare grup venea pe urma cîte unui sicriu. Erau sicrie mari și sicrie mici, unele împodobite bogat și altele abia încheiate din scînduri negeluite, purtate în fastuoase care funerare sau pe simple platforme de căruță, unele mai ușoare în roabe sau chiar în cărucioare de copii — diferențiind astfel starea materială a morților sau excesul de dragoste tardivă din partea celor rămași în viață. Doar că morți nu existau, ceea ce vedea Filip în sicrie nu erau decît lucruri dintre cele mai anapoda: straie civile mai scumpe sau mai ieftine, lenjuri amestecate de felurite culori și pantofi sau ghete, cărți și unelte de tot felul, în aproape fiecare cîte o fotografie reprezentînd mereu alt om tînăr, foarte tînăr, și bani la vedere, monede firește, pentru plata luntrașului de peste Styx, icoane și cruciulițe, flori și beteală de miri, chiar și o jucărie zări. Nu plîngea nimeni, toată durerea era mută, adunată doar în priviri și-n obraz. Convoiul, pe unde trecea, scotea orașul în stradă ca să spună adio acestor morți atît de ciudați.

Clopote apoi începură să sune, și-n piața orașului convoiul fu întîmpinat de un sobor de preoți.

Pe Filip nu-l mai țineau nervii, avea senzația că se repetă întîlnirea cu morții din vis. Dar visul se spulberase, realitatea de-acum dura peste puterile lui. Se agăță de brațul unei bătrîne, în ochii căreia i se păru că citește oarecare compasiune pentru ofițerul rătăcit pe-acolo, și întrebă:

— Ce se-ntîmplă aici, măicuță?

— Se-ngroapă morții din război, răspunse simplu femeia.

— Care morți? strigă furios Filip. Nu văd nici un mort.

— Amintirea morților, domnule! preciză bătrîna. Pînă ieri se mai spera că morții au să stea la locul lor și au s-aștepte, nu va fi nici o opreliște și ne vom putea duce la ei, să ne-nchinăm la mormintele lor și să le-aprindem cîte o lumînare. Dar acum se știe bine că n-o să se mai poată nici duce pe pămîntul acela străin și nici aduce osemintele morților acasă. La toamnă sau la primăvară o să se treacă cu plugurile peste gropile lor, ce putem face? Numai că sufletele morților au nevoie de odihnă pe lumea cealaltă, iar noi n-am avea liniște dacă nu ne-am îngriji de odihna lor. Așa că ne-ngropăm morții, a doua oară, aici...

Filip cunoștea legea nescrisă a relațiilor dintre vii și morți, morții fără groapă și fără lumînare aprinsă la căpătîi te vizitează noaptea și-ți chinuie somnul. Maică-sa însăși, la sfîrșitul primului război mondial, după ce primise hîrtia oficială și se convinsese că n-are la ce mormînt să se închine, adunase într-un sicriaș cîteva lucruri de-ale omului ei și-i făcuse înmormîntare (ca și multe alte văduve, de altfel, oamenilor lor) după toate canoanele, în cimitirul satului. Se ducea sîmbătă de sîmbătă la cimitir, aprindea candela și îngenunchea, plîngea încet și se ruga pentru odihna celui reprezentat sub pămînt doar prin cîteva nimicuri. Semnificația, oricît de primitivă, salva măcar în felul acesta eroii de la uitare. Acorda, vrînd-nevrînd, o glorie de două lumînări la leu unor sacrificii care, cel puțin pentru acele femei, se dovediseră inutile.

Așa cum avea să le-o acorde și cestorlalți, acum, la aceeași valoare. Deși ceremonia de-aici, desfășurată în formulă atît de bizară și sub apanajul unei psihoze colective, era impresionantă. Dar pe Filip nu-l impresiona decît prin raportarea la el însuși: **O fi zguduitoare ceremonia, sufletele morților n-au decît să fie fericite pe lumea cealaltă, dar eu mă prefer pe lumea asta și-s bucuros că sînt viu!** Abia atunci își explică rezerva, dacă nu chiar ura, pe care oamenii o manifestaseră față de el la intrarea în oraș. Orașul tocmai se pregătea să-și îngroape morții, el era viu. Ceilalți n-aveau să se mai bucure niciodată de nimic, despre ei oricine putea să-și închipuie că-n aceeași noapte se va culca într-un pat curat, cu o femeie vie alături. Ca să se înalțe acum deasupra mulțimii și să acuze războiul care le omorîse bărbații și fiii ar fi apărut demagog și caraghios, adevărații acuzatori se aflau pe front, încleștați în războiul cu Germania. Ce-i mai rămînea decît să fugă și să se-ascundă, să se-ngroape în trupul femeii iubite și să nu mai știe de nimic, nici de morți și nici de război, pînă la sfîrșitul războiului? **Dați morților ce socotiți că-i al morților, dar lăsați-mi și mie dreptul să fac ce vreau cu viața mea! Ce sînt eu vinovat că n-am murit în Rusia și sînt prea obosit ca să mai fac alt război? Nevastă-mea o să m-accepte și fără să fiu neapărat erou, iar disprețul vostru am să-l îmblînzesc eu cumva. Atîta vreme cît se mai poate dialoga, va trebui să mă ascultați și să mă înțelegeți. La urma urmei puțin îmi pasă, n-o să-mi pun eu cenușă pe cap din cauza voastră!** Se lipi de zid și hotărî s-aștepte neclintit scurgerea convoiului spre cimitir, după aceea îi va fi mai ușor să se strecoare pînă acasă, nu-l despărțeau de casa lui decît cinci străzi.

Atunci o văzu pe Alexandra!

Femeia era îmbrăcată tot în doliu. Dar, spre deosebire de multe altele, veșmintele ei fuseseră croite atent și meticulos, parcă pe îndelete și anume gîndite pentru a-i pune în valoare farmecul și frumusețea. Oricît de încarcerată îi era făptura în rochia foarte strînsă pe trup, sau poate tocmai de aceea, negrul armonizîndu-și distincția cu misterul, făptura i se bănuia pe dedesubt în panică voluptoasă. Paliditatea feței, cu buzele aproape albe și ochii verzi încercănați, în lumina cărora durerea lăsa totuși loc și eternului feminin, îi da aerul unei madone prea mîndră de amintirea excitantă pe care o lasă omenirii ca să nu urce la ceruri în extaz.

După prima clipă de spaimă și încremenire, Filip se arătă într-atît de fascinat de apariția ei încît și uită un timp că femeia duce la groapă însăși amintirea lui. Femeia nu era însoțită de nimeni, admițînd că gloata de cască-gură care însoțea convoiul n-avea nimic de-a face cu el sau cu ea. Mergea, așadar, singură în urma unui car funerar pe platforma căruia se afla așezată propria lui ladă de campanie, lada pe care o trimisese regimentul o dată cu scrisoarea de consolare după acel memorabil atac ratat, iar în ladă, la vedere, peste alte lucruri care-i aparțineau firește, Filip își zări vestonul, acel veston mînjit de sînge, cu sîngele camaradului muribund pe care-l cărase cîndva în spinare.

După prima clipă deci de încremenire și spaimă, înregistrată lucid, scena îi relevă ceva de comic și ilogic, pe temeiul absurdității care ne guvernează adesea coșmarele. Apoi se trezi cercetîndu-și nevasta atent, neutru, cu acea curiozitate și lăcomie cu care ne place să descifrăm, vizual, tainele fizice ale unor necunoscute frumoase. Pentru el desigur nu mai existau taine, doar își cunoscuse nevasta în nesfîrșite ceasuri de desfrîu sau mută adorație. Dar cei trei ani de absență îl distanțaseră infinit față de trupul ferecat acum într-o rochie de doliu, trupul (dimpotrivă) i se înfățișa acum inedit și cast, tulburător ca orice enigmă care te solicită și lăsîndu-se dorit cu înverșunare tocmai prin severitatea vestimentară cu care i se interzicea.

O clipă de fulger privirile lor se și întîlniră. Filip se simți invadat de plăcere la gîndul c-ar putea fi descoperit chiar acolo, dar femeia rămase indiferentă și rece. Ori nu-l recunoscuse (era și cu neputință de recunoscut în neverosimila lui înfățișare de acum) ori o-avea cum concepe alt om viu în locul **mortului** de odinioară. De altfel asta fu și cauza, certificarea acestui devotament orb față de așa-zisa lui memorie, pentru care nu-și urlă acolo, în piață, drepturile de supraviețuitor al măcelului și de proprietar absolut al femeii iubite. De asta și consimți să participe, străin, la înmormîntarea propriei sale amintiri, cu acea satisfacție scandaloasă cu care urmărim uneori prin gaura cheii nu știu ce banale ori senzaționale întîmplări. Aventura i se părea hazlie și tragică în egală măsură, de un gust îndoielnic și dezolant în același timp, dar pregătind pe îndelete, ca o beție preliminară, cealaltă aventură, acasă, în patul conjugal — cînd trupurile nu mai admit între ele nici o fantomă și mor de plăcere, încolăcite, fără totuși să moară.

Dar la cimitir, după ce soborul preoților sfîrși slujba și mamele, tații, nevestele, frații, iubitele, surorile tocmai se pregăteau să pună capacele peste sicrie, **Filip simți deodată cum i se împăienjenesc ochii și se clatină. Observa spectacolul de pe înălțimea unei movile, neslăbindu-și soția din priviri, cînd simți că-l cuprinde o ceață și se pierde în adînc. Trebui să-mbrățișeze copacul de-alături, disperat, ca să nu cadă el însuși mort la pămînt. Conștiința lui suferi o ruptură năprasnică și o suferință mare puse stăpînire pe el. Fiindcă întîmplarea de-acum îl întorcea din nou în lumea beznelor, și beznele abia așteptau să-l înghită definitiv. Se zbătea inutil să-și recapete luciditatea, alt adevăr părea de neconceput. Din depărtări se făcea auzit un fel de vaiet, vaietul creștea cu fiecare clipă. Văzduhul tot se colora în roșu sîngeriu, de parcă-ar fi luat foc cerul, și pămîntul se cutremura sub goana precipitată a unei mulțimi fără număr.**

— Ei, voi! strigă atunci o bătrînă (aceeași care vorbise mai devreme cu Filip) adresîndu-se femeilor și bărbaților în doliu. Nu vă grăbiți s-acoperiți sicriele, așteptați!

Se lăsă o tăcere grea, plină de neliniște și încordare.

— Ce se-aude? Vin?

— Așteptați, așteptați! le strigă peste umăr bătrîna.

Și după numai cîteva clipe, coloana morților din vis apăru dinaintea porților larg deschise ale cimitirului. Filip îi recunoscu, un fior străbătu mulțimea celor vii.

— Dragii de ei, au venit! exclamă în lacrimi bătrîna și porni să-i întîmpine. Intrați, dragii noștri, intrați!

Își pierduseră aerul mîndru cu care le-nfruntaseră pe toate pînă atunci, arătau foarte obosiți și resemnați iar păsările erau toate din nou moarte, fiecare și-o purta pe a sa pe brațe. Se făcură deodată mici, fiecare pe dimensiunea sicriului respectiv, și-și ocupară locul ce le era sortit pentru odihna de veci.

Doar unul rămase stingher și orb, parcă al nimănui. Avea peste ochi o panglică neagră și mîinile legate la spate pe un stîlp de lemn putred. Bătrîna îi smulse mai întîi panglica de pe ochi și-i dezlegă mîinile, aruncînd lemnul cît colo. Apoi îl conduse de braț pînă la un sicriu mic, ca de copil, și-i ajută să se așeze:

— Aici, dragul mamei! Așa, ușor, să-ți fie somnul lin.

— Gata? întrebă careva.

— Da! spuse bătrîna. Acum puteți acoperi sicriele. S-a terminat...

Zgomotul așezării capacelor stîrni în aceeași clipă ecouri lugubre peste bocetul abia acum izbucnit al mulțimii, și Filip își veni în fire. Nu era greu de imaginat că poate exact la același ceas, în mii de alte sate și orașe ale României, cu fast ori fără fast, se desfășoară ceremonii asemănătoare. Înhumarea unor simple amintiri sau iluzii ale celor despre care se știa bine că n-aveau să se mai întoarcă niciodată din război. Dar războiul continua, anume ca să li se răzbune moartea și să se plătească pentru zădarnica lor jertfire. Și Filip avu din nou senzația că se clatină pămîntul cu el, morții s-au ridicat deodată în picioare și-l privesc țintă. Filip ar fi dat orice ca să poată fugi de judecata lor: **N-ai fost tu acela care pretindeai că singura soluție ca să ne salvăm e războiul războiului și că trebuie să ne asumăm răspunderea acestei soluții? De ce am fost uciși înainte ca să ne fi convins de acest adevăr? Și de ce trebuie să suportăm în gropi lașitatea și rușinea ta? Locotenent Filip, pe cine mai slujești tu acum?**

Dar Filip renunță la dialogul cu morții, ochii lui stăteau ațintiți pe mîinile Alexandrei care ținea singură lada de campanie, și-atunci îl cuprinse groaza: **Exist sau nu mai exist? Pe cine îngroapă femeia asta acolo?** O superstiție idioată îi proiectă brusc într-un destin asemănător (azi, mîine, poimîine, peste șapte zile) care trebuia să se împlinească numaidecît, era fatal să se împlinească, și-l cuprinse deznădejdea, ura, mînia. Să se repeadă asupra femeii și s-o pălmuiască, să se răzbune sfîșiindu-i hainele negre și silind-o față de toată lumea, să muște fiară din ea și măcar ei să-i țipe în obraz: **De ce-ai făcut asta, pe cine îngropi tu aici? Trebuia să crezi că mă voi întoarce și să m-aștepți, de ce nu m-ai așteptat și de ce m-ai îngropat? Fiindcă, uite, sînt viu, nefericito! Mă vezi, mă simți, mă auzi? Eu te sărut, eu te snopesc în bătaie, eu te am — cel viu, nu fantoma lui, de ce-ai făcut asta?**

Dar își potoli și această mînie, îi era milă de nevastă-sa, milă de jalea ei și de frumusețea ei ofilită. O vedea căzută peste sicriul acelei lăzi de campanie, îmbrățișată cu trupul său fictiv pecetluit între cele patru scînduri și bolborosind ultime cuvinte de dragoste, spectacolul nu mai avea nimic grotesc și barbar, era cumplit și greu de îndurat. Filip își spuse că va trebui să amîne cu o noapte întoarcerea acasă, nevastă-sa n-ar suporta să-l vadă viu dintr-o dată în cadrul ușii, va trebui mai întîi s-o prevină și s-o obișnuiască cu ideea întoarcerii lui dintre morți, se va bărbieri și va pune oarecare ordine în ținută, nu te poți prezenta ca un sălbatic înaintea femeii pe care o iubești, așadar totul să se petreacă pe date certe și la lumina zilei.

Filip așteptă să rămînă singur și se abătu pe la proaspătul său mormînt. Își citi numele scris pe cruce și constată că nu-l doare nimic. Murmură **Adio, băiete!** și plecă. Intră în prima circiumă ce-i ieși în cale și ceru de băut...

4.

Pe la miezul nopții era prea băut ca să mai reziste tentației de a se duce imediat acasă. Tot răsucea paharul între degete, la înălțimea ochilor, și-n lumina tulbure a vinului n-o vedea decît pe Alexandra, goală. Dar de cîte ori încerca să se ridice de la masă, o mînă autoritară se-ncleșta pe mîna lui și-l reținea: **Stai, n-am terminat, și-așa spui că n-ai unde te duce pînă mîine dimineață, ai să dormi la mine, am atîtea să-ți spun, nu te pot lăsa la voia întîmplării, ce se petrece cu dumneata?** Filip și-aducea vag aminte că omul din fața lui îi fusese cîndva profesor de istorie, la fel de vag că omul tocmai ieșise dintr-un lagăr de concentrare, tot ce vorbiseră pînă atunci plutea în ceață și vag. Omul se așezase la masa lui într-un timp prea crîncen pentru Filip, cînd pămîntul și începuse să se clatine cu el, astfel că mintea lui înnegurată abia de înregistra cîte un amănunt. Mai ales acum, cînd năluca Alexandrei îi biciuia sîngele, nu pricepea nimic.

Profesorul totuși (avînd de partea lui avantajul lucidității) se-ncăpățîna să vorbească, poate din nevoia de a-și deschide cuiva sufletul ori sperînd că va reuși să răzbată pînă la rămășița lui de conștiință trează:

— Între ce și ce vrei să alegi? E ușor de spus: **M-am săturat am oroare de război, nu vreau să mai duc oamenii la moarte!** E ușor și, desigur, consolator. Cînd te hotărăști să te-nchizi într-o odaie, cu femeia pe care o iubești, lași preconceput la ușă toate întrebările sîcîitoare. Într-un pat cald, alături de o femeie goală, nu încap și idei. Dar cît durează un act sexual? Sînt gata să admit că dumneata ești de o natură specială, o poți duce tot într-o beție iar pauzele dintre un act și altul să le acoperi mîncînd semințe, dar odată și-odată tot va trebui să te dai jos din pat și să deschizi fereastra. E chestie de higienă elementară! Și-atunci ai să constați îngrozit că întrebările sîcîitoare nu și-au luat valea, or fi ele acum un pic mai leșinate dar tot te înhață și te-aduc la realitate. Fiindcă nebunia care ți-a imprimat dumitale oroarea de război continuă să-și facă mendrele în Ardeal, și dumneata n-ai ridicat nici un deget împotriva ei. Fiindcă oamenii se duc în războiul cu nemții nu ca să moară de florile mărului, ci ca să repare erorile istoriei de ieri, convinși că România nu poate intra în istoria de mîine fără acest certificat al onoarei, dar dumneata te mulțumești să transpiri într-o nesfîrșită paparudă erotică. Și-atunci dă-mi voie să te întreb: cu ce ochi ai să te uiți într-o oglindă, ca să te speli sau ca să te recunoști, cînd vei descoperi că din oglindă se uită la dumneata un laș?

Se pare însă că numai ultimul cuvînt avu în conștiința lui oarecare ecou, deși de scurtă durată, deoarece în clipa următoare Filip se ridică de la masă cu o siguranță surprinzătoare pentru starea în care se găsea.

— Toate astea nu mă privesc.

— Ascultă-mă! se agăță totuși profesorul de brațul lui.

— Nu!

— După ce te trezești, izbuti profesorul să continue, adică după ce te trezești din nebunia asta, treci pe la mine. E-n interesul dumitale.

— Nu vreau să mai știu nimic, bîigui însă Filip și porni împleticindu-se. Absolut nimic.

Aerul nopții operă asupra lui efectul amoniacului în doze mici. Negura de sub frunte se risipea pe încetul iar el își recăpăta la fel de lent puterea unui anume discernămînt. Deocamdată numai asupra realității înconjurătoare, întunericul era întuneric și străzile — străzi, fiindcă pe planul celălalt, al speculațiilor imaginative, rămînea prizonier tot al vechii obsesii.

Avea cheia de la poartă și cheia de la intrarea principală, nu-i va fi greu să pătrundă înăuntru fără să-l simtă nimeni. Asta și fusese marea lui plăcere de totdeauna, să se-ntoarcă acasă în tîrziul nopții și să intre în casă pe nesimțite, să-și însemneze calea pînă la dormitor cu hainele aruncate alandala și să se furișeze în dormitor în vîrful picioarelor, s-o găsească pe Alexandra dormind adînc și să se strecoare lîngă ea ca un abur, mîngîierile să-i fie atît de molatice încît ea nici în vis să nu recepteze prezența lui și s-o aibă în somn, cînd primul țipăt al ei suna mereu a spaimă (ca-n fața unui necunoscut), iar continuul geamăt următor (tocmai fiindcă totul se petrecea ireal) suna mereu a dulce și amețitoare tînguire. Femeia nici nu se trezea măcar și a doua zi ar fi jurat că el minte, ceea ce însă nu ascundea lucirea din ochi a satisfacției sau dorința secretă ca jocul să se repete noapte de noapte, ea n-o să se supere niciodată.

Filip găsi poarta grădinii dată de perete, dar nu se sinchisi, străbătu grădina năuc. Găsi și ușa de la intrarea principală neîncuiată cu cheia, dar nici pe asta n-o luă în seamă, își rupse vestonul din copci ca să nu se sufoce. Îi trebui un timp ca să se obișnuiască cu întunericul și să se încredințeze că n-a pătruns într-o casă străină, întunericul era dens și parcă populat cu fantasme. Constată că și ușa dormitorului era deschisă larg ca o invitație, dar acum nu mai știa pe ce lume se află, se strecură pe nesimțite înăuntru și se lipi de zid. Inima îi bătea în mare agitație, tot trupul se chinuia ca prins într-o centură de foc, așteptă să i se potolească primul val de panică și doruri, mai întîi să stabilească o cît de infimă relație cu raiul de odinioară doar ea se afla acolo, la numai cîțiva pași în fața lui, îi auzea respirația regulată și-i bănuia trupul destins în somn (**Dumnezeule, în sfîrșit!**) mai întîi să se lepede (**Repede, repede!**) o dată cu uniforma de toate micimile și decadențele îndurate în război, abia după aceea (redevenind el însuși) s-o redescopere și pe ea.

Atunci o auzi pe Alexandra vorbind, oarecum înăbușit, de parcă și-ar fi avut capul îngropat în pernă.

— Te-ai întors? Dacă ai uitat cumva ceva, ia-ți repede ce ai uitat și du-te! Nu vreau să te mai văd.

Era evident, deși cu neputință de acceptat dintr-o dată, că femeia vorbea altcuiva, străin. Pus astfel în contact atît de brutal cu o realitate la care nu se aștepta, pe care mai degrabă era dispus s-o creadă de domeniul fantastic, femeia visează și vorbește în vis cu cine știe ce durere, dacă nu chiar cu imaginea lui care era un mort, Filip înghеță. Spera că femeia va trage peste coșmarul ei o perdea groasă, strigoii să nu mai răzbată în somnul ei, și va adormi.

Dar femeia reluă cu o claritate înverșunată, impusă pe semne tocmai de tăcerea umbrei ce se furișase în odaie:

— Ți-am dat tot, ce mai vrei? Ne-am înțeles pentru o singură noapte, ai avut-o, de ce te-ai mai întors? Te rog să pleci, nu vreau să te prindă ziua aici. Chiar dacă-mi juri că te-ai întors pentru toată viața, n-am nevoie de tine. Ar fi și asta o minciună, ca multe altele de pînă ieri, nici o deosebire între tine și ceilalți, m-am săturat, ia-ți ce-ai uitat și pleacă!

Filip sta ca paralizat, lipit de zid. Solilocviul femeii suna în auzul lui asurzitor, deși vorbele veneau spre el șoptite ca o tînguire. Nu putea scăpa de senzația că e sub narcoză, întîmplarea aparținînd parcă unui subconștient în efervescență, pe care amenințarea nici unui bisturiu nu-l putea convinge să tacă. El însuși, în ciuda evidențelor care ar fi trebuit să-l alarmeze și să-l înfurie, accepta umilit ridicolul situației.

Atunci femeia, speriată de tăcerea inexplicabilă a umbrei (acum îi vedea clar forma neagră pe perete) sau intuind poate că săvîrșise o mare eroare, se mișcă brusc în așternut și țipă:

— E cineva în odaie! Cine e acolo? Răspunde!

Filip se trezi definitiv din beție. Ridică doar mîna deasupra capului și răsuci comutatorul. Lumina țîșni între ei ca o explozie.

— O! făcu holbată femeia, nevenindu-i a crede și totuși convinsă că se află în fața singurului adevăr la care nu se aștepta, omul ei în carne și oase. Tu ești?

Filip îi căută ochii, dar ochii lui căzură din prima clipă pe floarea vînătă a unei mușcături ce-i stigmatiza umărul stîng. Zadarnic femeia, instinctiv, cu un ultim rest de pudoare, se chinuia (trăgîndu-și cearșaful peste piept) s-acopere semnele vinovăției. Semnele erau prea multe, privirea lui Filip se lovea de ele ca de niște șerpi vii. Veșmintele ei de doliu zăceau aruncate pe podea, la întîmplare, sugerînd graba și sălbăticia cu care fusese dezbrăcată; patul arăta răscolit, cu pledul atîrnînd pe o margine, și-n fiecare cută a pernelor și a cearșafurilor se simțea prezentă patima care o mistuise îndelung; tot aerul odăii era îmbîcsit de sudoare și parfum, sudoarea ei și sudoarea celui ce va fi fost, într-o senzuală osmoză evocatoare a însuși dezmățului pe care-l consumaseră împreună.

Cum să mai negi (există femei care să nu-și nege trădarea?) sau cum s-o justifici?

— De ce te uiți așa la mine? întrebă femeia. Doar nu ți închipui că...?

Filip zîmbea, privind-o acum neclintit, cu un zîmbet în care nu se cuprindea nici durere și nici scîrbă, ci numai o seninătate amară și tristă. Pînă și gîndurile și le cenzura (un dialog mental cu ea, în contradictoriu ar fi sunat acum absurd, deși disputele mentale constituiseră una din plăcerile lor dinainte de război, stăteau muți unul în fața celuilalt și-și vorbeau, se certau și se împăcau, mimau ura și-și făceau declarații de dragoste) dar acum pînă și gîndurile și le cenzura, căpăta tot mai mult sentimentul unei detașări, idolul se dovedise putred pe dinăuntru și omul nu mai avea la ce să se închine, cel mult de nu va deveni și el iconoclast și-și va călca idolul în picioare, s-o sugrume de pildă sau, și mai simplu, cu conștiința deplină că **face dreptate, s-o oblige pe ea să se** omoare, cine va afla vreodată că el a trecut pe-aici și și-a osîndit nevasta la moarte?

— Ești liber să-ți închipui orice, spunea femeia. Dar eu nu sînt vinovată de nimic. Mie mi s-a scris că ai murit. Se răsuci brusc pe o parte și cearșaful alunecă alături (Filip îi vedea șoldul rotund și sînul incandescent dezgolit sub îndoitura brațului, dar nici nu tresări măcar), smuci sertarul noptierei și scoase la iveală o hîrtie împăturită. Pentru mine nu ești decît un mort! adăugă femeia, fluturînd spre el hîrtia. Uite, citește, scrie negru pe alb, un simplu mort!

Filip continua să zîmbească imperturbabil și trist. Nu manifestă nici un interes, față de hîrtia oficială a regimentului, îi era de ajuns crucea de lemn pe care, șase ceasuri mai devreme, își citise numele. Între cele două coordonate, astfel, viața lui căpătă valoare de simbol. Sau, mai precis, de simplu semn abstract într-o ecuație zguduitoare: infinit plus infinit egal infinit! Să fii mort și să ai totuși posibilitatea de a-i frecventa pe cei vii! Nu cu rol neutru, să te uiți doar prin fereastră și să înregistrezi cum jubilează după moartea ta. Ci, dimpotrivă, cu rol percutant: să te faci văzut și să ceri socoteală, să chinui fizic subiectul pe care-l frecventezi și să-i arzi conștiința cu fierul roșu! Ar fi bineînțeles grozav, asemenea magie neagră ar da satisfacție multor nefericiți și înșelați de pe lumea cealaltă.

— Dar eu sînt viu, această femeie a trădat, justiția mea nu cunoaște mila, această femeie trebuie să moară!

— E un fapt că te-am iubit, te iubesc! spunea femeia, și glasul ei răsuna în tăcerea odăii cu o fermitate scrîșnită, aproape disperată. Dumnezeu mi-e martor că te-am așteptat și ți-am fost credincioasă. Numai noi, femeile cu bărbați plecați în război, știm ce dureroasă e așteptarea și cîte viclenii trebuie să învingi ca să rămîi cinstită. Eu am rămas, și sînt mîndră că am rămas! Pentru tine și pentru mine. Nimeni să nu se laude vreodată că m-a avut, mi-ar fi fost toată viața silă de mine, nu mi-aș fi iertat-o în vecii vecilor! Vorbea prea mult, și lui Filip nu-i plăcea. Justificările prea metaforice miros de departe a minciună sfruntată, doar cocotele fără imaginație folosesc asemenea debordantă poezie ca să-și amețească mai repede clienții. Dar ieri după amiază, reluă femeia, a avut loc înmormîntarea simbolică a celor care nu se vor mai întoarce niciodată din război. Iar în noaptea asta... (Filip tresări: **Ei da, ce s-a întîmplat în noaptea asta?**) Pentru prima oară, cum să-ți spun? izbucni deodată femeia într-un strigăt șuierat, de fiară încolțită, văzuse oare ceva în ochii lui Filip? Dar trebuie să mă-nțelegi, a fost o nebunie, mă-ntorceam de la cimitir unde te-ngropasem, vezi, vorbesc despre tine ca și cum n-ai fi, chiar și-n clipa asta mă-ndoiesc că ești cu adevărat, prea stai lipit de peretele ăla, una cu peretele, și prea taci, de te-ai dezlipi o dată de-acolo și te-ai apropia de mine, am visat de-atîtea ori cu ochii deschiși cum te-ntorci acasă și eu te aștept în prag, eu te dezbrac și eu te-mbăiez ca pe un copil, ți-aduc să mănînci și eu stau rezemată de genunchii tăi, nu ne spunem nimic și numai ne sorbim din ochi, arar tu îmi dezmierzi părul și eu îți sărut mîna, de ce te uiți așa la mine? Nu pricepi că eu n-am nici o vină?

— Această femeie a trădat, justiția mea nu cunoaște mila, această femeie trebuie să moară!

— Pentru Dumnezeu, spune ceva, de ce taci? continuă femeia să se lamenteze. Bate-mă, ucide-mă, plătește-mi oricum dacă socotești că trebuie să-mi plătești neapărat! Orice, numai vorbește! Dă-mi un semn că ești viu, altfel înnebunesc, m-auzi?

Filip se mișcă în sfîrșit, dar nu pentru a oferi certitudini femeii. Femeia nu-l mai interesa, femeia constituia acum pentru el un simplu obiect, ca o figură de tablă din acelea de la bîlci (pasăre, lighioană, mireasă) în care tragi și nimerești, mireasa dansează, lighioana dă din coadă, mulțimea de gură-cască aplaudă. Filip simțea însă nevoia să se confrunte cu lucrurile care-i aparținuseră cîndva, nimicurile între care se mișcase și visase, de care războiul îl despărțise atît de brutal. Cînd femeia după care gonești o viață întreagă, ca după o iluzie, încetează să mai existe, cu ce altceva să te mulțumești decît cu cinstea lucrurilor de rînd?

— Filip! șopti atunci femeia, sincer înfiorată, ispitindu-l. Te rog, Filip!

Dar el n-o auzi, fiindcă nefericirea venea să-l întîmpine cu alte flamuri negre de peste tot. Pe un perete zări o acuarelă, acuarela reprezenta o balerină, balerina era Alexandra lui, iar cartonul era semnat cu două inițiale și o dată calendaristică dinainte, cu mult, de presupusa lui moarte. Pe măsuța toaletei, printre fleacuri femeiești, se găsea o hîrtie mototolită, un program de cinematograf la un film german. Filip netezi hîrtia și află că cineva a venit, a constatat că nu e acasă, a plecat, dar va reveni a doua zi, datîndu-și firește și acesta (sub semnătura indescifrabilă) incursiunile pe aici. În sertarul deschis al noptierei se afla cartonajul unui pachet de țigări, în pachet doar o țigară, iar pe învelișul cutiei numele ei și numele altuia, repetat de cîteva ori, mereu în suprafața altor inimi săgetate de arc. Apoi o carte, autorul și titlul nu-i spuneau nimic, în nici un caz cartea aceea nu figurase vreodată în biblioteca lui, o răsfoi la întîmplare, era o antologie de anecdote scabroase englezești, pasaje întregi erau subliniate cu roșu și comentate de mîna ei, în replică de mîna unui al patrulea, toți se pare că aveau mania datării și a autografelor. Toate la îndemînă și toate relevînd o femeie necunoscută lui, care doar în altă viață va fi fost a lui, el nici memoria acelei vieți n-o mai avea.

— Justiția mea nu cunoaște mila, această femeie trebuie să moară!

— Filip! se auzi strigat pentru a doua oară.

Se întoarse foarte alene, îi stăruia pe buze același zîmbet: de astă dată puțin crispat și obosit. Femeia se găsea acum în picioare, în mijlocul odăii, la doar patru pași înaintea lui. Femeia i se arăta acum cu întreg trupul gol, într-o ațițare căreia calculul și inconștiența specifică îi sporeau intensitatea. Însuși gestul abia schițat de a acoperi ceea ce nicicum nu se putea acoperi doar cu două mîini ascundea intenția de a hipnotiza șoarecele pe îndelete și definitiv. E adevărat că sinii erau acum mai lăsați, cu spațiul dintre ei mai

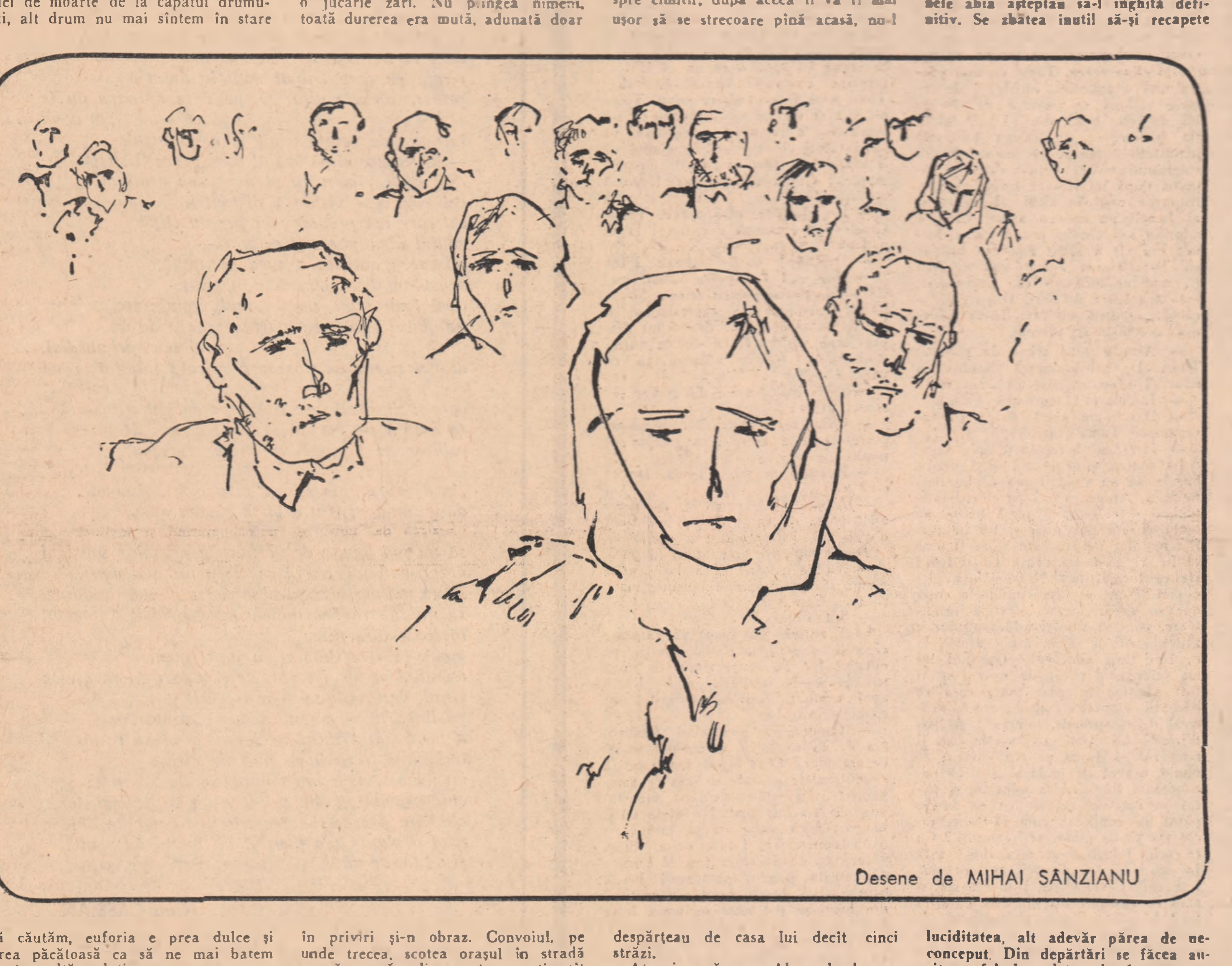

Desene de MIHAI SÂNZIANU

Alexandra și infernul

larg, dar suficient de grei și patetici ca să descleșteze din neființă și piatra. E adevărat că pîntecul nu mai avea netezimea nervoasă de odinioară, aproape adolescentină, dar în crucea coapselor se adunau încă suficiente ispite ca să scoată din minți pînă și un ascet. Femeia aștepta neclintită în picioare, neverosimil de albă în lumina crudă a lămpilor, oferindu-se ostentativ și conștientă de gloria cărnii sale, ca-n vremurile imemoriale cînd apariția ei, așa, era suficientă să-l piardă pe Filip.

— Această femeie trebuie să moară!

Atunci descoperi, chiar sub o cută a rochiei de doliu, pistolul. Cel ce va fi fost aici, al cincilea, al șaptelea, al nouăzecilea, tot uitase ceva și ar fi avut motive puternice să se întoarcă. Cine știe ce domnișor sclifosit de pe la partea sedentară a regimentului sau rătăcit pe aici, dintre războinici, în drum spre front! A venit, s-a îndestulat, a plecat. La suita celor fără număr din trecut, acestuia îi fusese destinat să aducă nu numai relevarea cumplitului adevăr, presupunînd că fără el femeia s-ar fi priceput să înlăture rapid semnele celelalte ale vinovăției, ci și unealta cu care urma să se plătească adevărul.

Filip se apleacă și ridică pistolul. Era o jucărie mică, de metal negru, cu aplicații de sidef alb pe prăsele. Atît de gingaș că te și temeai să nu se topească în palmă, tocmai bun pentru asemenea distracții.

— Nu! urlă femeia, și se dădu înapoi înfricoșată. Nu mă omorî! Nu mă omorî!

Filip o mai privi o clipă, zîmbind la fel de trist și obosit. **Această femeie trebuia să moară, această femeie a murit! A murit! A murit!** Viri apoi pistolul în buzunar și ieși pe nesimțite, așa cum și intrase...

5.

O singură întrebare se mai punea, și la această întrebare nu era decît un singur răspuns.

Își petrecuse restul nopții și bună parte din ziua următoare dormind în cîmpul de la marginea orașului. Se aruncase în somn cu voluptatea oarbă a celor care caută, într-un act disperat, neantul. Nu-l găsise, continentele nu mor decît o dată cu trupurile respective. Dacă e adevărat că fiecare oră de somn e un acont acordat morții, în nenumăratele etape pregătitoare pentru moarte, somnul lui fusese însă un continuu proces agitat cu reprezentarea Alexandrei. Femeia îi apăruse în vis mereu în altă postură — întinsă pe pat ori dreaptă în mijlocul odăii, prăbușită peste capacul lăzii de campanie ori șezînd comod într-un scaun și citind aceeași carte de anecdote scabroase, pieptănîndu-se goală înaintea oglinzii ori coborînd din cadrul acuarelei și dansînd, așteptînd în cadrul ușii să-i vină nu știu cine sau lepădîndu-și singură veșmintele de doliu ca să rămînă goală în fața nu știu cui — dar avînd mereu o gaură de glonte în piept, ca pe un trandafir roșu, și întrebînd: **Acum ce-ai să faci?**

Întrebarea avea să-l chinuie și după ce se trezi din somn, rostită însă ca pe o placă uzată de mecanismul memoriei sale minți: **Acum ce-ai să faci? Acum ce-ai să faci?** fără să-și dea seama dacă întrebarea se referă la întîmplările din timpul nopții sau la drumurile lui viitoare. Cel puțin de-ar fi fost convins că n-a omorît-o, eliminarea acestei probabilități ar fi exclus și obiectul remușcărilor, întrebarea s-ar fi limitat la o singură suferință: **Acum ce-ai să faci cu viața ta pe mai departe?**

Ciudat cum întrebarea, considerată exclusiv din acest punct de vedere, îl calma. De parcă întrebarea s-ar fi adresat altcuiva, care trăia în el dar nu era el, care avea amintirea unor anume fapte dar putea la fel de bine să le nege, care orbecăia printr-un fel de labirint dar pe care tocmai el îl conducea spre ieșirea salvatoare. La urma urmei și-așa avea senzația că planurile real și ireal se confundă, trecutul trece insezisabil în prezent și prezentul se sublimează în trecut. Poate că nici n-a fugit de la regiment și deci prietenul său Toma n-are ce să-i reproșeze, poate că nici n-a intrat pînă acum în oraș și deci participarea la propria-i înmormîntare ține de hazul arbitrariului, poate că nici n-a fost acasă și deci n-avea cum să fi luat cunoștință de trădările Alexandrei, tot ce i se pare a se fi întîmplat aparținînd mai degrabă acelor reziduuri ale subconștientului de care un om întors din război nu va scăpa niciodată. Se și imagina îndreptîndu-se spre oraș **pentru prima oară după trei ani de răboi** și ducîndu-se acasă. Îi plăcea să constate că nevastă-sa nu poartă doliu și-l întîmpină înmărmurită de emoție, se repede apoi în brațele lui și-l strînge pătimașă, rîde și plînge deopotrivă: **Sînt atît de fericită că te-ai întors! Atît de fericită, dragul meu drag!** Zadarnic va căuta el pe pereți și-n sertare, pe sub pat și-ntre foile cărților semne ale vinovăției femeii, nu va găsi nimic, cinstea îi stă înscrisă pe obrazul ofilit de dor și-n lăcomia cu care-l va dezbrăca, nebună, în lumina beată a zilei, sfîșiindu-i ca o fiară carnea și încleștîndu-se disperată de trupul lui: **N-am să te mai las să pleci nicăieri. N-o să mai am răbdarea s-aștept vie să te-ntorci și din războiul ăstălalt. Mai bine moartea, acum, să murim împreună, decît...** Ce-ar însemna asta atunci, nebunia ei ce-ar vrea numaidecît să justifice? Așteptarea lungă de trei ani sau conștiința trădării? Ar dispărea cu totul amintirea acuarelei de pe perete și semnele altor popasuri nocturne, ale altora, pe acolo? Vorbele ei de dragoste și scîncetele ei de falsă fecioară: **Nu, te rog, te rog! Ce faci? Ce faci?** cui i-ar fi de fapt adresate și-n ochii ei imaginea cui, altul sau alții, ar pîlpîi? După asta, extenuați, n-ar constata că de fapt n-au ce-și mai vorbi și nu le-ar fi silă, reciproc, de prezența celuilalt alături, scandaloasele, acuzatoarele amintiri nu vor sări iar pe pereți și prin sertare, să-și ocupe vechiul loc în istorie și să le otrăvească viața pînă la sfîrșitul vieții cu permanența lor fictivă (chiar dacă între timp au fost arse, chiar dacă au fost aruncate la lada de gunoi) și, cînd nervii nu vor mai rezista la asaltul atîtor bombardamente, nu tot strangularea sau împușcarea să constituie plata?

— **Dar am și omorît-o!** strigă în sinea sa Filip. **Nu mai am la cine mă-ntoarce. Orice joc deșănțat al imaginației poate fi mai primejdios decît adevărul însuși. Femeia nu mai există, am omorît-o azi-noapte, acum doar eu exist, doar pe mine mă privește această întrebare: Ce-ai să faci cu viața ta pe mai departe?**

Întrucît îngerul scosese sabia din teacă, lui Filip nu-i mai rămînea decît s-accepte lupta. Chiar dacă toate șansele erau de partea îngerului, n-ar fi vrut să-i dea satisfacția de a-l vedea fugind din calea lui. De ajuns că fugea de propriu-i trecut, de sabia ticălosului care-i ațînea din nou calea nu se mai temea. Doar mai avusese de-a face cu el, pe durata celor trei ani de război în Rusia, și-i cunoștea violențele de spadasin: **N-ai să mă dobori tu pe mine, băiete! Pot face prinsoare pe ce vrei — de cad eu, îmi iei sufletul și mi-l duci în iad; de cazi tu, nu-ți cer decît o femeie care să mă iubească și să-mi fie credincioasă? Te prinzi?** Lui Filip i se păru că și aude un mic hohot de rîs, că și vede înscris cu vîrful săbiei pe pămînt: **Da!**

Atunci printre ierburi se auzi un foșnet și apăru Alexandra. Smulse sabia din mîna îngerului și încercui cuvîntul decisiv înscris pe pămînt. Voi să-l și taie cruciș cu două diagonale, dar vîrful săbiei se frînse.

— Prea tîrziu! spuse Filip.

Îngerul, alături, se ghemuise cu genunchii la gură și zîmbea. Își tot petrecea privirea de la unul la altul și zîmbea amuzat. La rîndu-i, Alexandra îi zvîrli înapoi sabia boantă, pe care îngerul o prinse fără dificultate, și constată amar:

— Doi împotriva mea! Sînteți mulțumiți?

Îngerul tăcea, jucîndu-se nepăsător cu ciucurii săbiei. Filip sta rezemat de trunchiul unui copac și fuma. Căuta pierdut peste apa lacului, spre o barcă rătăcind pe valuri, a nimănui, sau poate ocupată de alte umbre la fel de năpăstuite ca și ei. O văzu pe Alexandra apropiindu-se și tresări. N-avea nevoie de ea, se temea de mîngîierile ei. Ochii lui fulgerară scîntei, și femeia încremeni locului ca de piatră.

— Filip, întrebă, e ultimul tău cuvînt?

Urmă o clipă de gol, ca o șovăire.

— E ultima mea hotărîre, se grăbi Filip să răspundă.

Femeia își mușcă buzele, crispată.

— Din disperare o faci?

— Din nevoia de a-mi rămîne credincios pînă la capăt.

— Cînd ai pornit spre mine, lepădîndu-te de ceilalți, nu-ți erai credincios tot ție?

— M-am înșelat.

— Asta s-a întîmplat abia ieri, nu te-ai schimbat prea repede?

— La mijloc a fost o noapte întreagă de gînduri.

— Eram totuși visul tău cel mai de preț, alături de mine gîndeai să-ți realizezi și celelalte visuri părăsite din cauza războiului... Ce o să fie cu ele acum?

— Au murit o dată cu tine.

Femeia se clătină, ca sub arsura unei dureri ascunse. Își recăpătă însă repede calmul și spuse cu oarecare uimire:

— Filip, dar tu nu poți trăi fără visuri!

— S-au și născut altele, între timp. Dar în legătură cu Altceva, cu Altcineva. Așa că voi avea la cine și la ce să mă-ntorc după război.

Femeia și-aruncă fără să vrea privirea asupra personajului ghemuit alături și zîmbi ciudat. Întrebă:

— Crezi că tocmai el îți va da femeia la care visezi?

Filip ridică din umeri, disprețuitor:

— Oricare alta îmi va fi mai necesară decît tine.

— Ce virtuți ar trebui să aibă, ca să se bucure de alegerea ta?

— Exact virtuțile pe care tu le-ai pierdut într-o singură oră.

— Te-ai gîndit totuși că ora mea de slăbiciune, dacă vrei s-o numești așa, a coincis cu însăși ora slăbiciunii tale?

— N-o să fiu mai înțelegător din cauza asta.

— Dar loial poți să fii?

— E destul că te dezleg de orice obligații față de mine.

— Fără să te-ntrebi cît de săracă rămîn?

— Întreabă-te, mai bine, cît de sărac plec eu la război.

Pe obrazul femeii se așternu o paloare grea și ochii i se umeziră de lacrimi. Schiță intenția să se apropie, întinse chiar mîna să prindă mîna lui Filip. Dar Filip o refuză cu brutalitate, și gestul femeii rămase frînt la jumătate. Femeia nu mai îndrăzni alt gest și oftă adînc.

— Chiar n-ai să mă ierți niciodată?

Omul tăcea, împietrit.

— Filip! imploră femeia. Te rog!

— Cel puțin de mi-ai spune numele acelui om, replică Filip.

În ochii femeii sclipi lumina unei speranțe.

— La ce ți-ar folosi?

— Să știu pe cine va trebui să desfid, sau să ucid!

Îngerul, atunci, se ridică brusc în picioare și înfipse sabia în pămînt. Alexandra scoase un țipăt și se dădu înfricoșată înapoi. Pe pămînt, de jur împrejurul vîrfului săbiei, iarăși întreg, se desenase chipul unui bărbat. Dar Filip se chinui zadarnic să-i descifreze trăsăturile mîzgălite pe țărînă, chipul omului rămînea confuz și misterios...

Nu mai era nimic de făcut, Filip reveni în oraș. Cumpără un pachet de țigări și intră într-o frizerie să se bărbierească. Se privea neclintit în oglindă și zîmbea. Frizerul, neobișnuit desigur cu asemenea clienți, îl întrebă de ce zîmbește. Filip nu socoti necesar să-i explice și continuă să privească, de fapt zguduit, oglinda. Pe front, în Crimeea, fusese obligat să asiste la executarea unui om. A unui ofițer tînăr și frumos, pentru un motiv care ulterior se dovedise a fi o nemernică și ireparabilă eroare. În ajunul execuției (și amănuntele scurtei convorbiri se răspîndiseră ca fulgerul în toată zona, dîndu-le cu atît mai mult asistenților sentimentul grozăviei ce urma să se consume) procurorul diviziei îl întrebase pe ofițer dacă are cumva vreo ultimă dorință, așa scrie la regulament și regulamentul trebuie respectat. **Da!** răspunse condamnatul la moarte. **Să mă bărbieresc și să beau o cană cu lapte bătut!** Dorințe care-i și fuseseră îndeplinite.

Dar lui Filip nu-i plăcea laptele bătut, aprecia dimpotrivă coniacul de Segarcea și vinul de Tîrnave. Așa că, ieșind din frizerie, se opri pe marginea trotuarului să se orienteze, în căutarea unei circiumi. O găsi. Circiuma își lăfăia firma cîțiva pași spre centru, pe partea cealaltă a străzii. Filip trebui să mai zăbovească însă un timp, fiindcă strada fu deodată invadată de o coloană de căruțe militare, tunuri de infanterie, cai samarizați cu lăzi de muniție și soldați împovărați pe umeri cu piese de armament greu. Recunoscu oameni din propriul său regiment, se-ndreptau spre gară, unde probabil avea loc îmbarcarea pentru front. Orașul privea tăcut defilarea coloanei, de la balcoane se aruncară cîteva flori răzlețe, dar soldaților nu le fu la îndemînă să le prindă, le zdrobiră caii sub copite.

Filip intră în circiumă și nu se miră să-l vadă pe Toma bînd singur la o masă. Nici Toma nu se miră văzîndu-l și luînd loc la masa lui, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic între ei, de parcă Filip s-ar fi dus doar după țigări și era firesc să se întoarcă, lui Toma îi rîdeau ochii, bucuros totuși că-l reîntîlnește, și se grăbi să-i toarne vin în pahar.

— Ei, cum a fost noaptea ta de nuntă?

Filip dădu paharul peste cap și-și șterse buzele.

— Nimic deosebit, spuse el în doi peri.

— Arăți grozav, se vede cît de colo că ai avut o noapte plină!

— Găsești?

— Sînt convins. De altfel și eu sînt în al nouălea cer, am avut și eu azi-noapte o aventură. Să-ți povestesc?

— Umple paharele!

Puțin îi păsa lui de aventura celuilalt! **Tîrfe găsești pe toate drumurile, apar ca ciupercile (mai ales în vremuri de război) chiar și-n case foarte onorabile. Se vede treaba că anumite femei afirmă din plin acel instinct, feroce și filantrop, potrivit cărnii oferă amatorilor cele mai ieftine iluzii iar lor își satisfac orgoliul de a fi posedat niște oameni aparte. Cînd te gîndești că multe ni se dăruiesc, înainte de plecarea noastră pe front sau în plin război, numai fiindcă mîine nu vom mai fi iar noi vom duce în veșnicie amintirea lor ultimă, e explicabil de ce nici noi și nici ele nu mai stăm să alegem. Parcă actul posesiunii e altceva decît demonstrația spaimei pe care o parcurgem de-a lungul anilor maturi, cînd ne-agățăm unii de alții și ne pierdem unii în alții sperînd că timpul se va opri în loc și vom face, astfel, să dispară dintre noi gîngania morții?** Filip gîndea toate acestea furios și scîrbit, fiindcă Toma (nevinovat și inconștient) venea cu aventura lui să vîre cuțitul într-o rană încă deschisă. Cum să-i interzică însă lui Toma plăcerea de a povesti, cînd nu i-ar fi putut închide gura decît cu aruncarea adevărului pe masă? **Noaptea mea de nuntă a fost de fapt sîngeroasă, am descoperit că nevastă-mea mă-nșeală și am omorît-o!**

Paharele erau pline, ciocniră și băură. Filip zîmbi:

— Și-acum dă-i drumul, băiete! Sînt numai ochi și urechi.

Nu era chiar așa, o vreme nu-i acordă nici o atenție. Toma povestea cum ajunsese în zona regimentului și cum comandantul le dăduse liber pînă a doua zi. Unii refuzaseră această porție de libertate echivocă și rămăseseră să doarmă cu soldații pe cîmp. Alții o acceptaseră însă frenetici și porniseră în oraș să caute o casă de curve. Toma se despărțise de aceștia din urmă chiar la intrarea în oraș, preferînd surprizele hazardului. Hazardul era însă capricios și-l ducea tot pe căi neumblate. Dacă l-ai fi întrebat, nici el n-ar fi știut ce vrea. Poate un necunoscut cu care să bea un pahar de vin sau o necunoscută cu care să discute pînă-n zori. Și bea sau să discute, și să se despartă la fel de străini. Toma pretindea că-i place uneori jocul acesta gratuit, al comunicărilor singulare și vagi, care nu te obligă la nimic dar care-ți lasă pe suflet ceva din parfumul florilor presate a căror amintire nu reușești niciodată s-o localizezi. Se întunecase, și orașul cu atît mai mult se interzicea oricărei invitații la dialog. Toma băuse de unul singur într-o circiumă și gîndea să se-ntoarcă la regiment. Dacă zeii hotărîseră ca ultima lui noapte dinainte de a pleca în acest al doilea război să fie goală, poate-i mai bine așa! Cînd pleci la război e greu să te împovărezi cu amintirea nu știu cui, sau cu promisiunea că vei fi așteptat. Dar iată că, străbătînd parcul orașului, să iasă în șoseaua mare, auzise pe cineva plîngînd. Se apropiase intrigat și descoperise, pe o bancă, o femeie care plîngea. Femeia era îmbrăcată în doliu.

Atunci Filip tresări și-și ridică ochii din pahar. Privirea lui era acum umbroasă și țintea avidă lumina ochilor lui Toma.

— De ce te uiți așa la mine?

— Nimic! șopti Filip și, ca să-și disimuleze curiozitatea, dădu paharul peste cap. Nimic! reluă. Te ascultam.

— Adevărul, spuse la rîndul său Toma, e că de-abia acum începe toată povestea. Să continui?

— Dă-i drumul!

Și din clipa aceea Filip se lăsă lansat pe o orbită amețitoare. Relatarea aventurii lui Toma se grefa pe propria-i tragedie ca o mască zîmbitoare pe un obraz desfigurat. Elemente doar tangente și uneori date comune foarte precise îl îndemnau să țipe: **Acesta-i omul care s-a culcat azi-noapte cu nevasta mea!** Alte ori însă amănuntele erau cu totul diferite, răsturnînd dintr-o dată tot vechiul eșafodaj al proiectărilor în conștiința lui, și atunci Filip răsufla ușurat: **Nu! E vorba de altă femeie!** Pentru ca imediat coincidențele să-l scoată din sărite, suita contradicțiilor să țeasă în jurul lui o pînză de păianjen din ce în ce mai groasă, planurile real și ireal din nou să fuzioneze și el să n-o mai poată detașa pe nevastă-sa de reflectarea celeilalte, în asemenea măsură încît se și întreba dacă Toma nu cumva anume amestecă planurile și introduce contradicții în povestire, ca să-l deruteze și să-l batjocorească, plătindu-i în felul acesta (cu propria-i monedă, carnală și dulce) pentru trădarea prieteniei în care Toma crezuse.

Dar privirea lui Toma era sinceră și senină, cel mult ușor înfiorată de suava reverie a evocării.

Toma povestea că toate eforturile lui de a liniști femeia și de a o determina să discute cu el se dovediseră inutile. E adevărat că femeia încetase să plîngă, socotind poate prezența străinului alături un prejudiciu adus nevoii sale de singurătate, dar se refuza cu încăpățînare oricărei comunicări. La un moment dat se ridicase, fără cuvînt, și plecase. Reacția lui Toma fusese promptă, deși nu urmărind vreun scop obscur, așa cum el ni se impune adesea în legătură cu femeile singure și descoperite fără apărare Toma o reținuse, prinzîndu-i cu autoritate brațul, și-i spusese: **Nu te pot lăsa în halul ăsta. Cine știe ce prostie ești în stare să faci!** Atunci femeia se eliberase din strînsoarea lui și rostise: **În cazul acesta, vino cu mine! Dacă nu te temi de o femeie singură, vino cu mine! Dar cu o singură condiție: nici o întrebare! Nici cum mă cheamă, nici ce este cu viața mea, nici de ce mă port cum mă port! Mîine dimineață ne despărțim și nu ne mai cunoaștem. Dacă vei avea puterea să uiți, cu atît mai bine! De acord?** Neașteptata propunere, oricît de senzațională prin simplitatea cu care fusese exprimată, îi dăduse totuși un sentiment de inefabil și fantast. Îndeobște nu agrea femeile care se oferă orbește, lupta pentru a cuceri o femeie proporționează geometric și plăcerile biruinței, chiar dacă biruitorului i se pune pînă la urmă nota de plată pe masă. Dar aceasta se înfășura în prea adînc mister, cu nuanțe de straniu care depășeau condiția unei femei oarecare, pentru ca explorarea misterului să nu merite orice sacrificiu. La urma urmei în ce primejdie l-ar putea eventual împinge (Toma n-avea de ce se speria, doar avea pistolul în buzunar) și ce i-ar fi putut cere mai mult decît obișnuit cere o femeie în asemenea circumstanțe? O urmase docil, femeia tot nu răspundea la întrebări, indiferent de banalitatea sau semnificația lor, încercase cel puțin să și-o reprezinte, dar femeia purta văl, iar imaginația oricît de febrilă se izbea de realitatea doliului ca de o materie impenetrabilă, riscurile nu mai țineau acum de imprevizibilul vîrstei sau al frumuseții, ci de acel lent proces de acumulare în carne și în sînge care-l durea ca un foc. Se pare însă că nici femeia nu rămăsese în afara acestei contagiuni oculte prin care două trupuri (străine la un moment dat, dar pornite alături pentru același scop) se caută reciproc și se pregătesc pe îndelete, la tensiuni identice. Toma avea să-și dea seama de asta, firește, abia în clipa în care ajunși acasă, nu-și mai putură suporta hainele pe ei și jocul paralel al morții începu.

Din clipa aceea, Toma nu mai păstra nici o amintire, furiile ei de femeie văduvă se ciocniră de furiile lui de om întors din război, intenția lucidă de a dezlega misterele identității femeii se subordonaseră singurului mister veșnic care ne topește, după nu știu ce legi diabolice, trupurile unul în altul, al nostru și al femeii pe care o avem. Cînd a adormit sau cînd a murit, cît a dormit sau cît a zăcut mort în brațele ei, Toma nu-și aduce aminte. Atît își mai amintea — că, trezindu-se, femeia nu era nicăieri. O strigase, o căutase, femeia nu era. Toma găsise ușa deschisă și plecase.

— Asta e tot! sfîrși de povestit Toma. De azi-dimineață umblu ca năuc. Tot mi se pare că am visat.

— Interesant! murmură Filip.

— Dar n-am visat, strigă cu înverșunare Toma. Înțelegi?

— Interesant! repetă Filip.

Își simțea gura uscată și-și mușca buzele, să nu vadă Toma că buzele-i tremură. Avea carnea pe el și-l mistuia o sete grozavă, deși băuse pe toată durata povestirii și tot ar mai fi băut, dar nu era beat și ar fi vrut să fie, ca să poată urla: **Tu ai fost! De ce tocmai tu?** N-avea însă nici o certitudine, se lăsa convins o clipă dar se nega singur în clipa următoare, cum să smulgi adevărul dintre atîtea confuzii și, la urma urmei, la ce i-ar sluji adevărul? Orgoliul lui nu suferea, dar cît de ușor i-ar fi fost să țipe în gura mare ceea ce bărbații îngroapă îndeobște sub grămezi de compromis, minciună și ipocrizie? Admițînd că acesta ar fi adevărul — Toma nu era vinovat de nimic, n-avea de unde să știe că necunoscuta fusese Alexandra lui și patul în care se culcase cu ea fusese patul lor conjugal, cum să-i ceri socoteală și, de pildă, să-l împuști? Cu ce ochi totuși te-ai uita după asta în ochii lui — doar îi ești prieten, i-ai salvat viața pe front, chiar și acum ce gîndește azi gîndește datorită ție? El însuși, Toma, nevinovatul vizavi, ultima picătură de otravă în paharul prea plin, fără de care poate că Filip n-ar fi aflat niciodată nimic. Admițînd că acesta ar fi adevărul, cu ce ochi și-ar privi prietenul în ochi? Amîndoi, deopotrivă, cum să ducă toată viața pe suflet tortura unei asemenea blestem?

— Ascultă, Toma! Spuneai adineauri că ai fi gata să juri că n-ai visat, pe ce te bizui?

— Pe simplul motiv că trăiesc cu picioarele pe pămînt, răspunse Toma. Și nu-mi închipui că războiul m-a tulburat în asemenea măsură, încît să nu mai pot deosebi visul de realitate.

— Așadar, nici un amănunt?

— Concret, nici unul. Am stat tot timpul pe întuneric.

— Vrei să spui că n-ai văzut-o la față?

— Ba nu! Am văzut-o, o miime de clipă, într-un timp de odihnă. Stăteam întinși pe covor, toate cîte s-au petrecut, pe covor s-au petrecut, am vrut să fumez și am aprins bricheta, mi-a stins-o imediat.

— Cum arăta?

— Prea mare lucru n-am distins. În orice caz, tînără și, cred, foarte frumoasă.

— Ce păr avea?

— Parcă roșcat, destul de aspru.

— Ce ochi avea?

— Cred că negri. Da, negri, sînt sigur. Parcă fulgerau scîntei cînd mi-a stins bricheta.

— Era mică, era înaltă? Asta se constată și pe întuneric, cum era?

— Înaltă și trupeșă. Într-un fel, aducea cu o statuie.

— Dacă ar fi să intre acum pe ușă, împreună cu alte șapte femei, ai recunoaște-o?

— Știu eu?! poate numai din instinct.

— Lasă instinctele. Altfel.

— Nu!

— Dar dacă, prin absurd, ar fi să te culci într-o singură noapte, sau opt nopți la rînd, cu opt femei deosebite, ai putea-o descoperi pe-aceea de azi-noapte?

— Poate că da. Doar știi bine că femeile au, fiecare, un mod aparte...

— Amănunte, Toma! Dacă pe aceea de azi-noapte ai recunoaște-o după un anume amănunt?

— Da, mi-aduc bine aminte. Avea o aluniță pe ceafă, chiar la încheietura omoplaților.

— Sigur?

— Sînt amănunte care nu se uită niciodată. Zadarnic le cauți la alte femei, nu le mai găsești la nici una.

— La ce oră a început aventura voastră?

— Zău că nu știu. Timpul încetase să mai existe pentru mine.

— La ce oră s-a sfîrșit?

— Nici asta nu știu.

— Cum îți explici dispariția ei?

— Poate că totuși nu dispăruse. O fi stat pe undeva ascunsă și nu mai avea chef să-mi răspundă.

— De ce n-ai aprins lumina, s-o cauți?

— Am căutat-o, dar tot pe întuneric. Am răsucit comutatorul, dar casa n-avea lumină. Probabil era stricată siguranța.

— Bănuiesc că ți-ai aprins bricheta, odaia sau odăile în care ai căutat-o nu ți-au lăsat nici o amintire?

— Odăi ca toate odăile. Sau dacă vrei, într-una, care dădea spre o verandă, pe un șevalet, o pînză abia începută.

— Altceva?

— Tot acolo, pe o etajeră, fotografia unui bărbat.

— Ai privit fotografia atent?

— Nu m-a interesat... Rîse deodată și întrebă: Nu te supăra, Filip, de ce mă supui la un interogatoriu atît de minuțios?

— Ca să-ți întăresc convingerea că n-ai visat.

Acum lucrurile se clarificaseră, în măsura în care cîteva date concrete puteau delimita o realitate de altă realitate. Nevastă-sa era mică de statură și avea trupul gingaș, ca de adolescentă; părul îi era negru, mătăsos, în plete lungi, dezordonate, pînă pe umeri și ochii verzi; avea și ea o aluniță (toate femeile au?) dar a ei se afla sub sînul stîng, aurie, rotundă, cît o boabă de năut; casa lor n-avea nici a verandă, cu atît mai mult n-o știa pe nevastă-sa pasionată de pictură; aventura nevestii-si în pat se desfășurase, nu pe covor, patul era zvîrcolit de patimi, iar în casa lor ardea lumina: **Nu, femeia aceea n-a fost nevasta mea!** Ar fi avut acum toate motivele să fie calm, să fie fericit, se spulberase cel puțin incertitudinea în legătură cu prietenul lui, din cauza celorlalți n-avea nici un motiv să sufere. Deși ceva tot nu era clar: **Minte sau nu minte Toma? Datele referitoare la aceea femeie sînt sau nu sînt exacte?** Și iarăși își spunea că nu el îl forțase pe Toma să vorbească, deci Toma n-ar fi avut de ce minți, Toma nu știa și nu va ști niciodată ce s-a petrecut între el și nevastă-sa, va reuși totuși el să scape de gîndul că Toma, în alt timp și în alte circumstanțe, i-a avut nevasta, ar fi putut s-o aibă?

— He, ducă-se, oftă atunci Toma. Crezi că e cazul să duc dorul la ce a fost?

— Depinde! șopti mohorît Filip.

— Nu, nu! Cel puțin acum, nu! Războiul, acum, pentru mine... Șovăi, parcă amenințat de o presimțire, și începu să rîdă. La ce dracu' tot despre mine vorbesc? Tu de ce nu-mi spui nimic despre noaptea ta de nuntă?

Filip își înălță ochii din pahar și-l scrută atent:

— Chiar te interesează cum mi-am petrecut eu a doua mea noapte de nuntă?

— Firește! se miră Toma. De ce nu?

— Atunci află, prietene, că n-am avut parte de ea. **Degeaba** am fugit dintre voi. Nevastă-mea a murit.

Toma împietri, cu paharul la gură.

— Nu se poate! Mă lași atîta vreme să-ți povestesc tîmpeniile mele, și tu... Cum? De ce?

— S-a sinucis!

Lăsă anume un timp, să constate efectul senzaționalei declarații pe obrazul lui Toma, și zîmbi în sinea sa văzîndu-l deodată palid. Reluă apoi zguduit, convins el însuși că spune adevărul:

— Ți-aduci aminte cînd tembelii ăia de la regiment ne-au dat morți pe amîndoi? Cînd mi-au trimis acasă condoleanțele oficiale și lada de campanie? Nevastă-mea n-a suportat știrea și s-a împușcat. Niciodată nu-și imaginase că va reuși să mintă cu atîta nerușinare, foarte calm. Citea groaza în ochii celuilalt și se bucura de reușita jocului pe care-l joacă. Scoase apoi, foarte cumpănit, pistolul din buzunar și-l puse pe masă între ei: Cu ăsta s-a împușcat! preciză. Era convins că lovitura de teatru îl va scoate pe Toma din țîțîni, dar constată că apariția pistolului nu adăugase pe fața lui Toma nici un element nou de surpriză și oroare. De-aceea se și grăbi să întrebe, tot nu mai avea ce pierde: Toma, tu mai ai pistolul?

— Da, desigur! răspunse celălalt, oarecum intrigat, și i-l arătă. De ce mă întrebi?

Dar Filip tăcu, lovitura eșuase. **Al cui e totuși pistolul acesta?** Își turnă și bău, își turnă din nou și rămase cu paharul ridicat la înălțimea ochilor, privind prin pahar și zîmbind. Altădată vedea o singură ființă, nălucire obsedantă după chipul și asemănarea celei de acasă, acum nu vedea decît licoarea tulbure, pustie...

— Acum ce-ai să faci? întrebă Toma.

Celălalt tăcea concentrat: **Acum ce-ai să faci cu viața ta pe mai departe?**

— Filip! stărui prietenul său.

— Aici, nimic! răspunse Filip. Lăsă paharul pe masă și-și înălță fruntea: Vreau să știu la ce oră se pleacă dincolo, peste munți?

— Diseară, la șapte.

(Mai fusese cîndva o plecare. Conveniseră să se despartă la ușă, simplu, fără cuvinte, după obiceiul de totdeauna. Alexandra totuși spusese: **Ți-aduci aminte de ghemul pe care i l-a dat Ariadna lui Teseu, să afle drumul la întoarcere prin labirint? Eu îți dau chiar viața mea! Desfășoar-o după tine! Ca să nu te pierzi și să știi că la capătul celălalt sînt mereu eu...** Cînd a fost oare asta?)

— Poate numai am visat, e sigur c-am visat!

Tocmai se dăduse semnalul pentru plecarea trenurilor militare de la rampă. În clipa aceea Toma îl făcu atent pe Filip asupra apariției unei femei lîngă ultimul stîlp al peronului gării. Femeia era îmbrăcată într-o rochie de voal alb și avea un mic trandafir roșu prins pe încheietura corsajului, între sîni, ca o rană. Sta neclintită, rezemată de stîlp, apariție singulară în pustietatea tristă a gării, și privea dusă pe gînduri vagoanele cum defilează pe dinaintea ei.

— Pe cine o fi conducînd frumoasa asta? întrebă Toma.

Era tot ce-i mai putea oferi lui Filip, adică nimic, sau mai precis minciuna unei iluzii de nimic, la această a doua și ultimă despărțire, femeia pe care atît de mult o iubise și-n al cărei devotament crezuse necruțător. Căzu chiar a doua zi, în prima luptă...

„SINAIA" — *desen de RADU BOUREANU (detaliu)*

ZBORUL

Marile viraje pe care le descriu
în mediul ambiant, avînd grijă
să nu lovesc cu fruntea păsările, scaunele,
plantele curbate dar necruțătoare
pe axul lor de oțel, felul în care trec
șuierînd, peste compactele ape
a căror gură lăuntrică e gata să mă aspire,
pe lîngă statui primejdioase despre care știu:
în orbitele lor goale mișcă, la anumite ore,
ochi vertiginoși, de toate culorile; marile
viraje pe care trupul meu le descrie
printre obiecte diforme, pe care aproape nu le pot ocoli
într-atît de imprevizibil le e conturul,
— în fiecare clipă brațul meu poate fi sfîșiat
din umăr pînă-n vîrful degetului arătător,
cel care are viziunea distanței,
cel care mă precede; în fiecare clipă
șoldul meu poate fi retezat —
mișcarea aceasta a mea continuă,
sensul ei l-am cunoscut demult,
apoi l-am uitat, uneori mi-l reamintesc,
de obicei cînd trec foarte aproape de un eveniment primordial,
atunci tresar ca floarea carnivoră numită „roua cerului"
care-și pierde brusc indiferența cînd o insectă
se așează pe petalele ei, atunci îmi devin
orbitor de limpezi noțiunile „început" și „sfîrșit",
„la dreapta", „la stînga", „înainte", „înapoi",
dar numai pentru o clipă și, din nou,
virajele mă domină, mă feresc doar
să nu mă lovesc de vertebrele uriașilor saurieni
dezgropați mereu, în cantități tot mai mari,
să nu mă perforeze acul albastru al unui building,
să nu mă soarbă undele care străbat universul
în toate direcțiile;
poate că virajele sînt în jurul meu,
eu stînd pe loc, iar pala de vînt care-mi răvășește
părul, datorîndu-se doar trecerii iuți
pe lîngă mine a unui scaun zburător,
a unei statui zburătoare, poate că ne rotim
împreună, ferindu-ne unii de alții,
iar catastrofele întîmplîndu-se doar atunci
cînd orientarea unuia dintre noi a fost mai slabă,
cînd un obiect și-a pierdut instinctul de obiect,
cînd o plantă și-a pierdut instinctul de plantă,
și unda, de undă, și pasărea, de pasăre, și eu, de eu...

Nina CASSIAN

ORA DE TRAP

Scoateți-mi caii din smîrcuri,
Din ochiurile de apă,
Dintre smocurile de pipirig,
Din orăcăitul astenic al broaștelor
Întors ca un ceas de catedrală.

Scoateți-mi caii din smîrcuri,
Smulgeți-le copitele din clisa inerției,
Ștergeți-le bureții cocliți și ruginile
De pe meninge,
De pe oțelul curat al potcoavelor,
Din rezervele invadate ale memoriei;
Lăsați-vă feriga palmei pe crupe
Să simtă gestul prietenos
Și toate meandrele inimii
Scrise-n heraldica unui inel.

Scoateți-mi caii din smîrcuri,
E ora platoului,
E ora de trap.

Vlaicu BIRNA

O SĂPTĂMÎNĂ FERICITĂ

După ce ai plecat, a mai fost
o săptămînă fericită.
Poate mă visa un copil.
Poate mă lua de mînă
și-n fiecare zi mă cobora
în amfiteatrul de nisip decolorat
de lîngă marea-n ianuarie.
E foarte greu să te gîndești la trupuri
cînd ninge lung pe limitele mării,
cînd ninge pe cochiliile albe
în care țurțurii dorm delicat.
Murea iluzia. Ningea prelung
pe ultima statuie, tremurată,
a umbrei tale. Răbdător,
îmi arăta pe mare un copil
în fiecare seară cîte-un astru:
Luna, Marte, Mercur —
era tulbure
și-ncărunțeam foarte puțin, abia
cînd nu se mai putea minți, abia
către sfîrșitul săptămînii.

Florin MUGUR

Observații la ediția

LUCIAN BLAGA: „POEZII", 1966 (II)

II. EDITAREA TEXTELOR

In ce privește tehnica alcătuirii ediției, G. Ivașcu fixează în finalul *Introducerii* sale normele care l-au ghidat în transcrierea textelor. Acestea sînt următoarele: „păstrarea consecventă" a formelor: 1. sunt (pentru sînt), 2. vieață („ritmul implicînd trei silabe"), 3. subt („uneori și sub, în funcție de interferența în context"), 4. indicațiile de accent la cuvinte ca vultùr, arìpi, impuse tot de ritm, 5. lipsa virgulelor, dar prezența lor potrivit unei ortografii stilistice — în cazuri cînd practica comună prevede o altă punctuație, 6. semnul — (pauză) „cu valoare de împlinire sau nuanțare indicativă a „discursului poetic" (p. LXXVIII). Despre principiile care au prezidat la fixarea acestor norme, editorul declară: „Actualizînd în limitele îngăduite (?) transcrierea textului poetic al lui Blaga, am păstrat totuși numeroase forme ale originalului, inclusiv punctuația, în măsura în care ele reflectau la datele respective *viziunea grafică* (subl. G.I.) a autorului însuși *pentru o mai deplină identitate cu propriul său discurs liric*". (p. LXXVII—LXXVIII subl n.) Ni se mai dă asigurarea: „e de la sine înțeles că ne-am străduit a ne încadra normelor obișnuite de tratare a textelor (?) *confruntate riguros cu edițiile îngrijite de poetul însuși, nu fără a proceda la cercetarea depozitului de manuscrise originale puse cu atîta noblețe la dispoziția noastră de soția poetului, doamna Cornelia Blaga*" (p. LXXVII — subl. n.). In fapt nu se cunoaște, însă, decît *o singură* ediție „îngrijită de către poetul însuși" și anume aceea de *Poezii*, ed. definitive, Fundația pentru lit. și artă, 1942 (potrivit indicației precise, citată și de G. Ivașcu la p. 469); apoi, nu se specifică nicăieri în ce au constat procedura și rezultatele cercetării manuscriselor sau în ce scop a fost ea efectuată.

Concluzia peremptorie a acestor norme și principii (pe care le socotim, totuși, sumare și nesistematice) este: „*In rest, se-nțelege, că ne-am conformat la ceea ce el însuși de și-ar fi putut definitiva editorial întreaga operă poetică s-ar fi adaptat*". (p. LXXVIII subl. n.). Desigur observația se face în ordinea de idei a ortografiei, dar acel „în rest" este atît de vag și, prin aceasta, atît de cuprinzător, încît numeroase semne de întrebare se ridică din nou. Afirmăm, totuși, că nu cunoaștem scriitor care să fi fost mai puțin dispus să se „adapteze" vreunei cerințe exterioare, incongruente cu intenția, stilul și ținuta originală a operei sale, decît Lucian Blaga! Presupunerea, care își arogă, apoi, dreptul de a interveni nu numai într-un singur loc al textelor — după cum vom demonstra în continuare — frizează cel puțin impietatea și este, la urma urmelor, pur gratuită.

Trecînd la examinarea și confruntarea sistematică a textelor din cuprinsul volumului cu materialul indicat de editor (*v. Notele* ediției) și în raport cu normele sus-amintite, constatăm numeroase greșeli și inadvertențe în transcrierea acestora, dovedind fie grabă neglijentă, fie inconsecvență în tratarea materialului. Desigur, multe dintre ele pot fi declarate simple erori de tipar și în acest caz răspunderea revine Editurii pentru literatură (responsabil de carte: Felicia Marinca). Ediția discutată dispune însă de *două* errate (una atașată la finele volumului, a doua apărută în *Contemporanul*, nr. 12 (1015) din 25 martie 1966, p. 3), încît sîntem îndreptățiți să admitem că, dincolo de corecturile semnalate cu aceste ocazii, îngrijitorul ediției „însuși" consideră ediția ca ireproșabilă.

Juxtapunînd, despărțite prin semnul /, forma din textul după care a fost alcătuită cu textul care apare în această ediție, dăm în continuare toate cazurile discutabile pe care le-am constatat în cuprinsul poeziilor și care nu sînt amintite în citatele errate [9]:

1. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii:* și nu ucid cu mintea tainele, ce le-ntîlnesc / fără virgulă; *Din părul tău:* visez / că vălul, ce preface în mister / fără virgulă; *La mare:* Soarele în răsărit — de sînge-și spală-n mare/ fără semnul —; *Noi și pămîntul:* In zori cînd ziua va aprinde noaptea / In zori,cînd ziua...; *Liniște:* Atîta liniște-i în jur de-mi pare că aud / Atîta liniște-i în jur, de-mi pare că aud (în cazul primului refren — al doilea fiind corect); *Lumina raiului:* De unde-și are raiul — lumina? / fără semnul — *Scoica:* acelei mări, pe care azi o simt / fără virgulă; *Izvorul nopții:* Așa-s de negri ochii tăi lumina mea / Asa-s de negri ochii tăi, lumina mea (în ed. 1919:... ochii tăi — Lumina mea); *Noapte:* Iar eu încet, nespus de-ncet / Iar eu, încet, nespus de-ncet; *Melancolie:*... ce-o simt, n-o simt în mine / ce-o simt, n-o simt, în mine (!); 2. *La mînăstire:* „Pentru — gîndul meu" / fără semnul —; 3. Motto la *In marea trecere:*... unde nu e moarte, nu e nici iubire / fără virgulă; *In marea trecere:* Poate a pierit subt stînci / ... a pierit sub stînci 4. *Biografie:* de umblat umblu ca fiecare / de umblat, umblu...; 5. *Septemvrie:* brînduși cu vieață tîrzie / ...cu viață tîrzie (aceasta e și forma din ed. 1933, unde titlul este, însă, ortografiat *Septembrie*); *Haiducul:* S-a duce tot mai adînc pînă unde / ...mai adînc, pînă unde; 6. *Oaspeți nepoftiți:* că sosesc atîția trași-împinși din patru vînturi, cu nechez de soartă / din patru vînturi cu nechez...; *1917:* Scumpe făpturi, fluturi mulți, năvălesc / ...fluturi mulți năvălesc; *Destin:* i-arată în noapte sus peste mări / ...sus, peste mări; 7. *Domnițele:* ...stîrnești, ah tu nu știi — la fel... / stîrnești — ah tu nu știi — la fel; în fața acelor frumuseți, ce calea-i ațin / fără virgulă; *Răsărit magic:* Sus în lumină ce fragil / Sus, în lumină, ce fragil; *Cînele din Pompei:* mușca-voi în Tine, / mușca-voi, în Tine, (confruntat cu apariția din *Claviaturi*): 8. *Mirabila sămînță:* subt arcade / sub arcade / sub arcade; cînd pure, cînd pestrițe / ...pure cînd pestrițe ...pure cînd pestrițe; *Văzduhul seminte mișca:* ...cetini. In șuier cetini, în șuier/ cetini, în șuier: *Zi de septemvrie / septembrie:* îngînînd. / îngînînd / îngînînd: *Printre locurile de munte:* întîmpinîndu-ne la drumul jumătate / întîmpinîndu-ne la drumul — jumătate; *Vară de noiembrie:* Iubito, -mbogățește-ți... / fără virgulă (la fel în *Contemporanul*); și ce mai vezi: văpaia... / ...vezi, văpaia (prima formă corespunde apariției din *Contemporanul*): lumea e albastră haină, / ...haină / haină: *Oraș în noapte:* In ținutul ce-l adulmeci / In ținutul, / In ținutul, :... — jos — de fată fără chip / ...de fată, fără chip; *Bocca del Rio:* Bocca del Rio, rană în spațiu / ...Rio — rană...; *Cîntecul brumelor, urmelor:* urmele cu pasul / urmele, / urmele,; *Spune-o-acest, n-o spune tare:* Iată.-aceștia sunteni noi / Iată — aceștia...: *A fost cîndva pămîntul străvezău:* ca-n ape fără prunduri fabuloase. reci / ca-n ape fără prunduri fabuloase... *Romanul furtunii:* De teamă două inimi se făcură una / De teamă, două...; Mirîind furtuna, /Mirîind furtuna, / Mirînd furtuna; *Cînt name:* florilor saratelor / florilor, saratelor / florilor, saratelor; *Vara lîngă rîu:* te ridică, vino Lia! / ...vino, Lia!; *Catrenele dragostei:* păminturile noastre — prin poienile... / fără semnul —; dragostea bîntuită / dragostea, bîntuită / dragostea, bîntuită; dragostea, care face / dragostea care / dragostea care...; dragostea — dragă uneori furtuna / fără semnul — / fără semnul —; dragostea, care zice / dragostea care zice / dragostea care zice: *Cîntecul focului:* Rareori, numai sfîrșitul / Rareori numai sfîrșitul; *Risipei se dedă floarea:* ...pulberi aurii păduri / ...pulberi aurii — păduri (forma din *Steaua*); *Aripi de argint:* ...în ochii tăi, mîndră iubire / ...în ochii tăi mîndră iubire; aevea sînt din pene... / aevea sînt, din pene (!); *Cerbul:* ...în totul ajuns la iezer / în totul — ajuns...; *Atotștiutoarele:* Lucrurile însă, ele... / Lucrurile, însă, ele...; ...în care de sus de pe pod ne oglindim / ...de sus, de pe pod, ne oglindim; *Fîntînile:*... cuvîntul, cînd s-arată / fără virgulă; vie să s-aplece / vie, să s-aplece; *Vară în jurul cetății:* ...o înfrunt — și mă văd / ...o înfrunt, și mă văd; celor văzute-s-ascult / fără semnul-; *Insomnii:* Sufletul mi-i treaz într-una, Vede stelele în tindă. Se privește... / ...mi-i treaz într-una vede stelele în tindă, se privește...; *Noaptea la mare:* Orele-horele / Orele — horele; *Ulise:* Ia seama Penelope / Ia seama, Penelope,; să stăm în necuvînt — și fără... / fără semnul —; *Cetate în noapte:* din ferestre — albe mîini / fără semnul —; *București, 1919:* de seminte — și simțeam / de seminte, și simțeam; *Cetăți, arhipelaguri, oceane:* Totuși cîndva, / Totuși, cîndva,...; le părăsești poate că fără... / le părăsești — poate că fără...; numindu-le încă — / numindu-le încă,; *Aràbida:* dinspre mare îți văd / ...mare — îți văd: Aràbida — ce te evocă / Aràbida, ce te evocă; Aromele poate și pinii / Aromele, poate, și pinii; Aràbida — cîte și ce / Aràbida, cîte și ce; valul și-l sparge — / valul și-l sparge,; *Cîntec sub stele:* trebuie să-l las, să-mi scape / ...să-l las, să-mi scape; 9. *Dacă m-aș pierde:* fără nume așa ca o pană / ...nume, așa ca...; aripa pajurei n-aș mai fi... / aripa pajurei, n-aș mai fi...; *Vestea cea bună:* ...sau departe cerul singur... / ...sau departe, cerul, singur; tăria sa albastră ne urmează / tăria sa albastră, ne urmează; *In fața unei statui a Sf. Gheorghe:* îl învățase-anume că-nvingătorul / ...a-nume, că-nvingătorul: *Sălcii plîngătoare:* și-a mutat în sălcii a jale / ...în sălcii — a jale: *Răboj:* cîte-s albe cîte-s negre / cîte-s albe, cîte-s negre; trece vadul — și păcate / trece vadul și păcate: *Cîntec în doi:* Doi sîntem, cînd cu umbra lor / Doi suntem cînd cu umbra...; *Sub scutul amurgului:* Vino să te-as cund iubito, / ...ascund, iubito,; *Poreste:* Și unde duce mersul nu mai știm / ...mersul nu mai știm: prin azur, ursita ar putea.. / prin azur ursita ar putea...: *Zodia Campenei:* în cimitirul, unde... / în cimitirul unde: *Cîntecul așteptării:* De la o vreme ce rară-i / De la o vreme, ce rară-i; *Odă către Rana:* Frumusetea ta ce pare / frumusețea ta, ce pare; *Lăcaș:* Semne-ar fi / Semne — ar fi; *Corn de vînătoare:* Veverița coadă lungă / Veverița, coadă lungă.; *După furtună:* plin de-un freamăt / plin — de-un freamăt; Rumoarea — acum / Rumoarea-acum; întîii, cari ieșim / întîii cari ieșim; Intîii, cari lăsăm / Intîii cari lăsăm, Intîii, cari ne bucurăm, că luna / Intîii cari ne bucurăm că luna; *Pod peste Mureș:* ...casă, lungă dreaptă casă / ...lungă, dreaptă...; de pe-un țărm, mutîndu-i / ...țărm mutîndu-i; *In timp:* Astăzi ca și alte dăți / Astăzi, ca și...; Faptele ce ar putea / Faptele, ce ar putea; *Ceas:* Crezusem vai cu tărie / Crezusem, vai, cu tărie; ...vestelelor, dacă / fără virgulă; *Cîntecul călătorului în toamnă:* subt zariște talanga... / subt zariște, talanga...; Jalea rătăcirilor mohorul... / ...rătăcirilor, mohorul...; ...se-ncarcă genele subt amiaza fierului / se-ncarcă genele, subt amiaza fierului,; *Măgărușul:* în învîrtire rar curmată / în învîrtire, rar, curmată; *Toamnă de cristal:* conversiuni în aur — și vama... / ...în aur, și vama...; *Toate drumurile duc:* Duh de nuc. Toate... / ...de nuc, toate...; *Drum prin cimitir:* treci — fără frică / treci, fără frică; că zvonul, ce-n cale ți se ridică, e numai vîntul / că zvonul ce-n cale ți se ridică e numai...; *Moara:* versul I: Sunt ca o moară — dar versul V: Sînt ca o moară; *Judecată în Cîmpul Frumoasei:* ...Cîmpul Frumoasei în preajma turnului / ...Frumoasei, în preajma...; *E primăvară și pietrele...* / primăvară, și pietrele: Sunt ale părinților, pietrele / ...părinților pietrele: *Apoteoza:* ...ți-o lumină ca-n orele... / ...lumină, ca-n orele...: prea joc totdeauna, cînd vrem / ...totdeauna cînd vrem: care prieste iubirii, și care / ...iubirii și care: *Dumbravă africană:* negri din dumbrava africană, ce dragi îmi sunt / fără virgulă: sub chip de [illegible] larve — viitorul / sub chip de [illegible] — larve — viitorul: *Unde cuiter este:* Rînd pe rînd sub cerg albastru / Rînd pe rînd sub cerg...: Dar cel ce ascultă, de [illegible] / ...ascultă dobîndește: *Cîntecul [illegible]:* ce voi fi, cînd m-oi întoarce / ce voi fi cînd m-oi...; *Poeții:* ...poeții sînt un singur / poeții — sunt un singur; Vorbind, sînt muți / Vorbind sunt muți; ...vii ce se [illegible] / fără virgulă; prin semințele, [illegible] / fără virgulă: *Brîndușile:* [illegible] — în ipostază / ...: în ipostază; *De profundis:* un [illegible] vis și-un somn / un [illegible], și-un vis, și-un somn.

In afară de aceste cazuri, prin care se vede cît de inconsecvent și-a aplicat editorul propriile norme fixate — mai relevăm următoarele exemple, care ies din cadrul acestor norme, dar prezintă, de asemenea, prin confruntare, puncte de discuție:

Lacrimile: împăienjenește-mi ochii / împăienjenește-mi...; *Melancolie:* Și aleargă pe fința mea [illegible] / ...de fința mea...; *Stelelor:* și flacări de-adoarme / și flacări...; *Lumina:* Cu degetele amintirii — începe o strofă nouă / două strofe contopite; *Din copilăria mea:* și-mi mai aduc aminte / și-mi aduc aminte: *Strigăt în pustie:* desprinsă din viță / ...de viță: *Paradis în destrămare:* serafimi cu părul nins / serafimii...; *Sat natal, La Cumpăna apelor* și *Ursul cu crin:* catrene / astrofic: *Intrebări către o stea:* distihuri / astrofic; *Trezire:* Martie seară / martie...; *Binecuvîntare pentru floarea mărului:* rima aer-caer — înlocuită cu: caier; *Oaspeți nepoftiți:* cari din răsărit / care din...; *Unicornul și oceanul:* S-ar da înapoi cînd unda l-ajunge / ...cînd unde l-ajunge (!); *Coasta soarelui:* lipsă dedicația către Vasile Băncilă (păstrată în traducerea maghiară și explicată la *Notele* acelui volum); *9 mai 1895:* la chiemări adînci / ...chemări adînci — dar, mai jos: chiemat, de două ori (cazul acesta mai apare în poezia *Cuvîntul din urmă* unde se corectează *chiemat* în *chemat* — dar invers în *Ziua a șaptea*, unde se corectează *chemare* în *chiemare*; care e, așa dar, forma acceptată ?); *Viziune geologică:* în mîros verde / în miros...: sub cevătorul căldurii / sub ecvatorul... (în două locuri); *Mirabila sămînță:* Martie / martie / martie; Sămînța mirabilă / sămînța / sămînța; cada cu grîu / cada de grîu / cada de grîu; *Iarba / Iarbă; Ceas de vară:* cîntă singur un voinic. / ...singur un voinic. / ...singur un voinic:; *Noapte de mai:* Sus o zodie de gemeni / Sus e zodie...; *Văzduhul seminte mișca:* întraripate / înaripate / într-aripate; întrezărite (vers autonom) / în continuarea celui precedent (în ambele vol.); *Zi de septembrie:* ecstatică / extatică / extatică (v. și *Noapte ecstatică*); Septembre; septembre; *Cerbul cu stea în frunte:* sfarmă / sfarâmă / sfarâmă; *Răsunet în noapte:* Sevele s-așază-n noapte / ...s-așează-n noapte (idem în *Iașul lit.*) Ursa mare. / Ursa Mare! / Ursa-mare.; *Strofe de-a lungul anilor:* apare în final strofa: De-ar fi să dăinuiesc nespus / în gîndul tău, pămînt ce sînt, / din răsărituri la apus / mai e nevoie de-un mormînt? absentă în *Poezii*, 1962; *Iubire:* în *Iașul lit.* absentă strofa II-a; *Descîntec:* ultimele trei versuri în continuare / două versuri detașate; *Catrenele fete frumoase:* adevărată amintire / adevărata...; în *Iașul lit.* absent catrenul VI; *Mică odă unei fete:* subt pavăza lanilor crești sveltă; ușor. / invers versurile / idem (situația e discutabilă: forma din *Iașul lit.* poate fi greșită dacă judecăm după rimă; dar nu e mai firesc sensul: subt pavăza lanilor crești sveltă: ușor, Virtuți pămîntești aduni cu o rodie... ?); *Catrenele dragostei:* în frumusețile ce vin / frumusețile-i... / frumusețile-i...; pe la miezul nopții Luna / ...luna / ...luna; *Risipei se dedă floarea:* Fierarul / fierarul / fierarul; *Sonata lunii:* Lunii / lunii / lunii: parte din sonată / Sonată / Sonată: catren final / indescifrabil / în continuare; *Ceramică:* fapte / fapta / fapta; parcă-n-tr-adins / parc-atr-adins; *Cerbul:* albăstriu / albăstrui / albăstrui; parc-ar /parcă-ar /parcă-ar. *Porumbii:* la început o strofă octavă / două catrene; *Inc-o dată! Incă odată!* — în text: înc-odată; *Legenda noastră:* Luna / luna / luna; *An de răscruce:* idem; *Sfîrșit de an:* încercată de-adoială / ...de-adoială; *Soare iberic:* în pădurea de pini, de la Estoril (un singur vers) / de la Estoril (vers autonom) / idem; *Ulciorul:* lipsă strofa ultimă din mss. *Ecce tempus:* Sunt în slujbă și s-ai conteni / s-o-ntreții, mulțumind între patru pereți / frumsețea cu alte frumseți / Ah, numai de nu s-ar sfărma într-o zi / argila ulciorului / de dorul izvorului; *Dacă m-aș pierde:* de-un glas / de un glas: *Columna lui Memnon:* de-a rîndul / deartîndul; *Oedip în fața sfinxului* / ...*Sfinxului*; *Inscripție acoperită de mușchi:* astrofic / două catrene; *Cariatide:* să-ngenunchieze / să-ngenunchieze (v. mai sus alternanța chemare-chiemare); *Odă simplității flori:* ultimele două versuri distih / în continuare; *Sălcii plîngătoare:* soarele ajut-o leacă / ...ajută-o leacă; *Umbra Evei:* mitat-legendare / mitat legendare; *Cîntec în doi:* toamna-aceasta / toamna aceasta; *Brumar:* Brumar / brumar; *Ortodoxie:* smaltul / smaltul (de două ori); *Prin toate erele:* ultima strofă octavă / două catrene; *Frumusețea:* de-a căreia / de a căreia; (titlul și în text în *G. literară: Frumusețea*) *Zodia campenei / Campenei:* Cum se-ndrumă / Cum se-ndrumă; *Cum de stăpînire:* ...cugetul, cetățile. Și-am stîrni / ...cetățile, și-am stîrni; *După furtună:* Cinci ani în cir nimic nu s-a-ncheghat (mss. *Ecce tempus*) / Și ani și luni și iarăși ani...: Cinci ani văzduhul a fost plin de-un freamăt / Și luni și ani și iarăși luni...; *Pod peste Mureș:* Moți / moți; treză-amiaza / treaza amiaza; *Ceas:* capul în mîni / ...în mîini (în altă parte se corectează *mîini* în *mîni*, care este, efectiv, specific blagian); *Cîntecul călătorului în toamnă:* Parcă-ar fi / Parc-ar fi; *Măgărușul:* ...om și floare, piatră, își potriveau / ...își potrivea; *Toate drumurile duc:* apare versul; către Joia focului, lipsă în *Orizont; Dumbrava africană / Dumbravă...:* străbuni-părinți / străbuni părinți; *Apoteoză / Apoteoza; Ziua a șaptea:* Aprile / Aprilie / Aprile; locul. / locul. / locul!; departe. / departe,; duminecă / duminica / dumineca: (primele forme sînt din RFR, apoi cele din *Gazeta lit.*, și cele din vol.); *Brîndușile:*... Dumnezeu o încercă molatic / ...o încerca (compară cu al doilea verb al strofei, care este tot la perf. simplu).

La capătul acestor exemple se impun cîteva concluzii rezumative:

1. La alcătuirea erratei din *Contemporanul* (25 martie 1966) editorul s-a formalizat numai de *14 erori*, pe cînd citatele noastre vizează *129 poezii* și semnalează *213 erori și inadvertențe* diverse. Unele sînt, însă, repetăm, *simple cazuri discutabile*, asupra cărora am fi dorit lămuriri precise. Controversa asupra acestor cazuri, ca și contestarea observațiilor noastre reclamă dovada evidentă, susținută documentar prin fotocopiile manuscriselor.

2. Nu se mai poate distinge după ce ediție a lucrat G. I. pentru poeziile antume, fiindcă în transcriere se păstrează cînd formele din 1942, cînd cele din edițiile princeps, uneori chiar în cadrul aceleiași poezii. Situația se repetă pentru postume, cînd se păstrează, fără norme și fără explicații, cînd formele din reviste, cînd cele din vol. *Poezii*, 1962. Că aceasta din urmă a fost pur și simplu retranscrisă fără o verificare prealabilă a textelor ne-o poate indica împrejurarea că numai în errata susținută din *Contemporanul* se corectează *for* pentru *for* (*Arheologie*) sau că în ediția actuală se perpetuează eroarea *sfărmînd* față de forma *sfarmă* (*Contemporanul*, 1961). corectă din toate punctele de vedere (*Cerbul cu stea în frunte*).

3. Nu ni se dau nici un fel de explicații în legătură cu apariția sau dispariția unor strofe întregi (*Strofe de-a lungul anilor, Ulciorul*, etc.) sau cu modificarea unor versuri (*După furtună*): situația este identică pentru punerea în pagină, unde se contopesc, de ex. distihuri, se desparte versificația astrofică în catrene sau invers etc.

4. Editorul nu respectă cu consecvență majuscula în cazul denumirii unor obiecte personificate (nume de luni, de corpuri cerești etc.)

5. Nu se respectă elițiunea, care este importantă pentru ritm.

Cu regret trebuie să observăm că ne vine foarte greu să credem, în continuare, că Lucian Blaga „însuși" s-ar fi „adaptat" unei asemenea transcrieri a poeziilor sale; sau că, în ansamblu, acesta ar fi cu adevărat „un Blaga prin el însuși"!

Sîntem de părere că pentru poeziile antume singura ediție de referință este ed. *Poezii*, 1942, *respectată integral*, atît în ce privește cuprinsul, cît și cazurile speciale de ortografie care au funcție stilistică diversă. Consultarea volumelor anterioare pentru ciclurile cuprinse în această ediție este, firește, necesară, dar diferentele trebuie privite cu prudență și semnalate numai într-un eventual corp de *variante*. Pentru poeziile postume, singura referință o pot constitui manuscrisele, încît trimiterea la apariția lor anterioară în reviste trebuie însoțită neapărat de specificarea corecturilor care se impun (nu *excludem* neglijența periodicelor în ce privește greșelile de tipar propriu-zise).

Lucian Blaga însuși, victimă de atîtea ori a erorilor tipografice, vorbea despre modul cum acestea pot să „degradeze un text pînă la nerecunoaștere", să transforme pe scriitor „în autorul de inepții cu totul descurajante". Spiritual, el observa aici o derogare de la mitul Circei, care știa, cel puțin, „să răstoarne metamorfoza"... pe cînd imixtiunea suverană a tipografiei rămîne predominantă în cazul absenței unei errate complete[10]. In fine, cunoaștem și exigențele lui Blaga-editorul, după felul cum a publicat el însuși poeziile lui Eminescu și *Cîntarea României* de A. Russo[11]: în ambele cazuri, poetul s-a conformat celor mai bune ediții existente în acea epocă — ediției lui I. Scurtu din 1908, pentru Eminescu (elogiată de Perpessicius la *Tabloul edițiilor* eminesciene[12]) și ediției lui P. V. Haneș din 1908, pentru A. Russo. Prin aceasta, poetul se degaja de răspunderea *îngrijirii personale* a edițiilor respective, ceea ce găsim a fi, în orice caz, recomandabil în cazul unei foarte mari divergențe de preocupări — dar ținea să ofere „opiniei publice" un text corect, garantat prin autoritatea specialiștilor.

III. NOTELE

Unele din inadvertențele apărute la *Note* le-am semnalat pe parcursul observațiilor noastre anterioare (referindu-ne la datarea, ordonarea și intitularea textelor). Adăogăm aici unele erori de amănunt:

1. La transcrierea cuprinsului primelor ediții ale poeziilor apar următoarele greșeli:

a) Cuprinsul vol. *Poemele luminii: Nu-mi presimți?* / *Nu-mi presimți; Vecinical Vesnicul; Vei plînge mult ori vei zîmbi?* / fără semnul interogației: semnalăm de asemenea că poezia *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* apare în ed. 1919 în fruntea volumului, ca un fel de program poetic, neinclusă în ciclurile care urmează, ceea ce nu se mai specifică în *Note*; am fi dorit, în fine, ca titlurile de cicluri să fie amintite la paginile lor și nu în finalul prezentării ediției (p. 437)

b) Cuprinsul la vol. *Pașii profetului: Pașii Profetului / Pașii profetului; Veniți după mine, tovarăși! / Veniți după mine tovarăși; Dați-mi un trup voi munților, mărilor!* / fără semnul exclamării; *Pan și nimfa / Pan către nimfă; Păinjenul / Păianjenul*: în fine, la sfîrșitul cuprinsului am dat de o poezie necunoscută a lui L. Blaga: *Viziune apocaliptică* (în fapt, subtitlul poeziei *Pustnicul* s-a considerat, din eroare, poezie separată!)

c) Cuprinsul la vol. *In marea trecere: Către cetitori / cititori: De mînă cu marele Orb* (varianta) / *De mînă cu Marele Orb* (în ed. 1942 ortografia este „marele orb": în trimiterea de la p. 446 ni se spune apoi că *Orbul* este „varianta" poeziei *De mînă cu Marele Orb*: care este, în urma urmelor, forma definitivă a acestei poezii și care este varianta?) — indicația bibliografică corectă pentru apariția acestui volum este: Cluj, 1924. Ed. Radio Reclame România S.A.; o editură „Radio", pur și simplu, ca a existat la Cluj niciodată (p. 445)

d) Cuprinsul la vol. *La curțile dorului: Coasta Soarelui / Coasta soarelui* (p. 466—467). Mai specificăm, în completarea trimiterilor referitoare la acest volum, că poezia *La curțile dorului* a mai fost publicată în revista *Curțile dorului* (Sibiu, I, nr. 1, ian. 1941, p. 1) în chip de manifest-program al revistei, însoțită fiind de o notă în acest sens semnată de L. Blaga (rev. cit., p. 2)

2. Nu sînt prevăzute cu trimitere bibliografică exactă pentru apariția anterioară în periodice poeziile: *Zi de septembrie* (RFR, XIV, nr. 2, febr. 1947) și *Legenda noastră* (idem) — deși ele apar în grupajul la care se menționează apariția „unora" dintre texte în această revistă (p. 470): același este cazul poeziei *In fața unei statui a Sf. Gheorghe*, apărută anterior în *Steaua* (nr. 2, febr., 1965, p. 10). Cazurile acestea sînt cel puțin bizare, fiindcă toate trei poeziile apar în reviste grupate la un loc cu alte texte a căror mențiune se face la locul potrivit.

3. Mai semnalăm o eroare de trimitere la textele cuprinse în *Poezii*, 1962: poezia *Fîntînile* a apărut în *Steaua*, 1960, mai, nr. 5, p. 27 și nu în nr. 8, aug., p. 28. (p. 471). Un caz tipic de neglijență și superficialitate este și acela de a acorda unei *singure* poezii paginația *întregului grupaj* în cadrul căreia a apărut în periodice, de ex: *Steaua*, nr. 12, dec. 1960, *Iașul literar*, nr. 4 aprilie 1961 etc. (p. 471—472).

IV. BIBLIOGRAFIA

G. Ivașcu ne anunță dintr-un început că bibliografia pe care o atașează volumului este *selectivă*; procedeul în sine nu-i putem ridica nici o obiecție de principiu. S-a observat, însă, și anterior, că din această bibliografie lipsesc lucrări importante, cum ar fi studiul lui V. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească*, Cluj, 1938, cartea lui G. Fîntîneru, *Lucian Blaga și gîndirea mitică*, Buc., 1940, sau studiul lui O. Șuluțiu, *Substanța poeziei lui Lucian Blaga* (*Gîndirea*, nr. 8, 1940)[13]. Ne asociem acestor observații și le mai adăogăm următoarele:

1. Studiul lui I. Breazu, *Opera poetică a lui Lucian Blaga* mai conține un fragment necitat la bibliografia prezentă, apărut în *Cosînzeana*, 1926, nr. 3, 22 ian., p. 30—31 (continuarea comentariului la *Poemele luminii* apărut în nr. anterior al revistei); începînd cu nr. 10 și pînă la nr. 25 al aceleiași reviste (7 martie — 20 iunie 1926) studiul se continuă cu comentarea teatrului lui L. Blaga. Nu înțelegem de ce citarea acestui studiu (foarte apreciat de poet) nu s-a făcut integral, chiar dacă problemele tratate sînt diferite. Lucian Blaga poetul, dramaturgul, filosoful — sînt unul și același creator, fire interioare leagă creația din toate sectoarele și chiar la bibliografia citată de G. I. se dau și articole sau studii referitoare la alte sectoare de creație decît cea strict lirică (p. 484).

2. S-a observat și de către alți recenzenți ai volumului aparenta atașare (în absența vreunei rezerve explicite) a editorului la reproșurile lui I. Barbu în legătură cu abundența motivelor folclorice în opera lui L. Blaga (referitor la vol. *Lauda somnului*). Nu aflăm, însă, cel puțin la bibliografie, studiul lui Al. Dima, *Zăcăminte folclorice în poezia noastră contemporană*, Buc., 1936, în care se legitimează prezența acestor motive ca formă a specificului național al poeziei noastre moderne și ca sursă de imagini poetice originale.

3. Lucian Boz și-a reluat articolele despre L. Blaga în *Cartea cu poeți*, ed. Vremea, Buc., 1935, p. 43—53.

4. Ne-am fi așteptat ca la această bibliografie (selectivă) să figureze memorialul lui Lucian Blaga *Curriculum vitae*, 1937, Cartea rom., Cluj — care cuprinde o scurtă biografie, mențiunea titlurilor poetului și bibliografia operelor lui, precum și o masivă bibliografie despre această operă (pînă la anul apariției memorialului).

5. Deoarece Octav Șuluțiu a fost unul dintre cei mai perseverenți și pătrunzători comentatori ai operei lui Blaga, considerăm că o bibliografie, chiar *selectivă*, ar fi trebuit să semnaleze măcar unele din articolele și studiile publicate de el în *Familia*, anii 1935 și 1937—1940.

6. O frumoasă cronică la ediția definitivă din 1942 a semnat și Mihai Chirnoagă în *Viața*, 1943, nr. 715 și 716; o semnalăm în completarea celor două cronici (P. Comarnescu și P. Constantinescu) citate la bibliografie pentru acest volum (p. 486).

7. De un cert interes este și interviul cu L. B. publicat de F. Aderca în vol. *Mărturia unei generații*, Buc., 1929: declarațiile consemnate completează frînturile de mărturisiri asupra creației de la finele *Notelor* prezentei ediții și sînt prețioase pentru viitorii exegeți, fiindcă, așa cum ne asigură poetul Gheorghinescu-Vania, L. Blaga era foarte sgîrcit cu „teoretizările" de acest fel (*Astra*, nr. 2, 1966, p. 9).

In fine, sîntem de părere că valoarea uriașă a operei lui Lucian Blaga rezistă, astăzi ca și odinioară, obiecțiilor sau chiar atacurilor criticii literare. Dorind să se ofere cititorului posibilitatea de „a-și forma el însuși o opinie autorizată asupra poetului" prin prezentarea unui „Blaga văzut de contemporanii săi" — socotim că nu ar fi fost ofensată memoria poetului dacă la această bibliografie ar fi figurat și articolele lui G. Bogdan-Duică din *Națiunea* (1927 și 1931), mai ales că recent publicata corespondență cu I. Breazu face aluzie la lipsa de comprehensiune a istoricului literar și relevă clar umorul cu care poetul însuși o considera[14]; apoi cărțile lui Dan Botta și D. Stăniloaie etc. Ar fi fals să se creeze cititorului de azi impresia că opera lui L. Blaga a găsit audiență unanimă la „contemporanii săi", că poetul s-a bucurat exclusiv de elogii nepreoupețite și nu a avut de înfruntat nici un fel de divergențe de opinie sau chiar aprecieri răuvoitoare. Istoria literară e datoare să consemneze obiectiv și conștiincios adevărul — iar la falsificarea acestuia nu credem, iarăși, că „poetul însuși" ar fi socotit că este cazul să se „adapteze"!...

Puținele sugestii de completare a bibliografiei pe care ni le-am permis aici nu au nicidecum pretenția de a reproșa editorului lipsa comunicării acelei bibliografii exhaustive pe care dînsul ne asigură a o fi alcătuit și parcurs „prin despuierea unui uriaș depozit de referințe în publicistica românească pe o jumătate de veac (1914—1964), cu alte cuvinte, selectarea, confruntarea și raportarea a peste 2000 de fișe într-o economie a unei finalități critice" (p. LXXIX). Ele exprimă numai dorința noastră de a ni se fi împărtășit din „travaliul istoric literar" referințe mai complete vizînd „economia unei finalități" a ...prezentei ediții[15].

CONCLUZII

In introducerea monumentalei sale ediții Eminescu, Perpessicius face următoarea observație judicioasă: „*Orice ediție cată să răspundă atît unor cerințe de ordin general, cît și acelor norme pe care și le-a propus.* O ediție care respectă cerințele generale și-și împlinește normele propuse, este o ediție izbutită. *Nereușita unei ediții vine mai puțin de la fatalele imperfecțiuni ale lucrului omenesc, cît din faptul că-și trădează criteriile pe cari s-a întemeiat și în virtutea cărora cere dreptul de cetățenie*"[16] (subl. n.).

Ce înțelege eminentul critic prin „cerințe generale" aflăm la cîteva pagini mai încolo: prezentarea în condiții optime a textelor (adică: respectarea integrală și pioasă a originalelor — citim noi), ordonarea cronologică a acestora și transcrierea ortografiei potrivit unor norme precise și cuprinzătoare, anunțate dintru început și respectate, apoi, cu pedantă consecvență[17]. Aplicat ediției de *Poezii* de Lucian Blaga, 1966, în lumina observațiilor și semnalărilor din cuprinsul studiului de față, citatul acesta nu mai are nevoie de comentarii suplimentare.

Perpessicius mai observă pe bună dreptate: „Cum e și firesc, cu altă unitate de măsură se judecă o ediție populară, una de lux și una critică"[18]. Dificultatea care ni se prezintă, însă, constă în a defini ce *fel* de ediție este cea discutată aici. Ni se promite de către editor o ediție de lux și una critică — în viitor. Devine, prin aceasta, prezenta ediție una populară? Nu credem acest lucru, deoarece ea este însoțită, totuși, de un aparat critic, căruia îi reproșăm, în esență, mai puțin întinderea, cît incorectitudinile foarte frecvente și neglijența alcătuirii lui; asigurări de rigurozitate a transcrierii și confruntării textelor ni se dau mereu: corectarea, pretutindeni, a formei *sînt* cu *sunt*, pentru poeziile apărute în 1962, indică, de asemenea, că pretențiile editorului au depășit de data aceasta o simplă ediție de popularizare, în care ortografia poate deveni, în cele din urmă, un aspect secundar. Presupunem, mai degrabă, că G. Ivașcu a dorit să pună la îndemîna cititorilor și specialiștilor un volum temeinic îngrijit din opera lui Lucian Blaga, dar bunele sale intenții s-au pierdut pe parcurs.

Situația este cel puțin tristă. Vreme de două decenii, de la *Nebănuitele trepte*, 1943, pînă la *Poezii* 1962, numele și opera lui Lucian Blaga au înregistrat o fază de dureroasă eclipsă, cu repercusiuni grave pentru conștiința estetică a epocii noastre. Numărăm, astfel, mai multe generații de cititori și cercetători tineri pentru care Lucian Blaga a fost, în tot acest răstimp și în cele mai fericite cazuri, „mut ca o lebădă" — un mit. Contactul viu cu opera lui a fost aproape imposibil. Era inadmisibil, într-adevăr, să se prelungească în continuare ignorarea uneia dintre cele mai vaste și mai valoroase opere ale literaturii noastre contemporane. Iată de ce editarea actuală a operei lui Blaga ridica în fața editorului (cum bine spune dînsul într-un loc citat mai la începutul studiului nostru) responsabilități sporite și chiar speciale. Se mai cuvine luat în considerare și progresul cert pe care munca de editare și viziunea științifică asupra istoriei literare l-au înregistrat la noi, precum și creșterea corespunzătoare a exigențelor cititorilor „profani".

Ni se promit corecturi și reveniri, precizări și explicitări în viitoarele ediții (de lux și critică) — dar nu credem că este acceptabil ca un cititor obișnuit să fie obligat a cumpăra trei ediții din opera aceluiași poet, pînă cînd să obțină, în fine, (!) un text corect și informații suficiente și adecvate. Acest lucru îl fac specialiștii, din stricte rațiuni profesionale. Dar Lucian Blaga trebuie să ajungă mai întîi, *integral și autentic, într-o interpretare critică științifică și completă*, la cititorii numeroși care iubesc literatura adevărată, de valoare.

Incît constatarea finală, în chip de concluzie generală a cercetării noastre, este aceea că ediția *veritabilă* a poeziilor lui Lucian Blaga *rămîne încă un deziderat*, a cărui realizare nu mai poate fi prea mult amînată și *care trebuie tratată cu maximă responsabilitate* — se-nțelege!

Monica LAZĂR

Dintr-o eroare de ordin tehnic, la prima parte a articolului *Observații la ediția Lucian Blaga: „Poezii" 1966* — vezi numărul trecut al *Gazetei literare* — au fost omise notele din subsol. Iată aceste trimiteri:

Coloana I, rînd 7, după cuvîntul *acum* — 1. Cronologic, aceste cronici și recenzii sînt următoarele: O. I., *Ediția Blaga*, Tribuna, X, nr. (47?) 7 aprilie 1966, p. 3; Achiței Gh., *Lucian Blaga, Poezii*, Luceafărul, nr. 16, 16 aprilie 1966, p. 3; Simion Eugen, *Lucian Blaga (și Ion Barbu) în ediții noi*, Gazeta literară, nr. 16, 21 aprilie 1966, p. 2; Andriescu Al., *Lucian Blaga „Poezii"*, Cronica, I, nr. 11, 23 aprilie 1966, p. 8; *Cinci critici despre Lucian Blaga* (L. Lungu, I. Oarcăsu, Al. Căprariu, D. Cesereanu, Const. Cublesan), Tribuna, nr. 19 (484), 12 mai 1966, p. 3; Grigurcu Gh., *Lucian Blaga, Poezii*, Familia, 1966, nr. 5 (9) mai, p. 2—3 (începînd cu același număr, studiul de mare finețe analitică al lui N. Balotă despre *Lucian Blaga poet orfic*) Manolescu N., *Lucian Blaga, poetul*, Contemporanul, nr. 23 (1026), 10 iunie 1966, p. 3; Oarcăsu I., *Ediții necesare*, Tribuna, nr. 24 (489), 16 iunie 1966, p. 2. (toate acestea apărute pînă la data predării la tipar a studiului nostru); Coloana II, r. 36, după cuvîntul *volum* — 2. V. mai sus cronicile și recenziile din Tribuna, Luceafărul (numai 10 poezii), Cronica, Gazeta literară.

Rîndul 37, după cuvîntul *Pustnicul* —3. Dăm paginația ediției: Lucian Blaga, Poezii, Buc. 1942.; rîndul 55, după cuvîntul *Blaga* — 4 Blaga Lucian, *Mágikus virradat*, Válogatott versek, Europa Könyvkiadó, Budapesta, 1965, 416 p (sub îngrijirea prof. S. Domokos); rîndul 66, după cuvîntul *metafizică* — 5. In recenzia semnată de P. Pascu, la volumul de tălmăciri maghiare din L. Blaga se specifică, chiar, că, pentru excelenta traducerii ei, poezia *Tristețe metafizică* trebuie să figureze neapărat într-o viitoare panoramă în limba maghiară asupra poeziei românești (*Blaga în tălmăcirea maghiară*, Luceafărul, nr. 5, 29 ian. 1966): coloana V, rîndul 16, după cuvîntul *Blaga* — 6. Poetul a expediat această copie *prof. Livia Popa din Dumbrăveni, reg. Brașov, la 15 aprilie 1951*, (data ștampilei poștale). In nici una din convorbirile ulterioare cu destinatara, L. B. nu a specificat apariția vreunei modificări în mss. său; rîndul 27, după cuvîntul *Pompei* — 7. Incît includerea acestei poezii în ciclul *Nebănuitele trepte* este, în lipsa oricărei alte lămuriri din partea editorului, arbitrară; coloana VI, rîndul 19 înainte de sfîrșit, după cuvîntul *Blaga* — 8. Această declarație a putut inspira, chiar, uneia dintre cronicarii prezentei ediții, impresia că are în față o ediție completă a operei lui L. Blaga, minus omisiunile din antume pe care le specifică la rîndul său (v. Cronica, nr. cit).

★

[9] In prima parte dăm exemplele care epuizează normele fixate de editor; în partea a doua semnalăm erori și inadvertențe care depășesc aceste norme. Pentru confruntarea antumelor am folosit consecvent ediția din 1942, specificînd, unde era cazul, forma din edițiile princeps. Pentru postumele din ediția 1962 am făcut confruntarea și cu aparițiile din periodice (prima formă din cele pe care le dăm): pentru *Alte poezii*, confruntarea se face cu aparițiile din revistele la care sîntem trimiși în *Note*.

[10] Blaga Lucian, Traduceri și errate, Tribuna, II, nr. 1 (48), 4 ian. 1958, p. 3

[11] Eminescu, M. Poezii filosofice, sociale și satirice, cu o introd. de L. Blaga, Cultura națională, 1923, nr. 5 Col Cartea cea bună, 71 p
Eminescu, M., Poezii lirice, cu o introd. de L. Blaga, idem, nr. 6,89 (96) p
Russo, Alex. Cîntarea României, cu o introd. de L. Blaga, idem, 1924, nr. 7,70 p.

[12] Eminescu, M., Opere, Buc., 1939, vol. I — Introducere. Tabloul edițiilor.

[13] V. cronica semnată de Gh. Achiței în Luceafărul, nr. 16, 16 aprilie 1966

[14] Lucian Blaga către Ion Breazu — corespondență inedită, Tribuna, 1965, nr. 19, 13 mai, p. 4—5 (amănunte în scrisoarea datată: Varșovia, 27 aug. 1927).

[15] Intrerupem aici observațiile noastre. Le socotim incomplete pe cele care se referă la Note și la Bibliografie, unde nu am izbutit să efectuăm integral verificările și confruntările trimiterilor și indicațiilor bibliografice; facem această restricție, deoarece erorile semnalate ne-au comunicat, spre regretul nostru, suspiciuni serioase asupra întregului material cuprins la aceste capitole.

[16] op. cit., p. XI.

[17] idem, p. XXXI.

[18] ibid., p. XI.

Muzeu în aer liber — Constanța

Fotografia VALENTIN HOSSU

PICASSO LA 85 DE ANI

OMAGIU

Cu Picasso mă întîlnesc în fiecare zi. În fiecare zi, în holul de conferințe al Palatului UNESCO din Paris, tragica prăbușire a lui Icar, compensată de simbolurile veșnicei fecundități umane, stă de strajă activității celui mai însemnat organism de cooperare culturală internațională. Mii de vizitatori zăbovesc zilnic în fața „zidului lui Picasso" devenit punct de reper în sediul din Place de Fontenoy și resimțit de fiecare ca un lucru familiar. Pentru milioane de oameni, inițiați sau profani, Picasso e o prezență imanentă epocii noastre, un veșnic contemporan, în accepția cea mai deplină a cuvîntului. În fiecare moment mai însemnat al prodigioasei sale evoluții, Picasso, cel care va păși peste cîteva zile, senin și puternic, pragul celor 85 de ani, nu a fost resimțit decît ca un contemporan.

Dintre toți marii artiști ai unui veac bogat în genii și străbătut de experiențele cele mai îndrăznețe, Pablo, fiul lui don Hosé Ruiz Blasco și al donei Maria Picasso y Lopez, mi se pare a fi, alături poate de Chaplin, o conștiință exemplară, care de-a lungul istoriei acestui secol a reușit să însumeze universalul și individualul într-o sinteză mereu reînnoită. Trei sferturi de secol, cu o prezență feroce în primul plan al vieții artistice, conturează personalitatea lui proteică; copil minune în Barcelona natală, din paleta căruia va izvorî o operă ce nu va înceta să încinte pe unii și să scandalizeze pe alții, Picasso își întregește aureola de patriarh al artelor frumoase cu forța unui geniu al longevității. Toate experiențele și școlile veacului au aflat în Picasso un catalizator: cubismul, suprarealismul, neoclasicismul unui artist, demne de marii înaintași din Renaștere și din baroc. Picasso a străbătut vremea sa, încărcat de rosturi tainice, îmbogățind-o și îmbogățindu-se. „Puterea poeților — spunea odată Jean Cocteau — constă în faptul că sînt multipli, neprevăzuți și insesizabili. Filozofii își construiesc opera pe o idee pe care poți oricînd s-o combați sau s-o contești. Poeții lucrează pe viața lor proprie, iar legenda ce li se țese în jur e distrusă sau stricată de un act, de un vers sau de o secvență de film, de o frază de roman. Poeții aduc totdeauna cu ei puțin mister". Misterul lui Picasso constă în a fi depășit toate încercările vremii și de a se fi depășit pe sine printr-o nemaiîntîlnită concentrare și dăruire a artei și vieții. Ermeticul și accesibilul Picasso, abstractul și liricul Picasso, narativul și conceptivul Picasso, sculptorul, gravorul, ceramistul Picasso, însuflețește ca un demiurg materia ce i se supune. Un porumbel conturat în fugă devine columba păcii în lume, o frescă țintuiește pe vecie cruzimea și oroarea războiului, un fular pictat de Picasso și vîndut la o chermesă de binefacere cîntă ca un poem... Școlile se demodează, curentele se ofilesc, vremea vine și ia cu ea cortegiul de nedreptăți, de cruzimi, de iluzii... Picasso e prezent în mijlocul veacului, el demasc, satirizează și oficiază pe altarul său o liturghie a vieții și omului. Picasso sparge tiparele și etichetele, epuizează orice exegeză și creează în libertate și bucurie ca natura — Picasso a devenit o categorie umană.

Paris, 18 octombrie 1966.

Valentin LIPATTI

PICASSO „Pictorul la lucru"

PRIM-PLAN

Se vorbește tot mai insistent, în ultimul timp, în presa occidentală de specialitate, despre o criză a cinematografului. Iată ce declară de pildă unul dintre cei mai reputați cineaști ai perioadei postbelice afirmînd cu vehemență: „Cinematograful nu mai există, e un cadavru. L-am părăsit pentru că nu sînt necrofil". La prima vedere această exclamație pare o butadă și ea aparține părintelui neorealismului italian, lui Roberto Rossellini — autorul filmelor **Paisà și Roma città aperta.**

Încă mai de mult Rossellini se declarase profund nemulțumit de starea cinematografului contemporan, afirmînd drept singură cale de regenerare a acestuia crearea unui nou gen, genul **didactic** care să corespundă noilor necesități și posibilități de informare ale epocii noastre. La începutul acestei luni a avut loc, la Paris, premiera ultimului film al lui Rossellini **Ludovic al XIV-lea** (realizat pentru Televiziune). De la neorealism la... Regele-soare e o distanță cam lungă! Această producție poate fi considerată un exemplu tipic de „film didactic" pentru că îmbină reconstituirea și respectarea extrem de fidelă a evenimentelor istorice ,cu elementele de spectacol și spectaculos necesare pentru a atrage publicul. **Ludovic al XIV-lea** este al doilea film al lui Rossellini dintr-o serie de vaste fresce despre evoluția societății umane, serie începută anul trecut cu **Epoca fierului.** Cu ocazia apariției pe ecranele pariziene a acestui film, Rossellini a făcut o serie de declarații prin care reafirma noile sale principii legate de estetica și etica cinematografului.

Într-un interviu apărut în ziarul „Le Figaro littéraire", din 6 octombrie a.c., Rossellini explică pe larg motivele care, după el, au provocat, în prezent, o criză a cinematografului. Cităm: „Am ajuns la un grad de imitație demn de maimuțe; filmele nu sînt decît o repetiție de gesturi și formule... Regizorii sînt mai rău decît croitorii. Aceștia creează moda, o alta în fiecare an. Regizorii în schimb o adoptă ca niște victime lipsite de personalitate... Filmul a devenit un fel de concurs steril între specialiști a diverse teme. Există specialistul psihanalizei, cel al alienării, cel al sentimentalismului etc"

Pe de altă parte, Rossellini condamnă acele filme care sub pretextul de a fi foarte originale și novatoare sînt inintelegibile, nedumerind și deconcertînd spectatorii: „Nu e limbaj asta, ci sofisticărie, caligrafism, prețiozitate... La fel de primejdioși sînt însă și cei care vor să dea drept limbaj nou, greșelile de ortografie și drept stil, disprețul pentru orice regulă gramaticală".

Regizorul consideră că filmul actual manifestă mari carențe în privința conținutului: „Problema cea mare o constituie tragica lipsă a unei viziuni globale a lucrurilor, tragicul refuz de a-ți asuma responsabilități cu adevărat serioase... Filmul perioadei neorealiste denunța. Atunci trebuia să diagnosticăm bolile social-politice. Acum însă diagnosticului trebuie să-i urmeze o terapeutică. Altfel totul devine un joc steril".

Plin de încredere, în ciuda frazelor nihiliste cu care începe interviul, Rossellini are o atitudine constructivă: „Sper să ajung la o schimbare, la o revoluție, sper să găsesc o cale nouă care va servi și celorlalți".

În continuare el exprimă cîteva din principiile publicate în **Manifestul** său apărut nu de mult: „Ne așteaptă o revoluție totală și nu numai a filmului dar a tuturor formelor de artă. Cei douăzeci de ani viitori se vor baza pe instruire și educație, pe facultatea de a învăța și pe arta de a preda. Singurul mijloc de a ridica progresul intelectual și uman la nivelul celui tehnic este de a ști, de a cunoaște, de a învăța. Știu că sînt un ignorant și de aceea vreau să învăț și să-i fac și pe ceilalți să participe la descoperirile mele... pentru că astăzi, metoda cea mai rapidă și accesibilă de a se instrui este imaginea".

Pentru realizarea deziderateior lui de educare a publicului și de găsire a unui nou gen și stil cinematografic, Rossellini apelează în primul rînd la televiziune, considerînd că trebuie abolită concurența și bătălia surdă care au opus și opun aceste două arte.

Manuela GHEORGHIU

VISUL UNEI NOPȚI DE VARĂ

THESEU

SILFIDA

PUCK

Schițe de **RODICA PRATO**

O AUTOBIOGRAFIE A SECOLULUI XX

Picasso a împlinit zilele acestea (la 25 octombrie) 85 de ani.

Faptul pare de necrezut și sună aproape a paradox, deoarece numai cu greu i se poate atribui o vîrstă atît de înaintată unui om care a trezit din amorțeală bătrîna artă europeană, inoculîndu-i virusul marilor cutezanțe, și care și-a asumat apoi, fără intermitențe, riscurile noii ei tinereți, identificîndu-se cu ea. În timp ce alți titani ai artei ilustrau prin personalitatea lor un moment, o generație sau o școală, Picasso își răspîndește vitalitatea asupra cîtorva generații de artiști — și la nivel universal — acoperind prin lunga lui prezență aproape suprafața unui veac.

O virtuozitate uluitoare și o extraordinară putere de muncă au făcut să fie socotit drept un „fenomen"; o țîșnire de viziuni insolite, trădînd o individualitate complexă și prodigioasă, transpuse în tipare plastice printr-un proces de creație ce anula normele comune, au făurit legenda, adesea fabuloasă, a ceea ce s-a numit „misterul Picasso"; un efort deliberat și lucid de a introduce noi legi în gîndirea și limbajul plastic — și nu numai plastic — printr-o disciplină riguroasă a muncii, mergînd pînă la o adevărată salahorie în artă, a fost taxată cu eticheta, absolut nepotrivită în cazul lui, de „aventură".

Și iată că **fenomenul, misterul, aventura** Picasso constituie astăzi, turnate în cele trei silabe ale numelui său, o efigie a veacului XX. Opera lui incită curiozitatea și interesul tuturor celor dornici să ia contact nemijlocit cu, incontestabil, cea mai simptomatică și mai tumultuoasă dintre manifestările ce-au contribuit la configurarea profilului artistic al epocii noastre. Într-o recentă călătorie în U.R.S.S., am întîlnit oameni veniți din diferite țări și străbătînd lungile distanțe pînă la Leningrad și Moscova nerăbdători, ca și mine, să „ajungă la Picasso", știind că acolo se găsesc unele colecții mai consistente din lucrările sale afectate domeniului public. Și, cu toate că atît cele două săli scunde de la un ultim etaj al Ermitajului, cît și cele două panouri de la muzeul Pușkin din Moscova, nu cuprind decît tablouri din prima epocă a lui Picasso, în special din perioada albastră, foarte caracteristică pentru personalitatea artistului, dar foarte delimitată în istoria creației sale, pe chipurile vizitatorilor se putea citi satisfacția de a fi „văzut **Picasso**-uri".

Picasso, afirmă Roger Garaudy în studiul ce i l-a consacrat nu demult (1963), „ne-a învățat să citim, în limbajul lui plastic, legea secolului nostru". El a impus o viziune nouă în artă, cu alte reguli ale creației, cu o nouă concepție a frumosului, cu alte criterii de judecată. Acțiunea lui de transformare radicală a vechilor optici și metode de interpretare a realului e atît de puternică încît s-a exercitat, mai mult sau mai puțin direct, în orice caz foarte sensibil, în toate domeniile de creație artistică. În literatură, bunăoară, de la monologul interior de tip Joyce, devenit notoriu după intervertirile operate de Picasso în pictură, pînă la „noul roman", se poate urmări o repercusiune radială a viziunii picassiene (și nu e lipsit de interes să amintim că Picasso și-a încercat puterile și în arta cuvîntului, prin piesa **Le désir attrapé par la queue,** publicată în 1945, avînd ca tematică experiențele amare din cursul celui de al doilea război mondial și fiind scrisă la modul în care avea să se afirme peste cîțiva ani teatrul lui Eugen Ionescu.) În muzică, introducerea zgomotelor în limbajul armoniilor sonore (Darius Milhaud) era, desigur, la timpul respectiv ,o convergență a „fărîmițării" efectuată în plastică de Picasso. El își întinsese antenele chiar în arhitectură, preconizînd cîndva o clădire a cărei fațadă să reprezinte relieful unei figuri de femeie; ca să nu mai vorbim de pictură și sculptură, unde cele mai pretins „originale" excentricități de azi (nonfiguративul, abstracționismul, popartismul etc.) nu sînt decît poncife ale unor amuzamente practicate în anumite momente de Picasso — ca un fel de „autopedepsire", remarcă un biograf — și abandonate apoi numaidecît de el.

Dar aportul revoluționar al lui Picasso, acțiunea lui de „distrugere" a tiparelor vechi nu implică nicidecum atentarea la valorile definitive cîștigate în decursul timpurilor; tocmai dimpotrivă, el este animat de voința de a îmbogăți patrimoniul artei cu noi cuceriri, pornind adesea de la izbînzile necontestate ale marilor maeștri. În mod intenționat, el a reluat de multe ori teme din repertoriul clasic al picturii și le-a tratat într-o viziune proprie, corespunzătoare sensibilității și neliniștilor omului modern. A făcut caducă funcțiunea narativă a picturii („arta modernă nu povestește", observa Malraux), expurgînd-o de anecdotic și lirism gratuit, pentru a stimula actul activ al gîndirii, pentru a ajunge la răspunsuri și afirmări, la rechizitorii chiar, angajînd vasta problematică a epocii sale. Picasso nu e un pictor în înțelesul scolastic al cuvîntului; el sacrifică și violentează frumosul în accepția consacrată a noțiunii și duce epurarea formelor pînă la a nu mai rămîne din ele decît scheme, în profitul conținutului grav și tulburător al ideii exprimată prin linie și culoare. N-a dat niciodată sfaturi, nu și-a teoretizat niciodată arta, dar unele din replicile lui tranșante au, sub aspectul lor de butade, profunditatea unor profesiuni de credință. Astfel, o dată, în fața unei minunate privelști pe care o admira de la fereastra atelierului său, a exclamat: „Un asemenea peisaj ar fi bun pentru cineva care ar fi pictor", accentuînd prin aceasta refuzul de a se limita la simpla aptitudine de reflectare mecanică a naturii. Și altă dată declara: „Ar trebui să li se scoată ochii pictorilor, ca sticletilor, ca să cînte mai bine", adică să vadă dincolo de aparența lucrărilor, de contiguitatea fenomenelor exterioare, substanța, esența.

O robustă și sănătoasă vocație de creator l-a ferit să cadă în prăpastia modurilor arbitrare de expresie, ocolind halucinația, delirul, absurdul sau exploatarea inconștientului, promovate de suprarealiștii ce-au încercat să-l atragă în cîmpul lor, ori „interioritatea" pretextată de abstracționiștii ce-i invocau adesea numele, menținîndu-se la nivelul unei arte menite să exprime aspirațiile fundamentale, artistice și spirituale, ale omului. Chiar atunci cînd arta lui e populată de „monștri" și dezagregări deconcertante — figurări ale epocii pe care a parcurs-o — ea se hrănește din ceea ce e mai viu și mai dramatic în om, și nu întîmplător maestrul preferat al lui Picasso a fost genialul său compatriot Goya.

Picasso, prin opera lui, este profund ancorat în solul vremii sale, pe care a ilustrat-o magistral, ca nimeni altul. „El n-a scăpat de niciuna din neliniștile ce zguduie omul modern". Pe această idee își axează Antonina Vallentin excelenta biografie consacrată artistului (**Pablo Picasso**, Paris, 1957), lucrare ce rămîne capitală pentru înțelegerea și cunoașterea lui. Într-adevăr, de la **Domnișoarele din Avignon** (1907), ce marchează o piatră de hotar spre deschiderea noilor concepții de ordin formal ale artei contemporane, trecînd prin **Guernica** (1937), considerată drept una dintre cele mai răscolitoare opere ale veacului nostru, și pînă la **Masacru în Coreea** (1951) sau **Războiul și Pacea** (1953), în care acuză cu vehemență primejdia unui cataclism termonuclear, Picasso a împărtășit tot zbuciumul și a transpus în pictură toate dramele epocii lui, încît opera sa poate fi privită, pe drept cuvînt, ca o autobiografie a secolului XX, așa cum a și fost caracterizată.

La cei 85 de ani pe care îi împlinește acum, cel mai potrivit elogiu ce i se poate aduce sînt însăși cuvintele pe care creatorul celebrei **Colombe** le-a rostit cîndva cu o fermitate de tînăr apărător al păcii: „Am socotit totdeauna și socot și astăzi că artiștii care trăiesc și lucrează cu valori spirituale, nu pot, nu trebuie să rămînă nepăsători în fața unui conflict ce pune în pericol cele mai înalte valori ale omenirii și civilizației".

Asemenea cuvinte definesc, în pofida oricăror dificultăți ce mai pot sta în calea înțelegerii și accesibilității operei lui, un creator investit cu un înalt mesaj uman, un artist al cetății.

Pericle MARTINESCU

În lume, o vioară

Era pe inserate în răspîntia europeană a expresului care tăia pe din două Europa dinspre noi spre apus și din Carpații cărămizii spre întinderile nesfîrșitului violet-amurg. Era ceasul gîndurilor alergătoare spre ținta unui drum la capătul căruia reîntîlnirea cu Luvrul și Madeleine, cu Venus și Brâncuși urma să reîntregească cel puțin o amintire dacă nu să zgîndăre o pană înmuiată mai de mult în călimara de cristal a Luteției parisiorum...

Era în clipa întoarcerilor unor gînduri acasă, unde lăsaserăm, între frunze stacojii, albele buchete reînflorite în castani.

Dar, pe cărarea vișinie de velur a vagonului nostru călător s-a deschis o ușă ca dintr-o firidă ascunsă, apărînd subit un chip și un surîs chemat parcă să rupă așteptările somnolente intrate din peisajul întunecării în sufletele noastre.

O rostire caldă și un cuvînt frumos într-o întortochere de conversații, cînd germane sau franțuzești, cînd aspre sau dulci, cînd mai înțelese sau total neînțelese: era vocea unui om, care se ghicea a fi subtil, generos și colorat în nuanțele vorbirii. Se înțelegea omul a fi delicat în simțire, cu frăgezimi de cîntec de vioară în el: omul era un artist iar vioara lui se chema Ion Voicu...

Plecat să încinte auzul lumii, de astă dată exigentul public german, violonistul urma să concerteze la München, invitat al Radioteleviziunii...

Emoționat de întîlnirea nouă, cu un public nou, artistul ducea cu el și sensibilitatea fină a publicului nostru, căruia vioara lui îi dăduse în repetate rînduri fiorii artei legănate pe arcuș.

Trezit din amorțeala unui drum de kilometri cenușii, condeiul era gata să comită și stupidele indiscreții ale unui interviu improvizat. Dar toate întrebările s-au frînt înainte de a supăra surîsul discret al călătorului, printre ceilalți, anonim. Nimeni nu știa că la ușa de la capătul vagonului își odihnea emoțiile românașul care ocolise aproape întreg pămîntul cu cele 7 note cîntate cînd visător și cînd răzvrătit, cu pasiune, cu suferință, cu dragoste, cu lacrimi, cu întreaga frumusețe și adîncime a sufletului poporului românesc, grămădită pe undeva prin cugetul lui de mare artist.

L-am rugat să ne arate scula cîntecului suav, al suspinului murmurat și al dezlănțuirilor furtunoase: un Stradivarius peste care timpul nu lăsase decît ușoara ștersătură în luciul lemnului, a mîinilor care au cîntat vioara. Ca lespedea roasă de apăsarea genunchilor căzuți în rugăciune sute de ani în vechile catedrale, gîtul viorii, unde lemnul sunător se înconvoaie ca un melc, purta semnul de catifea al mîinii care a ridicat-o ca o undă de nemaiștiute mii de ori deasupra inimii, să cînte.

Voicu a mîngîiat-o cu ochii, cu pipăitul fin al degetelor, cu dragoste, cu pricepere, cu emoție: vioara era el și artistul transpus în acest diavolesc și îngeresc instrument devenise înger și diavol, plin de lumină și scîntei, gata să izbucnească în fantastica lui trecere dintre oameni în geniu. Cu același surîs cu care ne întîlnisem înainte cu cîteva ceasuri ne-am despărțit: el cobora în orașul care-l aștepta cu bagheta marilor concerte ridicată, pe cînd noi treceam mai departe în noapte spre lumină.

Seara concertului era marți, o zi din calendarul lui septembrie. Simțeam prin aer și auzeam prin haosul de piatră și beton cîntarea... Din Parisul care ne cam întîmpinase cu duhul toamnei rece și care, iubite Voicu, te cunoaște, și te respectă, te îmbrățișam, bănuindu-te încărcat cu aplauzele pe care în toată lumea le meriți cu prisosință. Și te sărutam cu ochii închiși, ca ori de cîte ori te ascultăm sau îți simțim struna viorii sufletului dumitale prin care cîntă și toți meșterii necunoscuți de odinioară ai poporului nostru, pe care îi porți astăzi peste mări și țări, deodată cu inima, cu surîsul, talentul și vioara dumitale.

Baruțu T. ARGHEZI

Din ciclul FAMILIA • de IULIAN OLARIU

PROBLEME ACTUALE ALE CRITICII LITERARE

EFIGIE ŞI REVERS

Dialog: TOMA PAVEL — CORNEL REGMAN

(Urmare din pagina 1)

prin fericita împrejurare a unei forţe de creaţie nediminuate — spiritus rector al generaţiei tinere. Din acest punct de vedere privit, călinescianismul e mai mult decît calitatea unei opere de a fi foarte personală şi exemplară, el este sau a fost pînă de curînd conştiinţa de sine a literaturii române concentrată într-un nume, aşa cum gresia din traista lui Făt-Frumos nu e altceva decît fostul şi viitorul munte. Aşa stînd lucrurile, călinescianismul e, fireşte, şi o situaţie-limită, şi ca în orice situaţie de acest fel, ceva a devenit excesiv, ieşit din linia firească de evoluţie, şi cred că în acest punct se cuvine să fie examinate şi consecinţele ce decurg din practicarea a ceea ce concomitent a devenit şi un fel de cult, unică autoritate într-o mie şi una de probleme şi totodată un fel de tic cultural. Ne apropiem astfel de ceea ce constituie obiectul întîlnirii noastre, regăsit de mine după lungul dar, cred, nu şi inutilul ocol făcut.

TOMA PAVEL

Dimpotrivă, un ocol foarte util! În anii cînd am făcut facultatea am avut printre profesorii de literatură mai puţine stele de mărimea fostului de admirat. Nu-l voi uita însă pe regretatul Tudor Vianu. G. Călinescu era mai retras (deşi scria cu regularitate o *Cronică a optimistului* la *Contemporanul*), apărea mai rar în public. Venise vremea urmaşilor lui, a discipolilor care îl luminau „cu o făclie respectuoasă" (cum spusese chiar maestrul, la sărbătorirea vîrstei de 60 de ani), sfîrşitul de drum. Urmaşi de mai multe generaţii ei înşişi, crengi diferit crescute din acest puternic trunchi. Cei mai vechi „călinescieni" nu sînt chiar foştii lui elevi, Al. Piru şi Adrian Marino? Al. Piru a păstrat de la Călinescu erudiţia colorată care dă istoriei literare viaţă, împreună cu atitudinea de prefăcută naivitate în faţa obiectului studiat, în care Piru sesizează cu fineţe amestecul de învechire şi de prospeţime. Tehnica citatului este şi ea asemănătoare la Piru şi la Călinescu, la fel plăcerile bibliografice, filiaţiile hazardate, preocuparea pentru amănuntul care învie epoci apuse. Iată o frază despre tatăl lui Conachi din *Literatura română premodernă*: „Trăise cu saltanat şi ighemonicon, adunînd şaluri şi arme turceşti şi făcînd mari vînători cu cîte 40 de arnăuţi, cu ogari şi cu socoli, după moda medievală". E aici asimilată, ca şi la Călinescu, tehnica stilistică a unor prozatori ca Odobescu sau Ion Ghica. Dar Al. Piru nu este totuşi un discipol stînjenit de fidelitatea pentru maestru! Rămîne personală pentru acest cercetător erudit şi fin cititor un scepticism absolut diferit de exploziile de entuziasm sau de dispreţ ale lui Călinescu, un fel de nepăsare indulgentă pentru autorii studiaţi. A. Marino este, ca şi Al. Piru, „călinescian" în istoria literară, nu şi în critica literară. *Viaţa lui Macedonski*, această reuşită recentă, mi se pare şi ea tributară spiritului călinescian, deşi de această dată prezenţa „călinescianismului" este mai diluată. Filolog şi erudit remarcabil, ca istoric literar Marino e totuşi un sentimental care pune totul la inimă. Ironia şi aciditatea lui Călinescu au dispărut, lăsînd loc desfăşurării liniştite, moldoveneşti, a unei biografii părtinitoare şi amănunţite. Evocarea lui Macedonski „în sens moral", cum spune chiar d-sa, trădează o încredere plină de dragoste pentru autorul urmărit. Mai tînăr, dar format tot ca discipol direct, este Marin Bucur. D-sa are de la maestrul său tendinţa spre multilateralitate: se ocupă cu istoria literară, cu folclorul, cu stilistica şi critica literară, iar recent şi-a încercat norocul şi în roman. În critică, Marin Bucur aminteşte de entuziasmul călinescian, convertit în cazul de faţă în plăcerea — uneori necontrolată — a folosirii cuvintelor răsunătoare, cu elan baroc, cum atestă de pildă acest mic fragment dintr-un articol despre Nichita Stănescu: „Cunoaşterea e o străpungere de cercuri aristotelice, universul o îmbucare de sfere, adică o geometrie desfăşurată la infinit..."

O altă serie de „călinescieni" — pentru care însă raza iniţială, trecînd prin diferite filtre, a mai pălit — a apărut în deceniul trecut. Mă refer la un anume tip de critică, neconsolidată ştiinţific, care din cauza aceasta n-a ajuns niciodată să fie o critică marxistă propriu-zisă, ci una destul de impresionistă, împovărată însă cu draperii sociologizante. Cei care îl dădeau ca exemplu pe Gherea şi pe Ibrăileanu, îl imitau, stîngaci, tot pe Călinescu. Stilul acestei critici medii, şi astăzi destul de răspîndită, dar mult mai bine îmbrăcată, este cam următorul (despre Cezar Baltag): „Clasicismul solar a lăsat un nucleu de concentrare, nu mereu realizată, dar pe care o bănuim profundă. Baltag e un apolinic cu aripi romantice" etc. Sau alt exemplu: „G. Călinescu este un romantic care elinizează, după cum Al. Philippide este un romantic care spiritualizează". Jocul cu termeni destul de stabili ai morfologiei culturii e un obicei al lui Călinescu, numai că ceea ce părea asociaţie bizară era, în scrierea marelui om, alianţă bine gîndită cultural sau ironie. Atribuţiile nechibzuite aparţin urmaşilor.

Acest fenomen de „golire" treptată de sens a cuvintelor, poate nelinişti pe semantician. Ce pare să se întîmple? Cînd aruncă George Călinescu cu unul din diferenţiatele sale fulgere, acesta pică direct pe obiect, luminîndu-l sau prefăcîndu-l în scrum. Stăpînind limba în toate varietăţile şi stilurile ei, Călinescu îşi îngăduie un joc de o lărgime şi de o precizie neobişnuită. Orice cuvînt foloseşte Călinescu, sensul este ţintit exact: cuvintele vechi, parfumate, întorsăturile arhaice, diversitatea orală şi ironică a limbii o stăpîneşte la perfecţie scriitorul; neologismele, terminologia culturală sînt binecunoscute de omul de cultură. Dacă scrie: „Nenorocul lui Alecsandri a fost că Eminescu a supt toate fluidele, toate elementele metafizice, lăsînd numai materialul biografic, care însă este redus". Călinescu nimereşte întocmai obiectul, cuvintele lui au sens complet, iar marea amestecătură de neologisme, cuvinte [illegible], ironii, expresii fine [illegible] de talentul personal al maestrului, de [illegible] re de „ineiabil". Nu va contesta nimeni că stilul criticii lui Călinescu e o sinteză unică şi că, venind după Călinescu, este cu neputinţă să scapi influenţei acestei sinteze, uneori mai puternică decît voinţa sau controlul. Este însă foarte importantă, în receptarea acestei influenţe, grija pentru ce „inefabilul" călinescian să nu se transforme, în scrisul altuia, în mină [illegible] greşeală. Discipolii lui Călinescu nu au siguranţa maestrului lor, terenul lor nu este atît de întins, ei nu stăpînesc „cuvintele" cu aceeaşi magnanimitate. Puţini au o cultură la fel de serioasă şi o intuiţie la fel de sigură. Imitînd stilul lui Călinescu, mai ales în critica literară propriu-zisă, multora li se întîmplă să trăiască pe seama substanţei culturale a lui Călinescu. Mima siguranţei şi fanteziei călinesciene e ţinută în viaţă de un fel de transfuzie de cultură: cuvintele, adică, mai exact, categoriile folosite de discipol nu trimit *direct* la obiect, ci fac un ocol prin sinteza lui Călinescu. Paradoxal, opera transparentă şi spontană a marelui critic serveşte ca mijloc de opacizare a intenţiilor discipolilor. Dar ocolul nu vădeşte vitalitatea acestei intenţii, ci tocmai anemia ei. Din deschizător de drumuri, din învingător al rutinei şi profet al „inefabilului" şi spontaneităţii, Călinescu devine, astfel folosit, „du tout fait". „Călinescianismul" în critică este, de fapt, un anti-călinescianism!

Şi încă ceva! „Eliberarea" adusă de Călinescu în critică se transformă, pentru oameni mai puţini siguri pe sine, în anarhie. Imaginea lui Eminescu sugînd „fluidele inefabile" (din citatul de mai sus) e o imagine liberă, dar exactă. C. Baltag — *apolinic cu aripi romantice* sau *cercurile aristotelice* şi *îmbucarea de sfere* mai înainte citate sînt însă expresii haotice, în care zburdălnicia centrifugă a asociaţiilor nu e legată, ca la Călinescu, de forţa centripetă a unei intuiţii sigure.

Două ultime observaţii aş dori să fac în legătură cu *Pseudopostfaţa* la volumul *Lecturi infidele* al tînărului şi talentatului Nicolae Manolescu. (Acest volum a fost mult discutat, semn sigur al valorii sale.) Cum am scris într-o cronică recentă, la *Tomis*, şi cum a arătat şi Al. Piru în revista *Ramuri*, N. Manolescu este unul din cei mai tipici „călinescieni". E adevărat, dar pentru că scrisul lui Manolescu mi se pare de o calitate deosebită, obiecţiile pe care le voi aduce sînt legate de probleme teoretice. Mai precis, de o atitudine teoretică, implicită oricărui „călinescian", dar pe care o enunţă *Pseudopostfaţa* „justificată" explicit. Specialistul în literatură, susţine Manolescu, nu citeşte literatura, ci scrie documente despre ea. Activitate utilă dar nu suficientă. Istoria literară ca disciplină, fiind pozitivistă, nu va putea îmbrăţişa în întregime istoria literară ca obiect. E nevoie, în plus, de critica literară. Dar opera literară neavînd un obiect, critica literară nu va fi explicativă; realitatea [illegible] a operei depăşind de lectura care o „inventă", critica va fi o lectură infidelă. (Poziţia seamănă cu cea a neocriticii franceze, expusă de Roland Barthes în controversatul pamflet *Critique et vérité*. Iată cum se înfăţişează croceanismul moderat cu structuralismul extremist!) Sînt întru totul de acord cu N. Manolescu în ce priveşte neputinţa pozitivismului. Dar *istoria culturii* ne-pozitivistă există! De la *Principiile de istoria artei* ale lui Wölfflin, apărute acum jumătate de secol, şi încă mai la origine, de la Dilthey încoace, morfologia culturii a izbutit să se închege într-o disciplină coerentă şi puternică, deocamdată singura în stare să ţină piept pozitivismului în acest domeniu. Numai că lectura infidelă nu poate fi justificată în această disciplină al cărei scop nu este „crearea" de sensuri, ci înţelegerea istoriei spiritului. Deci lectura infidelă nu este singura alternativă în faţa pozitivismului, şi pe această linie necesitatea ei nu se poate demonstra.

Dar infidelitatea lecturii nu poate fi cerută nici de structura „ne-obiectivă" a operei literare. Ontologic vorbind, opera literară nu este totuşi posibilitate pură! În opera literară, structura obiectivă (care nu e o simplă iluzie, provocată de datele fizice, externe, cum crede Manolescu) e formată de *orientarea* intenţiei estetice, de la sunet spre sens. Sunetul (mai larg vorbind, stilul) nu e perfect analizabil, şi nici sensul nu e hieroglifă pură. Unitatea operei literare e dată de „direcţia" artistică, care începe încă din structurarea specifică a „sunetului" şi se continuă înspre sens, cu acelaşi elan. Perspectiva pe care o deschide opera literară e, desigur, nesfîrşită. Dar *unghiul de deschidere* către această perspectivă are două laturi şi un anumit număr de grade. Structura unei opere literare este deci sistemul anumit de canale (de pîrtii, de vectoare) pe care *intenţia artistică e îndreptată spre nesfîrşit*. (Unora această nesfîrşire li se pare o perfecţiune, alţii văd aici limitele cunoaşterii artistice). Critica ar trebui deci să fie nu infidelă, ci de două ori fidelă: o dată unităţii operei literare, deci coerenţei nivelelor ei şi încă o dată unicităţii ei, adică unghiului specific de deschidere spre nesfîrşit. Criticul nu „inventă" o realitate infinită [illegible] în operă, ci se lasă condus de structura reală a operei pe care o înţelege (dacă o înţelege!). Critica este deci „adecvată" sau nu, dar niciodată „creatoare" la acelaşi nivel cu opera. Iar critică definitivă nu se poate face pur şi simplu, cum nu se poate face istorie definitivă, psihologie definitivă sau lingvistică definitivă. Dar cum poate fi dedusă din perfectibilitatea unei ştiinţe, cerinţa infidelităţii faţă de obiect?

CORNEL REGMAN

Cele spuse mă fac să mă gîndesc că stilul e departe de a fi unicul domeniu de manifestare a servituţilor sau semiservituţilor înt-ale „călinescianismului" pentru o seamă de urmaşi. Propriu-zis, în cazul lui N. Manolescu mă deranjează să întîlnesc particularităţile „discursului" călinescian, dar şi mai mult, să întîlnesc rostite, în maniera maestrului, opinii de-ale lui abia modificate, puncte de vedere cutezătoare dar tot pe-atît de cutezător însuşite, interpretări de mult ştiute, încărcate de toate prestigiile autorităţii înaintaşului. Eu cred că istoria literară nu are nevoie de gesturi în dublu exemplar. Dacă despre pillatiana Aci sosi pe vremuri... *nu ai altceva de spus decît că „nu mai trebuie dovedit din nou, e capodopera lui Pillat" (G. Călinescu spusese: „Capodopera lui Ion Pillat este* Aci sosi pe vremuri...*), cel mai indicat lucru e să părăseşti acest unghi prea favorabil receptării ecourilor şi să te situezi într-altul mai ferit. De altfel, lecturi creatoare pe tipare demult cunoscute — nu e aceasta o contrazicere violentă? Sînt convins că despre Ion Pillat se poate scrie şi altfel decît defilînd de-a lungul operei (metoda preferată a lui G. Călinescu), mai ales că un eseu trebuie să fie cu totul altceva decît un capitol într-o sinteză de istorie a literaturii.*

Dacă în ce priveşte citarea opiniilor lui G. Călinescu în cele mai diverse ocazii, în cronici dramatice, literare, cinematografice etc., nu am să fac nimănui un reproş, Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent *fiind totuşi, deşi rară, cartea cea mai accesibilă intelectualilor şi cea mai completă ca volum de informare şi densitate a interpretării cu privire la literatura română (cărţile unor Lovinescu, Perpessicius, Cioculescu etc., de mult neretipărite, sînt greu de găsit), mi se pare anevoie de calificat atitudinea acelor critici şi istorici literari pentru care G. Călinescu e unicul lor literar meritînd să i te asociezi sau de care, eventual, să încerci a te disocia. Cred că aţi intuit foarte bine caracterul paradoxal al unei anumite critici care călinescianiza pe un fond sumar de principii rău asimilate, îngust aplicate. Critică sociologică mai adîncă, cu înţelegerea nuanţată a problemelor de morfologie a culturii, se poate întreprinde şi ar umple un gol apreciabil în acest domeniu de cercetări, dar ea pretinde criticului ceva mai mult decît asimilarea cîtorva generalităţi şi metode de lucru, şi anume cunoaşterea intimă a culturii noastre, a particularităţilor distinctive ale poporului român şi a dezvoltării lui, a instituţiilor lui specifice etc. O critică marxistă nuanţată nu poate face abstracţie de aceste realităţi complexe, greu sesizabile. Pe de altă parte, nici recurgerea unilaterală la G. Călinescu nu e totdeauna operantă în acest domeniu, căci exceptînd cîteva categorii: balcanism, literatură munteană, moldovenească etc., foarte productive de altfel în critica noastră, foarte întemeiate în acelaşi timp, o seamă de realităţi ideologice, spirituale şi morale cu rădăcini în istoria şi realităţile naţionale şi sociale şi cu răsfrîngeri semnificative în actul artistic, n-au stat decît în mai mică măsură în atenţia marelui critic. Demersul critic călinescian, unilateral înţeles, a avut chiar darul — aş putea spune — de a descuraja iniţiativele în această direcţie, şi proba că multe lucruri au rămas nespuse sau nu îndeajuns de concludente, e făcută de numeroase pagini ale* Istoriei literaturii: *un Slavici, Agîrbiceanu, Lucian Blaga — şi nu numai ei — ies împuţinaţi din sinteza călinesciană, marile curente de idei apar insuficient tratate, iar investigaţiile în ceea ce aş numi starea de spirit a unei generaţii, a reprezentanţilor unor tendinţe etc. lipsesc de cele mai multe ori. Într-un articol recent din* Astra *(nr. 4), N. Manolescu se ridica împotriva multelor monografii consacrate unor scriitori, apărute în vremea din urmă. Dar monografia e o idee şi o preferinţă călinesciană, încît atitudinea discipolului nu poate fi calificată altfel decît ca o gravă insubordonare! Vorbind serios, ceea ce ne lipseşte nu sînt volumele de eseuri, articole şi cronici literare (sperăm că editurile le vor tipări în continuare, pentru că şi ele sînt utile), ci — aş spune — acel gen de cercetări (foarte ne-în spiritul lui G. Călinescu) privind anume trăsături ale literaturii noastre în diferite epoci, anume probleme specifice, direcţii şi tendinţe, prilejuri deopotrivă pentru o eseistică de idei generale substanţiale, cît şi pentru cercetări concrete investigînd terenul pas cu pas. Mi se pare semnificativ că o iniţiativă creatoare ca* Arta prozatorilor români *n-a găsit consimţămîntul deplin al lui G. Călinescu, deşi în domeniul respectiv şi în altele înrudite utilitatea unor astfel de lucrări e în afară de orice discuţie.*

Dar chiar pe terenul criticii valorificatoare, îmi apare evident faptul că multe dintre judecăţile călinesciene — douăzeci şi cinci de ani după rostirea lor — nu mai pot fi preluate fără a le asimila unor moduri de critică tot atît de expresive, dar parcă mai dinamice şi mai filozofice, mai puţin drapate în plastica de velururi atît de proprie stilului şi modului de critică călinescian. Vreau să spun cu aceasta că în critica pe care o facem trebuie să se vadă mai fără prejudecăţi şi false sfieli punctele de vedere ale timpului nostru şi, chiar mai mult, ale unui nou tip de homo cogitans, *în plină consolidare. Aceste puncte de vedere sînt altele azi, la noi, decît ale generaţiei de critici de acum treizeci de ani, după cum pe un plan mai larg, alta e şi literatura lumii în care se mişcă omul zilelor noastre.*

Cred că n-aţi greşit amintind la începutul discuţiei despre necesitatea de a se medita la abordarea şi a altor filiere şi linii de continuitate, decît cea călinesciană. O cultură vie caută mereu, reface itinerarii şi le continuă. Nutresc convingerea că în critica noastră nu va fi stăpînă unilateralitatea, şi că ea îşi va dobîndi grabnic deplinul echilibru.

Piatra Teiului-Bicaz

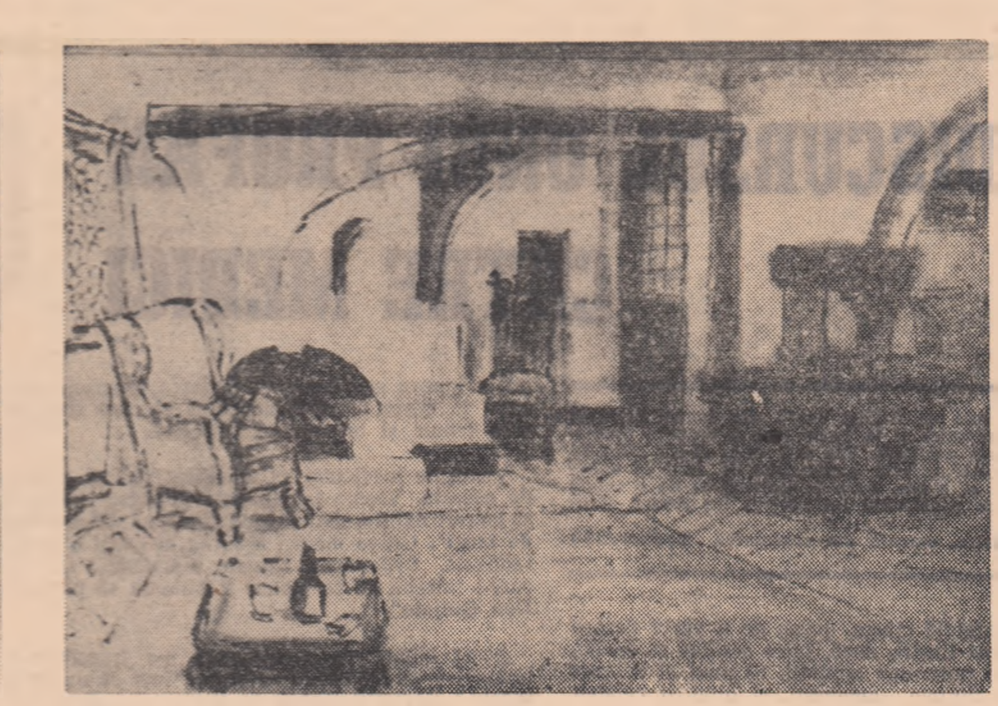

Interior

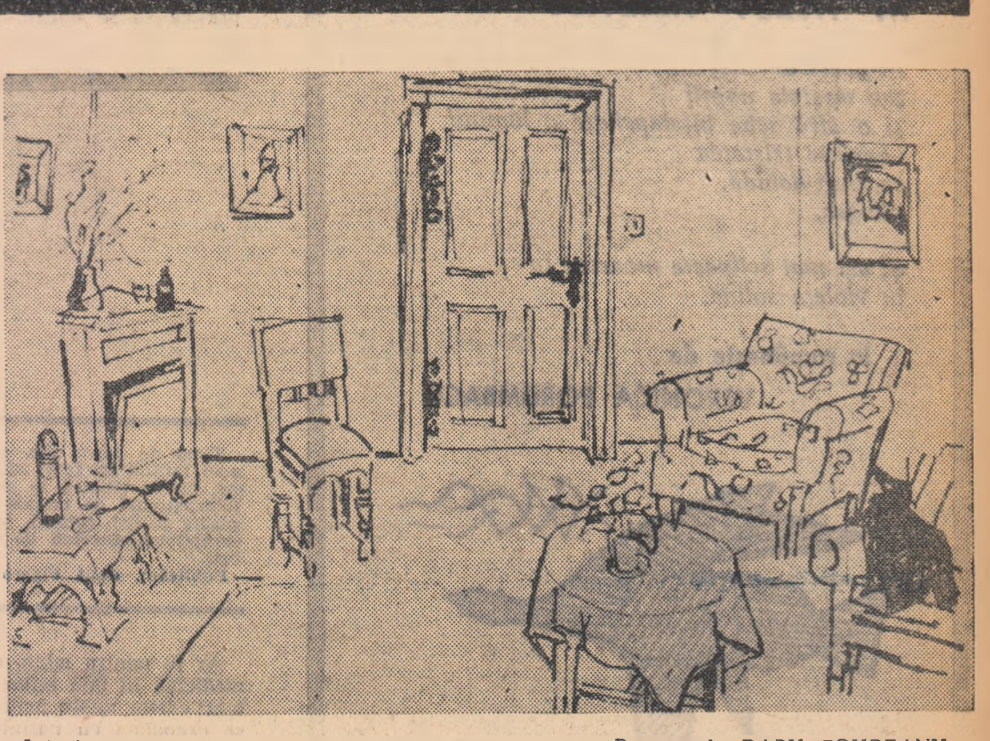

Interior

Desene de RADU BOUREANU

POŞTA REDACŢIEI de REMUS LUCA

TUDOR ION — **Turda**: Promiteţi să oferiţi cititorilor aspecte din viaţa unor oameni şi locuri „care încă n-au intrat în literatură". Intenţie lăudabilă, care, după opinia noastră, aveţi posibilitatea s-o realizaţi. Din cele două schiţe trimise însă, specificul locurilor şi al vieţii oamenilor la care vă referiţi lipseşte cu desăvîrşire. Subiectele lor nu sînt deloc originale. Magica vrajă a primei sărutări sau înstrăinarea fără motiv a îndrăgostiţilor a fost destul de des tratată în literatura noastră, de la Coşbuc încoace. Schiţele trimise rămîn simple exerciţii care pentru dumneavoastră personal îşi au importanţa lor, ajutîndu-vă să vă limpeziţi, să învăţaţi ce anume să selectaţi din realitate, cum să povestiţi ş.a.m.d. Ceea ce v-am recomanda pentru viitor, să vă îndreptaţi atenţia spre o tematică mai din zilele noastre, căutînd subiecte specifice lumii în care trăiţi. Mai trimiteţi.

D. T. BOLDUR — **Bucureşti**: Încă n-am putea vorbi de un progres vizibil în celelalte două schiţe trimise. Lucrările dumneavoastră încă se mai resimt de pe urma descriptivismului de calitate îndoielnică, a dialogurilor discursive, artificial construite, care înceţoşează subiectul. Căutaţi să vă exprimaţi mai simplu, să povestiţi mai direct şi nu mai umblaţi după tot felul de zorzoane stilistice, fiindcă nu folosesc la nimic. Mai trimiteţi.

TASE DIN CONSTANŢA: Din cele opt schiţe trimise, însoţite şi de o „ars poetica" destul de corect concepută, am tras concluzia că aveţi multe lucruri interesante de spus, dar din păcate încă nu ştiţi cum. Încă nu ştiţi deosebi subiectul unei simple snoave de o dramă, sau, ca să ne exprimăm în stilul dumneavoastră „subiectul luat din real, imaginaţia îl ţese" anapoda. Aşa în „Platforma" — o glumă mult lungită, aşa în „Sultana", un subiect care povestit simplu ar fi dat o schiţă impresionantă. Poate că în domeniul schiţei satirice să aveţi mai multe şanse. Încercaţi. Sfaturi? Căutaţi expresia simplă, povestirea cursivă, evitaţi fraza afectată şi dialogul preţios. Mai aşteptăm şi alte încercări, cu rugămintea să le transcrieţi mai îngrijit.

LIVIU II: Cu privire la desene n-avem căderea să ne dăm părerea. Ni se par destul de modeste. Schiţa „Prima şi ultima întîlnire" ni se pare interesantă. Scrisă cu nerv, cu abile alternări de planuri, ar fi meritat un subiect mai acătării. Aşa, se pare că urmărit de ideea unei construcţii frumoase, care să-ţi fure privirea, aţi uitat că aveţi nevoie şi de cărămizi. Ar fi bine ca, începînd lucrul la o schiţă, să vă gîndiţi întîi **ce anume** vreţi să comunicaţi şi numai după aceea **cum** să scrieţi. Probabil că aţi avea mai mult succes.

TEOFIL SCRUNTARU — **Mediaş**: Lunga nuvelă „Fata fetei ce-am iubit", melodramatică, plicticos lungită, plină de dialoguri inutile, care nu exprimă nimic, nu ne-ar fi determinat la un răspuns mai detaliat, dacă n-am fi descoperit şi cîteva pasagii care trezesc speranţe. Cînd descrieţi direct o acţiune, un fapt, cînd pe-alocurea, îi lăsaţi pe oameni să vorbească firesc, natural, parcă se încheagă o frîntură autentică de viaţă. Cîteva recomandări în plus: cînd urmăriţi dezvoltarea unui conflict, nu-l supraexplicaţi; cînd v-aţi fixat o acţiune n-o supraîncărcaţi iscînd noi conflicte, pornind noi acţiuni; debarasaţi-vă de descriptivism şi de afectare. Chiar şi schiţa „Instructoarea de paraşutism" se resimte de tendinţa dumneavoastră de a supraexplica absolut totul, chiar şi lucrurile care se înţeleg de la sine.

I. M. Leca — Argeş: Niculina Buzatu — Sighet — Mai trimiteţi.

Lacrima Mărgăianu — Cluj; C. Labiş — Tazlău; Ionică Ciurci — Beiuş; C. Ciubotaru — Turnu Măgurele; Lorica Hrib — Iaşi: Florin Iordan — Bucureşti; Ana Maria Stănescu; R. Ghiaţă — Constanţa: Carslad — Bucureşti; Reviol — P. Neamţ; George Enache — Slatina; Gina Văcărescu — Bucureşti; Nicu Sima Vasilescu — T. Măgurele; Aurel Arişanu — Braşov; Mihai Bădeanu — Tecuci; I. Popescu-Costeşti — Bucureşti; C. A. Zenovianu — Ineu; Sabin Stejnan — Reşiţa: Deocamdată, nu!

SENTIMENTUL PLENITUDINII

(Urmare din pag. 1)

cutia, întrucît o consider pe cît de înţeleaptă, pe atît de interesantă.

— Prefer acest Riesling sec.

— Dar, tovarăşe secretar general, Muscatul este medaliat.

— Bine, bine, medaliat o fi el, dar achiziţionat va fi celălalt, chiar dacă n-are medalie. Că e mai bun.

— Asta e adevărat. Rieslingul e mai bun.

— Vinurile voastre sînt bune dar neîndestulătoare. De exemplu, aveţi voi atîtea vinuri încît să puteţi îndestula pe oţelarii de la Hunedoara?

— Nu, încă nu avem.

— Dar aţi putea avea?

— Da, am putea.

— Şi ce-ar fi dacă aţi putea într-adevăr?

De ce am dat toate aceste exemple? Pentru a putea, cît de cît, prefigura cercul larg, plenar, de preocupări active şi de cunoştinţe teoretice şi practice ale conducătorilor noştri de partid şi de stat, în numele aceluiaşi sentiment al plenitudinii. Am stat cu ei alături, simplu şi omeneşte. Şi mă tot gîndeam că de la alfa istoriei, curiozitatea publică a fost mereu ispitită de viaţa particulară, intimă, familiară, a marilor conducători. De la Plutarch la Ludwig, Rolland şi Zweig, condeie ilustre au pătruns în biografia lor romanţată. Şi, mă gîndeam iarăşi, care ar fi coordonatele unei biografii contemporane a unuia din conducătorii noştri comunişti? Fireşte că pe lîngă spiritul meditativ şi laborios, sînt sobrietatea şi munca, certitudinea şi perspectiva, simplitatea şi măreţia. Virtuţi de altfel omniprezente în tradiţia poporului român. Eroii Basarabi, apărători şi ctitori, Ţepeş justiţiarul, Ştefan rinascentistul, Brîncoveanu stilistul, Ioan Cumplitul pedepsitor, Cantemir umanistul, Cuza modernizatorul — cu toţii alcătuiesc o tradiţie continuă şi serioasă a unor înscăunări istorice în care, cu tristă şi fragilă excepţie a Hohenzolernilor, nu am avut regi absolutişti, ci numai conducători care îşi apărau cu hărnicie şi hotărîre nevoile şi neamul. Aceste virtuţi de gîndire statală se desăvîrşesc astăzi în ideologia justă a unui partid omogen, cu românească şi internaţionalistă prezenţă istorică, factor activ şi reputat al unităţii de gîndire şi acţiune muncitorească.

Iată unde duc valenţele multiple şi ferme ale celor două zile de călătorie prin cele două milenii de existenţă istorică a poporului nostru. În somptuosul decor al unei toamne darnice, poezia mea se sărbătorea pe sine, cu simplitate minerească şi metalurgă. Cu umărul lîngă umărul conducătorilor de partid şi de stat, aproape unii de ceilalţi încît ne vedeam pînă şi conturul cuvintelor, vizitam trecutul, prezentul şi viitorul, de trei ori întreit, al României noastre. Sub un cer paşnic, sub care s-a declarat război războiului, treceam prin lumina de miere a unui octombrie roşu românesc. Totul era o epopee în care ne simţeam eroi. Iar în faţa noastră, printre spiţele roţii lui Horia, strălucea pe cerul românesc stema de aur a secerii culcate, diagonal, pe ciocan — „Plenitudine".

PREMIUL NOBEL 1966

NELLY SACHS

Născută în Germania, la 10 decembrie 1891, Nelly Sachs a scris din tinerețe versuri și proză, piese pentru teatrele de păpuși și povestiri cu un pronunțat caracter romantic. Adevărata măsură a talentului și-a dat-o însă după experiența tristă a anilor hitleriști, cînd Selma Lagerlöf a salvat-o, împreună cu mama ei, de lagărele celui de al treilea Reich. În Suedia își publică Nelly Sachs volumele maturității: **În lăcașurile morții** (1946); **Stele întunecate** (1946); **Și nimeni nu mai știe ce a fost** (1957); **Fugă și prefacere** (1959); **Călătorie pe tărîmul fără pulbere** (1961); **Semne în nisip** (1962), (însumînd poemele dramatice). O mare parte din activitatea sa literară și-a dedicat-o tălmăcirii poeților suedezi în limba germană.

„O taină revelată, care nu are nimic de-a face cu mistificarea și falsa profunzime... aceasta e natura poeziei ei: dură dar transparentă": o caracterizare a lui Hans Magnus Enzensberger, la care subscriem.

V. P.

FLUTURELE

Ce transcendență mirifică,
e pictată în pulberea ta.
Din sîmburele de foc al pămîntului,
prin coaja de piatră,
ai ieșit,
țesătură a despărțirilor, măsură a efemerului.

Fluture,
noapte bună a tuturor viețuitoarelor!
Ponderea vieții și morții
coboară cu aripile tale
pe roza
ce se ofilește odată cu lumina matură.
Ce transcendență mirifică
pictată în pulberea ta!
Ce semn regal
în taina văzduhului.

O, NOAPTE A COPIILOR PLÎNGÎND

O, noapte a copiilor plîngînd!
Noapte a copiilor purtînd semnul morții!
Somnul găsește zăvoarele trase.
Cumplite îngrijitoare-au luat
locul mamelor.
Le-au încordat în mușchii mîinilor moartea perfidă
și-o seamănă și în pereți și în grinzi.
Pretutindeni clocotește moartea în aceste cuiburi de groază.
Frica îi alăptează, nu laptele mumei.

Ieri le chema încă mama,
ca o luncă albă, somnul pe gene, ieri mai ținea
într-o mînă, păpușa cu roșul obrajilor
pălit de atîtea sărituri,
într-altă mînă, ursulețul de cîlți,
pe care dragostea lor îl face iarăși frumos,
și-acum, vîntul morții
le umflă cămășile, trece prin părul pe care
n-o să-l mai pieptene nimeni.

ÎN ACEST AMETIST

În acest ametist
zac vîrstele nopții
și o străveche înțelepciune a luminii
i-aprinse tristețea
ce, încă lichidă,
plîngea.

Și azi mai sclipește moartea ta
în violeta solidă.

În românește de
VERONICA PORUMBACU

gazeta literară

COMITETUL DE REDACȚIE: **Tiberiu Utan** (redactor șef); **Teodor Balș**; **Al. I. Ghilia**; **Ion Lăncrănjan** (redactor șef adjunct); **Alexandru Oprea** (redactor șef adjunct); **Eugen Simion**; **Mihai Stoian** (secretar de redacție)

Prezentarea artistică: Radu Georgescu
Prezentarea grafică: Mircea Popescu

Imprimat la Întreprinderea poligrafică „Informația"

CĂRȚI ȘI IDEI

ALIS UBBO

Așa suna în limba lor numele dat de fenicieni unei așezări întemeiate de ei pe tărmurile apusene ale încă tinerei Europe. Semnificația celor două cuvinte este „golf plăcut", după aprecierea, probabil exclamativă, a îndepărtaților navigatori asiatici în fața frumoasei priveliști atlantice ce li se deschidea. Din **Alis Ubbo** a derivat **Lisboa**, adică Lisabona, capitala Portugaliei. Aceeași asociere de cuvinte, „golf plăcut" **(euseada amena)**, raportate la o trăire actuală, legată, însă, de firul invizibil al acelui străvechi înțeles, este și titlul unui roman recent, datorit tînărului scriitor portughez Augusto Abelaira. Debutînd numai din 1959, Abelaira își termină încă din Martie 1965 a șasea carte, cea de față, după ce, cu un an înainte, romanul său **Intenții bune (Boas intencoes)**, se bucurase de un succes răsunător.

Noțiunea fericitoare de „golf plăcut" devine, însă, aci o asociație ironic-contrastantă cu climatul interior al unor ființe adînc frămîntate. Totodată ea este o noțiune moartă, o albie acum seacă, pe care s-a desfășurat și a murit istoria, nerămînînd dintr-însa decît vestigiul natural amintitor. Dar însăși natura, cu azurul ei, poartă întipărită în ea moartea istoriilor care au atins-o, avînd ceva din acea specifică oboseală și tristețe a unui cer senin deasupra cimitirelor, tristețe, însă, lipsită de dulceața pietății, dat fiind că trecutul și-a surpat temeiul devoțional din conștiințe. Ne referim aci atît la trecutul istoric național cît și la cel delimitat individual al unor personaje care-și resimt într-un anumit sens experiența propriilor trăiri consumate.

Tocmai de aceea putem vorbi de o ecuație în timp, opusă aceleia urmărite de Proust. Scriitorul francez se numără printre primii care cultivă o atitudine intens devoțională față de trecutul său personal, așa cum arheologul o cultivă față de trecutul istoric. De aceea, el își dezgroapă și își reînvie amintirile cu cadrele lor întregi, ca un fel de piese arheologice — găsite intacte și privite cu dragoste — ale propriilor sale trăiri de demult. Faptul cuprinde o semnificație importantă nu numai pentru determinarea lui Proust, ci și a unei întregi categorii în care el se integrează.

Cînd prezentul recheamă cu pasiune viața trecutului — fie istoric, fie individual — înseamnă că acel prezent este viu sau că, în orice caz, oferă toate posibilitățile de a fi reînviat. Grefa sau aplicarea mlădiței vitale — exprimate la Proust printr-o suprapunere și contopire de vechi amintiri cu momentele actuale — nu pot fi practicate decît asupra unui organism care el însuși trăiește. În afară de aceasta, dacă excludem din privirea relațiilor temporale evazionistul paseism — fiindcă în cazul său trecutul nu se mai află chemat de prezent pentru a se asocia cu el — mai rămîne și o altă specie de osmoză între registrele timpului. Este anume exemplul de față — perfectul negativ al lui Proust — cînd un prezent mort se contopește cu un trecut mort. Numai viața poate să atragă viața, așa cum relevă strălucita confirmare a ciclului proustian. Cînd, însă, prezentului i s-a închis orice perspectivă vitală, atunci trecutul viu nu mai poate servi ca factor fecundant, fiindcă nu mai are asupra ce să se aplice. În cazul acesta actualitatea, cărela i s-a tăiat orice mesaj, nu-și mai găsește nici o aderență cu plenitudinea unei vieți apuse, de care rămîne complet străină. Prezentul mort nu mai poate solicita trecutul decît tot în registrul morții sale. Înflorirea vechei Alis Ubbo a murit, s-au înfiripat alte civilizații pe pămîntul lusitan, au urmat momentele de expansiune mondială ale poporului portughez, dar toate au murit. Ceea ce poate reține un prezent lipsit de viață, incapabil a mai fi reinsuflețit de amintirea trecutului, este tot numai moartea sau morțile succesive ale acelui trecut.

Aceasta închipuie tocmai perspectiva care se deschide unora din personajele romanului **Golf plăcut**. În ochii lor trecutul este un cadavru, din care exponenții mizerei actualități se hrănesc ca niște viermi. Tot ce coboară din adîncul timpului devine un îndiciu amintitor al morții sau, cel mult, al agoniei de față. Și acest proces are loc nu numai pe planul istoric, ci și pe acela al amintirilor individuale. Negativul lui Proust poate fi identificat aci pînă și în același motiv-suvenir al mării și al plajei, care, de astă dată, se situează mai recent, ba chiar imediat, în reprezentare, și nu mai aparține copilăriei. Este sfîrșitul unei îndelungi recreări fericite, într-o expansiune de bucurie și de soare. Această încheiere nu înscrie, însă, ca în cazul lui Proust, o amintire hrănitoare, din care crește ființa. Dimpotrivă, ea rezultă ca stingere a unei părți pline din viață, căzută definitiv în apele trecutului mort, și care va apăsa personajul respectiv cu conștiința unei apropieri de propria moarte, cînd încă ceva din existența sa și-a sfîrșit procesul.

În jocul, însă, al relațiilor temporale, mai interesantă decît raportarea la trecut este aceea la viitor — a unui viitor pe care nu-l prindem și care nu se va transforma niciodată în prezent de-a lungul romanului. Acum se poate vorbi, sub toate aspectele de un Proust **à rebours**. Perfecta identitate pe care o trăiește scriitorul francez între unele momente ale prezentului și ale trecutului, în așa fel încît, suprapunîndu-se, să provoace o dispariție a timpului, are loc de astă dată, la eroul lui Abelaira, între prezent și viitor. Nu este, însă, vorba numai de o schimbare a perspectivei temporale, ci și a însuși filonului pe care se axează experiența lui Proust. Optică **Golfului plăcut** proiectează toate dimensiunile și relațiile temporale în același registru, opus celui proustian. Deci, ca și în cazul trecutului, singura certitudine pe care o poate oferi și viitorul este numai aceea a morții. Și atunci personajul, un om tînăr, stabilindu-și cu aproximație sfîrșitul peste două sau trei decenii, trăiește cu o intensitate halucinantă minutele viitoarei sale agonii. Făcînd să dispară în mintea lui acel interval de timp, și dînd faptului o sugestie de prezență absolută, el se vede scuturat de febră pe patul morții, înconjurat de ai săi, umbre vagi pe care încă nici nu le cunoaște. Situarea sa perfectă în viitor apare amplificată și prin trăirea experienței mentale prezente ca simplă amintire, pe care acele momente agonice o vor fixa în trecut. Iată, își reprezintă ei acum, se împlinește realmente termenul sfîrșitului, pe care, cu trei decenii înainte, numai l-ai gîndit. În fond, însă, și această „împlinire reală" intră tot în reprezentarea anticipată. Există, deci, și aci o contopire de momente distanțate întreolaltă, — și ca atare o dispariție a timpului — de vreme ce personajul își și gîndește, sub specia prezentului, moartea încă depărtată, dar totodată își și trăiește efectiv ultimele clipe, cînd gîndul său de-acum va fi numai o amintire.

Aci se desprinde iarăși o diferențiere fundamentală de experiența proustiană. La Proust acea coincidență de momente este căutată ca o hrană savuroasă; la Abelaira ea se impune de la sine, ca durerea unei răni. Omul apare totdeauna ca subiect față de viață și ca obiect față de moarte. Perspectiva și conexiunile sale cu ele vor fi deci opuse întreolaltă — de asemenea ca și situarea celor două registre în relație cu el. Cu aceeași apetență cu care omul caută viața, îl caută și moartea pe om, și își întinde anticipat umbra atotprezentă asupra unei prade atît de certe. De aceea, nu vom mai afla, ca la Proust, o căutare a acestei suprapuneri de particule temporale, ci dimpotrivă tentativa unei smulgeri dintr-însa ca dintr-o cătușă obsesivă. Desigur, însă că încercarea va fi și ea precară. Personajul va întreține procesul neconsumat tocmai al împlinirilor vieții la care aspiră mai intens. El urmărește, prin aceasta, un dublu obiectiv cu efecte coincidente. Amînînd momentul dorit, de atingere a unei aspirații, pe de o parte o împiedică să se stingă și să alunece astfel în tărîmul mort al trecutului, iar pe de altă parte o face să se interpună — sub specia unei alte așteptări — între prezent și momentul morții.

În felul acesta, Osorio — personajul la care ne-am raportat pînă acum — tratează iubirea sa față de Ana Isa. Aci este momentul să ne oprim asupra unor trăsături caracteristice, privind-o pe partenera feminină la destinul eroului. Felul cum se află prezentată Ana Isa ne amintește de unele procedee și asociații din plastica italiană contemporană, menite și ele să îmbine anumite suprapuneri ale timpului. În arhitectură, bunăoară, sub funcțiunea betonului și a liniilor simple, aplicate la construcția raționalistă, se ghicesc atît proporțiile cît și profilul paletelor din Renaștere. De asemenea și pictura abstractă italiană se raportează adesea la motive și vestigii ale Romei antice — statui, coloane corintice, frontoane de temple — pe care le transpune în alt registru decît cel clasic. O atare transpoziție pe un nou plan, sub care se mai presimt totuși un vechi motiv și o veche structură, se realizează și în Ana Isa, ca într-un fel de personificare a suprapunerii de momente depărtate și apropiate. Trecută prin toată filiera stilului actual de viață și al deplinei emancipări, ea păstrează acel subton de complexitate, de superstiție, de taină, care învăluie ancestral rafinamentul feminin din sudul Europei, și poate și din nordul african. Coordonatele femeii-sfinx meridionale, care are într-însa ceva de doliu și de voluptate, de apăsare stranie, nedeslușită, și de apetență arzătoare a vieții, se află transcrisă acum pe lucidul portativ existențial al trăirii moderne. Faptul rezultă pînă și din îmbrăcămintea ei, adaptată ultimelor îndrăzneli ale actualității, dar totuși de o culoare invariabil și simbolic neagră. Un asemenea detaliu, ce trezește în sensibilitatea lui Osorio o aură „de superstiție, de rafinament și de artă" îl face s-o numească pe Ana Isa însăși „Moartea" lui, care vine să-l caute.

Pe baza unei triste experiențe a consumării, care se strecoară imperceptibilă, fără a putea fi, deci, interceptată și oprită, și care înscrie mereu cîte o treaptă a apropierii de moarte, Osorio se îndreaptă către Ana Isa. Înspăimîntat de repetata perspectivă a sfîrșitului, el urmărește să facă dintr-însa obiectul unei bucurii cît mai multă vreme potențiale. Prin faptul că și ea se relevă ca o ființă îndelung torturată de intuiția propriei morți, Osorio crede a-și fi descoperit într-însa partenera ideală. Totuși, obsesia aceluiași motiv nu înseamnă o identitate atît de perfectă încît să poată evita, la un moment dat, contratimpul. Fiind femeie, Ana Isa integrează și îmbătrînirea în volumul morții. Într-adevăr, deposedată de însuși conținutul rațiunii sale, viața încetează ca atare, și devine o simplă formalitate vegetativă, menită să mascheze destul de precar sfîrșitul, care s-a și declarat. Amînarea indefinită a lui Osorio ar putea, deci, să o găsească bătrînă, și atunci interpunerea acelei alte așteptări, pe care o situează el între clipa de față și moarte, se va spulbera de la sine, fără să fi înflorit. Cînd se va declara această iubire, va fi prea tîrziu. Din aceeași teamă a morții, Osorio întîrzie, iar Ana Isa se grăbește.

Amîndouă aceste atitudini apar deopotrivă de anti-naturale. Iubirea presupune un proces firesc și independent, care-și alege singur momentul. Dînd curs liber acestui proces dintr-însul, omul nu poate, după propria sa voie, să-l încetinească sau să-l accelereze, așa cum ar proceda cu un mecanism pe care-l conduce. Manevrată astfel, iubirea își pierde autonomia — și, deci, elementul fericitor dintr-însa — devenind un mijloc conștient, un antidot disperat împotriva fricii de moarte.

Augusto Abelaira este unul din cei mai mari pictori ai acestei agonii. Copleșitoarea acuitate, cu care el surprinde atîtea momente ale stărilor de conștiință evocate, însoțindu-le cu cele mai lucide și exacte reflecții asupra lor, face din această carte unul din cele mai pasionante itinerarii de sondare a tensiunii interioare. Întregul curs al romanului se desfășoară sincopat în momente intensive, care se integrează totuși într-un subjacent ansamblu de continuitate analitică.

Inteligența ascuțită, pasiunea reflecției, cultura rafinată și mai cu seamă spiritul de actualitate al acestui încă tînăr scriitor remarcabil, ne fac să întrevedem încă de pe acum unele soluții viitoare. Apariția episodică, dar semnificativ localizată către sfîrșitul cărții, a adolescenților Ernesto și Gabriela care se iubesc, și sînt totuși gata să renunțe unul la altul dacă iubirea i-ar împiedica să săvîrșească ceva pentru binele și progresul omenirii, aduce parcă o înviorare de dimineață proaspătă în întreaga atmosferă. Presimțirea unui încă naiv umanism regenerator se desface cu grație tinerească de sub tutela spectrală a antigei Alis Ubbo.

Edgar PAPU

HENRY MOORE — *Luptător cu scut (detaliu)*

DISCURSUL UNUI PROFAN CĂTRE MEDICI

de *ANDRÉ MAUROIS*

Timp de patru zile, cîteva sute de medici veniți din lumea întreagă s-au întîlnit în acest an la Versailles și la Paris spre a dezbate probleme, nu de tehnică, ci de morală medicală. Era „cel de-al II-lea Congres Internațional de morală medicală". Această confruntare la care se adăugaseră juriști, filozofi, scriitori — a fost de o importanță și de o ținută excepțională. Sarcina de a trage concluziile i-a revenit lui André Maurois.

Publicăm, după Figaro littéraire, extrase din cuvîntarea scriitorului:

Ar fi, pentru mine, o redutabilă cinste, aceea de a vorbi despre medicină în fața atîtor doctori iluștri, dacă, între scriitor și medic, n-ar exista unele naturale și puternice afinități. Și unul și celălalt se preocupă cu pasiune de ființele omenești, și unul și celălalt caută să ghicească tainele ce se ascund după paravanele aparențelor; și unul și celălalt își uită de propria existență ca să se aplece pe a celorlalți. Cine-a vorbit mai des despre medici decît Balzac? Și nu se cerea să fii un pic medic ca să creezi pe doctorul Bianchon și pe chirurgul Desplein? Cine mai bine decît Marcel Proust, eternul bolnav, a măsurat încrederea ce ne-o inspiră acela care, cu un ochi mai pătrunzător decît al nostru, discerne adevărul asupra trupului nostru? Cine, dacă nu romancierul, va descrie așteptarea înfrigurată, în casa în care o ființă suferă și unde nici unul din ai săi nu-i poate aduce ușurarea, a medicului, remediu viu, a cărui singură prezență va și fi fost salvatoare?

De cîte ori am văzut, prin locurile noastre de la țară, atunci cînd tăcerea nopții, ruptă numai de gemetele bolnavului, învăluia ogoarele și pădurile, cum dintr-odată nădejdea ilumina chipurile pentru că unuia din cei ce vegheau i se păruse a fi auzit zvonul îndepărtat, abia mai simțit ca zumzetul unui țînțar, al trăsurii doctorului. Bolnavul el însuși se liniștește atunci și termometrul, „ca o Parcă biruită o clipă de către un zeu mai vechi, își va ține nemișcat fusul lui de argint".

Scriitorul știe că viața medicului e grea de neliniști și de milă. El știe că medicina nu e o meserie ci un cult. El știe că a îmbrățișa medicina, înseamnă a îmbrățișa un fel de călugărie, înseamnă a renunța la o mare parte a vieții de familie și a prieteniei, a-ți sacrifica libertatea îndatoririlor.

Astăzi, ca și ieri, medicul socotește că datoria lui e de a păstra viața și alina suferința; astăzi, ca și ieri, el vede în fiece bolnav o ființă umană care trebuie respectată; astăzi, ca și ieri, acțiunea medicală nu trebuie să fie îndreptată decît spre a servi bolnavul, în afară de orice amor-propriu și de grija carierei; astăzi, ca și ieri, medicul se consideră legat de secretul profesional tot atît de strîns ca preotul de taina spovedaniei. Ați citat cu privire la aceasta, și cu justă mîndrie, exemple ilustre. Dupuytren refuzînd să arate originea unor răni care ar fi dat pe mîna poliției capi ai răsculaților învinși; Louis Portes, reamintind în mod public imperativele secretului, în clipa cînd autoritățile de ocupație cereau denunțarea răniților din mișcarea de Rezistență.

Pentru ce, atunci, dacă principiile deontologiei rămîn constante, un asemenea congres se dovedea necesar? Pentru că nimeni nu poate ignora sau trece cu vederea imensele prefaceri care au răscolit, în zilele noastre, medicina și care sînt de două feluri: progres tehnic și organizare colectivă.

Victoriile medicinei au modificat radical atitudinea oamenilor față de aceasta. Vreme îndelungată domnise scepticismul: **„Lăsați puțin să lucreze natura**, spunea Montaigne, **ea știe mai bine decît noi ce are de făcut"**. Cîțiva medici arborau ei înșiși o îndoială elegantă și paradoxală. Sydenham, ilustru practician, răspundea unui medic care-l întreba cu ce lecturi trebuie să se pregătească: **„Citește-l pe Don Quijote"**.

Acest climat de neîncredere s-a transformat brusc. Medici și bolnavi și-au recăpătat credința. Cum să nu crezi în fața atîtor miracole? Doctorul Knock se trudea din greu să facă un sat să înțeleagă binefacerile medicinei. Astăzi, partida e mai mult decît cîștigată. Doctorul Knock, surmenat, are de lucru pînă peste cap. Pacienții lui, plini de ardoare medicamentoasă, depășesc măsura ordonanțelor sale. Miracolele înfăptuite în ultimii douăzeci de ani au născut speranțe nelimitate (...)

Ce rămîne, așadar, propriu omului? Nu organele, de vreme ce vor putea fi, din ce în ce mai mult, înlocuite prin organe mecanice sau străine. Descartes susținea teza, contestabilă, a animalului-mașină. Negreșit că în fiecare din noi e un om-mașină. Dar dincolo de minunatele mecanisme ale creierului, ale protoplasmei, dincolo de umori și de acizi aminați, rămîne ceva indefinisabil care e obiectul esențial al responsabilității voastre.

. . . . . .

Nu există în medicină două lumi: cea a laboratorului și cea a clinicii, cea a corpului și cea a sufletului. Nu există decît o singură lume în care noi observăm fenomene infinit de complexe. Dacă e suficient un semn, cum a arătat Pavlov, spre a accelera secreția glandelor salivare, un gînd, o durere, o grijă pot acționa asupra altor glande. Colicele candidatului lucrează ca un purgativ violent: neliniștea și teama sînt maladii care se adaogă altora, grăbindu-le cursul. Conștient de unitatea persoanei, medicul desăvîrșit tratează, în același timp, disperarea și tulburările organice pe care aceasta le generează. Geniul medical vede omul ca un tot.

Medic și romancier, Cehov a scris o frumoasă nuvelă al cărei titlu e: **Un caz de practică medicală.** Un tînăr intern e trimis de șeful lui să îngrijească o fată. Mama, văduva unui bogat industriaș, e îngrozită de starea nervoasă și cardiacă a fiicei sale. „Eram cît pe-aci să mor" spunea ea. Medicul o ascultă și găsește inima normală. Chestionează pacienta și își dă seama că ea suferă fiindcă trăiește în acea uzină, fiindcă e fiica proprietarului, fiindcă vede atîția muncitori nefericiți și dușmănoși. Pentru el, faptul că ea trebuie să-și părăsească mediul social, e cu repeziciune clar. „Ești nemulțumită, îi spune el, de situația dumitale de moștenitoare bogată; nu crezi în drepturile pe care le ai și nu poți dormi. E fără îndoială mai bine decît dacă ai fi mulțumită și ai dormi adînc gîndind că totul e așa cum trebuie. Insomniile și bălăile dumitale de inimă sînt demne de cinste; sînt semne bune". Cînd internul pleacă, ea se simte lecuită; a avut prilejul să se destăinuie și are un prieten care o înțelege. Cîți dintre voi nu au operat astfel de tratamente și au fost totodată sfătuitori, duhovnici și medici!

Acum cîțiva ani în Belgia, o femeie bătrînă fu adusă în comă la un spital. Ori, această femeie se întîmplase să fie mama unei infirmiere de serviciu. Aceasta îngriji bolnava cu atîta devotament încît izbuti să o mențină în această stare de viață artificială timp de luni întregi. Medicul șef de serviciu știa că nu există nici o speranță de viață; era nevoie de paturi pentru alți bolnavi recuperabili; dar simțea o profundă milă pentru această dramă familiară. Unde era datoria? În zbuciumul de care era cuprins, se gîndi să adune autoritățile politice, spirituale, intelectuale ale orașului și le expuse cazul. „Nu știu în sufletul și în cugetul meu ce să fac. Femeia aceasta nu mai e, realmente, în viață. Nu se pune chestiunea morții ei: ar fi destul să oprim îngrijirile spre a pune capăt unei situații care e dăunătoare celorlalți bolnavi, oneroasă pentru spital și fără speranță. Ajutați-mă, luminați-mă; în sufletul și în conștiința voastră ce mă sfătuiți?". Toți se codiră să răspundă și e limpede că asemenea hotărîre nu poate fi luată **coram populo**. Ea ține de o singură voință, aceea a medicului. E o responsabilitate totală și tragică.

Mîine ca și astăzi, vor exista, fără îndoială, bolnavi. Mîine, ca și astăzi, vom avea nevoie de medici. Mîine, ca și astăzi, medicul își va păstra locul său privilegiat de mag, dar și înfricoșetoarele și mereu sporitele lui responsabilități. Mîine, ca și astăzi, alături de medicina științifică, din ce în ce mai precisă, necontenit mai bine înarmată, va supraviețui medicul clasic, care, prin raporturi umane cu bolnavul va mîngîia pe cei ce suferă și va întări pe cei ce se lasă pradă neliniștii. Mîine, ca și astăzi, noi miracole vor creea îndatoriri noi. Mîine, ca și astăzi, morala medicală va trebui să fie acceptată și respectată de către medicii de toate națiunile. Mîine, ca și astăzi, un bolnav va trebui să fie salvat de medic, fie că bolnavul e prieten sau dușman, nevinovat sau vinovat. Și, în sfîrșit, mîine, la fel ca astăzi, viața medicului va fi eroică, grea, zbuciumată, și cîteodată sublimă.

Vă mulțumesc pentru că ați ascultat cu răbdare un profan căruia, toată viața i-a părut rău că nu e medic.

În românește de TAȘCU GHEORGHIU

REDACȚIA: București — Bd. Ana Ipătescu 15. Telefon: 12.04.44; 11.39.36; 12.74.20. ADMINISTRAȚIA: Șos. Kiseleff nr. 10. Telefon: 18 33 99. ABONAMENTE: 3 luni 13 lei; 6 luni 26 lei; 1 an 52 lei.

40133